

Nõukogude KOOL

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

7 - 12

1957

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

XV AASTAKAIK

NR. 7

JUULI

SUNDEKSEMPLAR 1957

Eesti NSV 17. aastapäev.

Tänavu 21. juulil möödub 17 aastat 1940. a. suve helgest ja pinevast juulipäevast, millal töörahva võim Eestis astus taas oma ajaloolistesse õigustesse.

17 aastat on riikide ja rahvaste elus ülimalt lühike aeg, millest võib sageli vaikides mööda minna.

Hoopis teistsuguse tähendusega on need 17 aastat aga eesti rahva elus. Võime liialdamata väita, et ajaloolise tähtsuse ja tulemuste seisukohast ei saa neid 17 aastat võrrelda ühegi varasema perioodiga eesti rahva elus.

Nende väheste aastatega on eesti rahvas seljataha jätnud terve ajalooperioodi, kapitalismilt sotsialismile siirdumise perioodi, on sotsialismi põhiliselt üles ehitanud ja on asunud kommunistliku ühiskonna ülesehitamisele.

Eesti rahva eilsete ja tänaste tööde ning saavutuste hindamisel ei tule ühtlasi unustada, et sellest 17 aastast ümarguselt kolm ja pool aastat oli eestlaste põline sünnimaa Teise maailmasõja ja hitlerliku okupatsiooni tallermaaks, mille tõttu eesti rahvas pidi taluma mitte üksnes loendamatu viletusi, vaid pidi kandma ka väga suurt materiaalselt kahju.

Nõukogude rahvaste sõbraliku koostöö ja omakasupüüdmatu abi tõttu suutis eesti rahvas sõja ja hitlerliku okupatsiooni ränkadest tagajärgedest kiiresti toibuda ja edukalt sotsialismi alusmüürid rajada.

Eesti rahva nende aastate saavutused on väljapaistvad niihästi majanduse kui ka kultuuri, sealhulgas ka rahvahariduse alal, andes veenvat tunnistust sellest, et eesti rahva poolt 17 aastat tagasi, 1940. a. suvel valitud ajalooline tee on õige.

Kui näiteks eesti kodanluse 20-aastase

võimuloleku ajal Eesti tööstustoodangu tase ei suutnud tõusta kõrgemale Eesti ala tööstustoodangu tasemest 1913. a., tsaari-Venemaa ajal, siis Nõukogude Eesti tööstustoodangu tase oli 1956. a. seitse ja pool korda kõrgem 1940. a. tasemest.

Pealegi ei saa siinkohal mainimata jätta, et sõja ja hitlerliku okupatsiooni tõttu oli purunenud ligi pool Eesti tööstuse põhifondidest.

Hoogsalt on nõukogude võimu aastail Eestis suurenenud ka laiatarbe tööstuskaupade ja toiduainete tootmine.

Nii näiteks on Eesti NSV-s puuvillriide valmistamine 1940. a. võrreldes suurenenud enam kui kolm korda, villase, linase ja siidriide valmistamine enam kui kaks korda.

Tekstiilitööstuse edusammude tõttu on Eesti NSV praegu puuvillkangaste kudemise alal neljandal kohal liiduvabariikide hulgas, toorkangaste kudumise alal koguni kolmandal kohal.

Toiduainete tootmise edusammudest kõnelevad ilmekat keelt järgnevad faktid: 1940. a. võrreldes on näiteks vorstide ja juustu valmistamine kasvanud kolm korda, kondiitritoote valmistamine enam kui kolm ja pool korda, kalapüük ligi kolm korda, makaronide tootmine koguni üheksa korda.

Toodangu hoogus kasv toiduainete tööstuse ettevõtteis on omakorda tihedasti seotud põllumajanduse saavutustega ja seda just paaril viimasel aastal. Nii näiteks suurenes 1956. a. eelmise aastaga võrreldes teraviljade kogusaak tubli veerandi võrra, kartulismaak kolmandiku võrra, köögiviljade saak enam kui veerandi võrra

ja linakiu saak koguni nelja viien-
diku võrra.

Edusammud taimekasvatuse alal on omakorda soodustanud paremate tule-
muste saavutamist ka loomakasvatuses.
Nii näiteks saadi meie vabariigis mullu
põllumajanduslike kõlvikute iga 100 ha
kohta keskmiselt 32 tsentnerit liha, 313
tsentnerit piima ja 28 kg villa.

Seoses kogu Nõukogudemaa ees seisva
ülesandega lähemal aastail Ameerika
Uhendriikidele järele jõuda või, piima ja
liha tootmises ühe elaniku kohta, tõu-
sevad ka vabariigi põlluharijate ja loo-
makasvatajate ette toodangu ulatusliku
suurendamise pakilised ülesanded. Ei ole
kahtlust, et need pingelised ülesanded
lahendatakse aega.

Saavutused ning edusammud rahva-
majanduse alal on loonud soodsad eeldus-
ed ning tingimused vabariigi kultuuri
ja rahvahariduse tõusule.

Toogem allpool mõned andmed, mis
iseloomustavad rahvahariduse ja kultuuri
edusamme Eestis nõukogude võimu aastail.

Nõukogude võimu erilisest hoolest
rahvahariduse ja kultuuri eest annab
selget tunnistust juba vabariigi eelarve,
mille järgi enam kui üks veerand
eelarve kuludest on igal aastal suuna-
tud vabariigi nende vajaduste rahulda-
miseks. Seoses vabariigi rahvamajanduse
hoogsa tõusuga on aastast aastasse suu-
renenud ka kultuurile ja rahvaharidusele
määratud assigneeringute absoluutne
maht, ulatudes mõõdunud aastal juba
387 milj. rublale ja tänavuses eelarves
kõiguni 411 milj. rublale.

Seejuures ei tule unustada, et vaba-
riigi kaht kõrgemat õppeasutust finant-
seeritakse üleliidulisest eelarvest.

Siin on võrdluseks kohane meenutada,
et kodanliku Eesti eelarves moodustasid
rahvaharidusele ja kultuurile ettenähtud
summad vaid ühe kümnendiku
eelarve kuludest. Sellest näeme, et nõu-
kogude võimu ajal on rahvahariduse ja
kultuuri vajadusteks rakendatavate ku-
lude osatähtsus vabariigi eelarves kas-
vanud kaks ja pool korda.

Üldhariduse ulatuslikku levikut Nõu-
kogude Eestis iseloomustab väga kujukalt
keskkooliklasside (VIII—XI kl.) õpilaste
arvu dünaamika: kui kodanliku Eesti üld-
hariduslike koolide neis klassides õppis
1940. a. ümmarguselt 10 600 õpilast, siis
tõusis see arv Nõukogude Eesti üld-
hariduslike koolide nendes klassides
käesoleval aastal 22 900-le.

Kui sellele arvule lisada ka töölis-
noorte koolide ja Vabariikliku Kaugõppe
Keskkooli VIII—XI kl. õpilaste arv, siis
selgub, et nõukogude võimu aastail on

keskkooliõpilaste arv Eestis kasvanud
kaks ja pool korda.

Muidugi on sellega seoses väga hoog-
salt kasvanud ka keskkoolide arv: kui
veel viienda viisaastaku algul oli Eesti
NSV-s 80 üldhariduslikku keskkooli, siis
töötas neid tänavu juba 120 ja 1960. aas-
taks, kuenda viisaastaku lõpuks, peaks
keskkoolide arv tõusma koguni 167-ni,
neist maal 52.

Mis maakeskkoolidesse puutub, siis
nende arvu võis kodanlikus Eestis kahe
käte sõrmedel üles lugeda. Nõukogude
Eestis töötab aga praegu 26 maakesk-
kooli, kus mõõdunud õppeaastal õppis
ümmarguselt 2200 õpilast (VIII—XI kl.),
mis on seitse korda rohkem kui
kodanlikus Eestis.

Käesoleva viisaastaku lõpuks suureneb
maakeskkoolide arv kaks korda.

Seoses üldhariduslike keskkoolide, eriti
aga üldhariduslike keskkoolide võrgu
tihenemisega ja õpilaste arvu kasvami-
siga on tublisti suurenenud ka õpetajate
arv, tõustes 1956/57. õppeaastal 9500-le,
mis on üle kahe korra suurem kui
kodanlikus Eestis 1940. aastal.

Nõukogude võimu aastail on Eestis
ellu kutsutud terve hulk kooliväliseid
lasteasutusi, mida kodanlikus Eestis
üldse ei tuntud, nagu näiteks pioneeri-
majad, noorte spordikoolid, noorte natu-
ralistide jaamad, noorte tehnikute jaam,
laste ekskursiooni ja turismi jaam, Kadri-
oru Noortepark.

Nõukogude võimu aastail on Eestis
väga ulatuslikult laiinenud ka kõrgem
haridus, millest annavad tunnistust järg-
nevad andmed: kui kodanlikus Eestis
1938/39. õ.-a. oli 4 kõrgemat õppeasutust,
kus õppis ümmarguselt 3900 üliõpilast,
siis praegu töötab Nõukogude Eestis
6 kõrgemat õppeasutust, kus õpib üle
12 000 üliõpilase.

Seega on nõukogude võimu aastate
kestel kõrgemate õppeasutuste arv Eestis
kasvanud 50 prots., üliõpilaste arv aga
300 prots.

Siinkohal on huvitav märkida, et kui
kodanlikus Eestis tuli üks üliõpilane iga
300 elaniku kohta, siis Nõukogude Ees-
tis tuleb praegu üks üliõpilane iga 100
elaniku kohta.

Sellest näeme, et nõukogude võim on
avanud eesti rahva noorsoole mitte üks-
nes keskkoolide, vaid ka kõrgemate
koolide ukseid.

Nõukogude Eesti 17. aastapäev lan-
geb väga tähendusrikkale ajale, millal
kogu Nõukogudemaa, sealhulgas ka Eesti
töörahas, teeb ettevalmistusi Suure Sot-
sialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aas-
täpäeva tähistamiseks, võideldes partei
XX kongressi ajalooliste otsuste elluvi-
mise eest.

Kuigi partei XX kongressist on möödunud vaevu poolteist aastat, on Nõukogudemaa rahvaste elu selle ajaga väga suure sammu edasi astunud, andes veenvat tunnistust sellest, et partei XX kongressi poolit näidatud tee on õige, et sead teed sammudes ootavad Nõukogudemaa rahvaid ees veel suuremad saavutused, veel suuremad võidud.

Mitte asjata ei konstateerinud see pärast sm. Mikoja oma kõnes partei XX kongressil, et pärast Lenini surma on partei XX kongress kõige tähtsamaks sündmuseks meie partei ja Nõukogudemaa rahvaste elus.

Partei XX kongressi eriline tähtsus seisneb eelkõige selles, et ta nõudis kommunismi ülesehitamise leninlikest põhimõtetest järjekindlat kinnipidamist, nende põhimõtete järjekindlat elluviimist.

Nõukogude võimu tegevus, kantud partei XX kongressi leninlikest seisukohtadest, on soodustanud rahvahulkade poliitilise ja tööalase aktiivsuse tõusu, mis avaldus eriti ilmekalt tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise ümberkorraldamise põhimõtete üldrahvaliku arutluse käigus. Meile kõigile on selge, et rahvahulkade kõrge aktiivsus ja enesealgatus on kommunistliku ülesehitustöö järjekordsete ülesannete eduka lahendamise pandiks.

Koolide ja haridusorganite ette seadis partei XX kongress suure ja vastutusrikkad ülesanded: teostada kuuendal viisaastakul põhiliselt täielik keskkaridus ja kõrvaldada koolide töö peamine puudus, milleks on teatud irdumine elust, õpilaste vähenemine ettevalmistus ellu astumiseks.

Mis täieliku keskkariduse teostamisse puutub, siis, nagu eespool juba nägime, on sel alal meie vabariigis märkimisväärset edu saavutatud.

Häirivaks kitsaskohaks keskkariduse laiendamisel on aga aastate jooksul see asjaolu, et uute keskkoolihoonete ehitamine ei suuda sammu pidada keskkoolide võrgu laienemisega.

On põhjust arvata, et vabariigi rahvamajandusnõukogu juhtimisel hakkab ka koolihoonete ehitamine kiirenema, võimaldades mõne aja jooksul selle häiriva mittevastavuse kõrvaldada.

Keskkoolide arvu tunduv suurenemine nihästi möödunud kui ka eeloleval õppeaastal, ja seda eeskätt uute maakeskkoolide asutamise arvel, avardab keskkariduse saamise võimalusi eriti maal, mis on eluliselt vajalik nende suurte ülesannete tõttu, mis meie põllumajandust ees ootavad.

Keskkoolide võrgu edasiarendamise kõrval on meie koolid ja haridusorganid mõndagi ära teinud ka selleks, et õpilasi

elluastumiseks paremini ette valmistada, et üldharidusliku kooli polütehnikiseerimist tõustada.

Selle üatusliku ülesande lahendamisele on puutud lanenema mitmest küljest. Eelkõige on puutud programmiest ja õpikuist tarbetut, ent sageli ka õpilastele üle joo karvat teoreetilist õppematerjali kõrvaldada või kokku tommata, et selle arvel praktiliste teadmiste ja oskuste andmiseks täiendavalt aega varuda.

Kantlemata on sel teel mõndagi positiivset saavutatud, kuigi ühtlasi on ka selgunud, et õppematerjali mehaanilise kärpimisega ei saa seda komplitseeritud küsimust nõutavalt lahendada, vaid programmid ja õpikud vajavad paljudel juhtudel põnjaliku ümoertöötamist, nagu seda on kullalt selgesti näidanud senine mottevahetus mitte üksnes matemaatika, vaid ka geograafia, ajaloo ja vene keele õpetamise probleemide puhul.

Arvame omalt poolt, et niipea kui asutakse ka näiteks bioloogia õpetamise probleemide laialdasemale arutemisele, selgub kohe, et ka siin ei saa küsimust nõutavalt lahendada mõne peatüki koondamise või kärpimisega, vaid programm ja õpikud nõuavad täielikku ümbertöötamist.

Õpilastele praktilise iseloomuga teadmiste ja oskuste andmiseks on taas õppeplaanid võetud niisugused eluliselt tähtsad ained, nagu tööõpetus algklassides ja V—VII klassis ning praktikumid masinaõpetuse, elektrotehnika ja põllumajanduse alal keskkooliklassides.

Et need ained võeti õppeplaanid alles paar-kolm aastat tagasi, siis on koolidel ja haridusorganid tulnud ära teha väga suur töö vastava materiaalse baasi rajamiseks. Tõhusat abi on koolidele sel alal andnud Nõukogude Liidu Ministrite Nõukogu vastav määrus, mille kohaselt asutustel ja ettevõtetel on võimalik koolidele üle anda neile mittevajalikuks osutunud tööriistad ja masinad.

Suure tunnustuse ja lugupidamisega meenutagem siinkohal neid paljusid koole ja õpetajaid-entusiastide, kes töökodade ja õppekabinetide rajamisel ning sisustamisel on ilmutanud erilist hoolt, visadust ja enesealgatust, mille tulemusena nende koolide töökojad ja õppekabinetid on lühikese ajaga saavutanud hinnatava taseme, olles seega eeskujuks sadadele teistele koolidele, nagu näiteks L. Koidula nim. Pärnu II Keskkool, Tallinna X, XVI, XVII ja XXII Keskkool, Tapa Keskkool, Kadrina Seitsmeklassiline Kool ja Tartu VII Seitsmeklassiline Kool, et siinkohal vaid mõnda neist meenutada.

Tunnustavalt mainitagu tööõpetuse pro-

grammide täiendamist ja ümbertöötamist, mille tulemusena need peaksid sootum paremini vastama õpilaste tegelikule elule ettevalmistamise ülesandele.

Suure tähtsusega õpilastes tööarastuse kasvatamisel ja õpilastele tööoskuse andmisel on kooliaiad, millede rajamise ja sisustamisega on meie vabariigis tegeldud pikemat aega. Seetõttu võib liialdamata väita, et sel alal on meie koolidel ja õpetajail kogemusi sootum rohkem kui praktiliste tööde või praktikumide korraldamisel töökojas.

Meil on heameel konstateerida, et vastavate õpetajate asjatundlikkuse, hooli ja visaduse tõttu on paljud kooliaiad saavutanud üldtunnustatud taseme, olles seega teistele koolidele eeskujuks niihästi kooliaia rajamise kui ka kooliaias õpilaste tööde ja vaatluste korraldamise mõttes, nagu näiteks Kurenurme Seitsmeklassiline Kool Antsla rajoonis, Aakre Seitsmeklassiline Kool Elva rajoonis, Puiatu Seitsmeklassiline Kool ja Mustla Keskkool Viljandi rajoonis, Võru III Seitsmeklassiline Kool, Kosejõe Koolkodu jpt.

Siinjuures on oluline märkida, et meie eesrindlikud kooliaiad ei teeni üksnes bioloogia õpetamise vajadusi, vaid on ühtlasi üheks sidemeks kooli ja sotsialistliku põllumajanduse vahel.

Meile kõigile on teada, et paljud kooliaiad on olnud oma ümbruskonnas pioneerideks mitmete kultuuride kasvatamisel, nagu näiteks päevalill, mais, maapirn, tasandades seega teed nende kultuuride jõudmiseks kolhoosipõldudele.

Meil on arvukaid näiteid selle kohta, kuidas kooliaias kasvatatakse naabruses asuva kolhoosi jaoks köögiviljade istikuid (Krabi Seitsmeklassiline Kool), kuidas kool kaunistab oma aias kasvatatud ilutaimedega läheduses asuva kolhoosi ja külanõukogu keskust (Harmi Seitsmeklassiline Kool Kose raj.) jm.

Väga palju on neid õpilaste kodusid, kuhu esimene lill, marjapõõsas ja viljapuud on jõudnud kooliaia kaudu.

Peale ülaltoodu taotleb töökasvatuse eesmärgi õpilaste otsene osavõtt tootmistööst. Paaril-kolmel viimasel aastal on meie vabariigi üldhariduslikes koolides rõõmustavaid edusamme teinud õpilaste töötamine põllumajanduses, mistõttu peatume sellel natuke lähemalt.

Præguse ülepõngutatud õppeplaani puhul on õpilaste tootmistöö üldse, sealhulgas ka õpilaste põllumajanduslik töö võimalik eeskätt koolitöö vaheaegadel, peamiselt muidugi suvisel koolivaheajal, nagu seda tegelikult näeme. Muidugi, põllumajandusliku ja masinaõpetuse ning elektrotehnika praktikumi raamides on samuti võimalik organiseerida õpilaste

otsest tootmistööd, kuid juba ajaliselt on need võimalused præguse õppeplaani puhul väga piiratud.

Osalt kohalike tingimuste, osalt ka kooli pedagoogilise juhtimise erineva tõhususe tõttu kulgeb õpilaste põllumajanduslik töö mitmeis vormides.

Kõige tavalisemaks mooduseks on see, et õpilased töötavad oma kodukolhoosis koos täiskasvanutega, tehes muidugi seda tööd, mis neile on jõukohane.

Väga paljudel juhtudel (näit. hõreda asustusega kohtades) on see küllalt otsustarbekohane moodus, kuigi sel puhul õpilaste pedagoogiline juhtimine kooli poolt on raskendatud. Kui aga kool suudab õpilaste juhendamisele kaasa tõmata ka kolhoosi vastavad eriteadlased, on seegi kitsaskoht kõrvaldatud.

Sageli võtab kool enese hooldada teatud põllu, alates maa ettevalmistamisest ja lõpetades saagi koristamisega. Harilikult kasvatatakse neil põldudel söödakultuure (söödapeet, söödakapsas, mais, päevalill) või aedvilja (kapsas, kaalikas, tomat).

Õpilased töötavad neil põldudel tööühendatuna (brigaadidena) pedagoogide juhendamisel.

Sel töö organiseerimise moodusel on eelmainituga võrreldes muidugi mitmeid eeliseid (järjekindel pedagoogiline juhtimine, töötamise vaheaegadel mängude ja kohase meelelahutuse organiseerimise võimalus jt.).

Viimasel paaril aastal on ikka populaarsemaks muutunud õpilaste suvelaagrid kolhoosides, eeskätt ja peamiselt linnakoolide puhul, mis omakorda on selle töövõrmi elulisuse tõestuseks.

Suvelaagris töötavad õpilased pedagoogide juhtimisel kindla päevakorra järgi, kus jõukohase tootmistöö kõrval on ette nähtud ka mitmekesised vaba aja tegevuse üritused (sportimine, kunstiline isetegevus, matkamine).

Sootum vähem tähelepanu on meil senini pööratud õpilaste tootmistöö korraldamisele tööstusettevõtete ja ehitustel, kuigi see on aktuaalne pedagoogiline ülesanne. Tõsi, mõningaid algatusi täheldame ka sel alal (näit. Tallinna XVII Keskkooli ja Viitikonna Keskkooli puhul), kuid seda ei saa veel kõnealuse probleemi lahendamisele asumiseks nimetada.

Ühtlasi on selge, et selle probleemi lahendamiseks ei piisa koolide enesealgatusest, vaid siin on vajalik ka juhtivate haridusorganite initsiatiiv ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu vastavad korraldused.

Teadagi ei piirdu õpilaste töökasvatuse võimalused ülalmainituga, vaid neid leidub ka klassivälises töös, mille kohta

leidub ilmekaid näiteid niihästi noorte naturalistide ringide kui ka füüsika-, resp. tehnikaringide töös, kõnelemata auto- ja traktoriringidest.

Kahtlemata saaks klassivälise töö kaudu sel alal sootu rohkem ära teha, kui meie õppeplaan poleks kohustuslike tundidega niivõrd ülekoormatud ja kui iga vastava ringi tööle anda kindlapiirilise õppekursuse iseloom, mille läbitegemisel õpilane omandab ka teatud kvalifikatsiooni (näit. amatöörelektrik, amatöörautojuht, noor aednik, noor linnukasvataja jt.).

Olles eespool lühidalt puudutanud meie vabariigis üldhariduslike koolide taotlusi õpilaste töökasvatuse tõhustamisel, jõuame tahes-tahtmata küsimuse juurde, kas praeguses õppeplaanis tööõpetusele ja praktikumidele ettenähtud aeg on küllaldane selle eesmärgi saavutamiseks.

Nagu teada, on kogu üldharidusliku kooli ulatuses nende ainete jaoks ühtekokku ette nähtud 14,5 nädalatundi ehk üks kahekümneviiesik (4⁰/₁₀) õppetundi üldarvust, mida on muidugi vähe.

Arvame, et kaks nädalatundi, vähemalt seitsmeklassilise kooli osas, ei peaks olema raske ette näha. Selle sammuga parandaksime aga töökasvatuse olukorda tunduvalt.

Senini on õpilaste suvist tööd kooliaias hinnatud vaid ühe jooksva hindega. Täiesti kajastamata on jäänud aga õpilaste osavõtt tootmistööst, mis on ometi töökasvatuse seisukohast väga oluline.

Arvame, et õpilaste suvine töö kooliaias ja otsene osavõtt tootmistööst on pedagoogiliselt nii suure kaaluga, et seda ei saa kajastada üksnes jooksva hindega, vaid see peaks leidma iseseisva koha koolitunnistusel.

*

Tõime eespool iseloomulikke fakte rahvahariduse edusammudest Eestis nõukogude võimu ajal, peatudes ühtlasi partei XX kongressi koolialaste otsuste elluviimise mõnedel saavutustel.

Seejuures on meile kõigile selge, et kaheldamatute edusammude kõrval on meil üldhariduslike koolide alal ka küllaltki puudusi, raskusi ja lahendamist nõudvaid aktuaalseid probleeme, mis on laiaulatuslikult päevakorrale tõusnud just viimasel aastal seoses pedagoogilise mõtte märgatava elavnemise ning aktiivseerumisega.

Tähistades Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi 17. aastapäeva Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäeva künnisel, oleme veendunud, et pedagoogiliste probleemide laialdase ja mitmekülge arutlemise korral leitakse neile ka otstarbekohane lahendus, mille tulemusena saavutame edaspidi veelgi paremaid tulemusi partei XX kongressi koolialaste otsuste täitmisel, meie noorsoo kommunistlikul kasvatamisel, meie noorte elule ettevalmistamisel.

Aususe ja tõearmastuse kasvatamisest.

«Nõukogude Koolile» kirjutatud

S. KISSELGOF,

pedagoogikateaduste kandidaat.

Kommunistliku moraali kujundamine lastes on väga keeruline töö. Kommunistlik moraal ei kasva automaatselt meie tegelikkuse tingimustest, vaid selle kasvatamine nõuab õpetajailt ja lastevanemailt süstemaatilist tööd.

Marksismi-leninismi klassikute õpetuse alusel kommunistlikust moraalist järeldame, et tõearmastus isiksuse omadusena kannab klassiiseloomu. Oma kõnes I ülevenemaalisel hariduskongressil näitas V. I. Lenin bolševistliku tõearmastuse osa ja paljastas kodanluse valet ning pettust haridusküsimustes. «... mida kultuursem oli kodanlik riik, seda rafineeritumalt ta valetas, kinnitades, et kool võib seista väljaspool poliitikat ja teenida ühiskonda tervikuna. Tegelikult oli kool tervenisti muudetud kodanluse klassivõimu tööriistaks, ta oli täielikult läbi imbunud kodanlikust kastivaimust, tema eesmärgiks oli anda kapitalistidele teenistusvalmis sulaseid ja taibukaid töölisi... Me ütleme: meie töö kooli alal on samasugune võitlus kodanluse kukutamise eest; me ütleme avalikult, et kool väljaspool elu, väljaspool poliitikat — see on vale ja silmakirjalikkus.»¹

Paljastades kodanluse valet ja pettust, vastandab proletariaat sellele oma kommunistliku moraali, mille üheks osaks on tõearmastus kui omadus, mis iseloomustab eksploateerimisest ja orjusest vabanenud sotsialistliku ühiskonna inimest. Nõukogude ühiskond on rajatud usaldusele sotsialistliku korra suhtes ja inimeste vastastikusele koostööle ning abistamisele, tõelisele õiglusele Nõukogude riigi ja kommunistliku partei suhtes.

Tõearmastus eeldab, et inimesed räägivad tõtt mitte ainult siis, kui neilt seda küsitakse, vaid nad ei vaiki ka oma algatusel faktidest, milledes väljendub ebaaus tegu või käitumine.

Tõearmastus eeldab, et nõukogude inimene kaitseb seda, mis on õige kommunistliku moraali seisukohalt, isegi siis, kui see on vastuolus tema isiklike huvidega.

Tõearmastus eeldab kriitika ja enesekriitika ulatuslikku arendamist.

Tõearmastus väljendub nii poliitilises tegevuses kui ka kõigis teistes inimestevahelistes vastastikustes suhetes: perekonnas, koolis, ettevõtetes ja ühiskondlikes organisatsioonides.

Kasvatades õpilasi kommunistliku moraali vaimus, arendab nõukogude kool nendes tõearmastust kui nõukogude inimesele vajalikku kõlbelist omadust.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., Tallinn, 1955, lk. 69.

Oma valdavas enamuses on meie õpilased õiglased, nad mõistavad tõearmastuse vajalikkust ja taotleavad seda inimesi koheldes. Nad hindavad kõrgelt neid omadusi nõukogude inimeses.

Ent mõne lapse juures esineb siiski veel valetamist, mis tekib laste kõlbelse kasvatuse hooletussejätmisest koolis ja perekonnas, ent samuti seoses kapitalismi iganditega mõningate töötajate teadvuses.

Nõukogude kool peab võitlema vale igasuguste avalduste vastu ja kasvatama lastes tõearmastust.

M. I. Kalinin väitis, et üheks kommunistliku moraali nõudeks on noorsoos aususe kasvatamine. Ta näitas, et lapsi on vaja harjutada ausaks, s. t. muuta ausus neile harjumuseks, aga püsiv harjumus on teine loomus. Lastes tuleb ausust kasvatada mitte mõnede spetsiaalsete meetoditega, vaid lapse elu õige korraldamisega. Üheaegselt aususe harjumuste kujundamisega peab kaasnema ka moraalse teadlikkuse arendamine. Aus olla ei tähenda ainult rääkida õigust, vaid see tähendab eelkõige oma kohustuste täitmist kodumaa ja selle kollektiivi ees, kus õpitakse või töötatakse.

Positiivseid tulemusi saavutatakse ainult siis, kui ausust ja tõearmastust kasvatatakse lahutamatus seoses laste kommunistliku kasvatuse üldiste ülesannetega.

Aususe ja tõearmastuse kasvatamisel on olulise tähtsusega A. Makarenko seisukoht. Tema arvates ei või lapse eest midagi sihilikult peita, vaid last tuleb õpetada, et ta ilma küsimata midagi ei võtaks. Ta soovitas isegi jätta eriti nähtavale kohale mitmesuguseid meeldivaid asju, selleks et õpetada last suhtuma nendesse rahulikult ja ahnusetu. Samal ajal ei tohi olla perekonnas korralagedust. Kui keegi ei mäleta, kus midagi asub, kui lapsele antud ülesannete täitmist ei kontrollita, areneb temas meelevaldne suhtumine asjadesse, ta harjub nendega talitama oma tuju kohaselt ja õpib käituma ebaausalt. Ausus ja tõearmastus kasvatavad vaprust ja valmisolekut ennastsalgavateks kangelastegudeks kodumaa auks.

Vanemaid lapsi tuleb õpetada aru saama sellest, mida on vaja varjata vaenlaste ja ebasõprade eest, ja sellest, mis on iga inimese isiklikeks elamusteks.

Nooremate laste kasvatamisel tuleb vältida igasugust salatsemist. Vanemad peavad teadma, et tõearmastust ja ausust tuleb kasvatada juba kõige varasematest eluaastatest peale. A. Makarenko arvab, et kui see töö lapse viieaastaseks saamiseni hooletusse jäetakse, siis on seda hiljem raske parandada.

Need A. Makarenko põhimõtted tõearmastuse kasvatamise kohta peaksid olema kasvatustöö aluseks nii perekonnas kui ka koolis.

Laste valelikkuse iga juhtum peab äratama kasvatajate tähelepanu, kellel on kõik võimalused laste valelikkuse võitmiseks ja neis tõearmastuse kasvatamiseks. Tõearmastuse kasvatamisel on olulise tähtsusega püsivate kõlbeliste veendumuste kujundamine kommunistliku moraali vaimus, kindla iseloomu kasvatamine. Seda eesmärki teenivad eetilised vestlused, kus õpilastele konkreetse materjali alusel tehakse selgeks tõearmastuse olemus.

Eetiliste vestluste aluseks võib võtta nii ilukirjanduslikku materjali kui ka lapsi ümbritsevat elu.

Eetilised vestlused üksikute õpilaste eksimuste üle peavad võimaldama

neil õpilastel endil oma eksimused kollektiivi nõudmiste seisukohalt läbi mõelda.

Kogemused on õigustanud selle töö kolme vormi, olenevalt õpilase individuaalsetest erinevustest ja eksimuse konkreetsest laadist: a) vestlus õpilasega klassi ees ja klassi osavõtul; b) individuaalne vestlus õpilasega; c) õpetaja vestlus õpilasega lähemate kaasõpilaste juuresolekul.

Nendes vestlustes tuleb arendada õpilaste oskust kritiseerida oma kaasõpilaste tegusid ja suhtuda enesekriitikaga omaenda tegudesse.

Õpilastele avaldavad suurt mõju sellised vestlused, kus arutatavaid näiteid ja fakte vaadeldakse ühiskondlikust seisukohast, klassikollektiivi ja õpilase enda seisukohast.

«On vaja sisendada neisse õiget arusaamist asjadest, elavaid ja tugevaid veendumusi ning sundida neid teadlikult lugupidamisega suhtuma heasse ja õigesse.»²

Eetiliste vestluste puhul annab positiivseid tulemusi õilsate näidete toomine Lenini ning meie partei ja valitsuse juhtide tõearmastusest, aga samuti ka suurte ühiskonnategelaste ja teadlaste tõearmastuse kohta.

Tuleb kasutada ka jutustusi töötajate võitlusest oma vabaduse eest.

Tõearmastuse kasvatamisel on suureks abiks teosed, nagu: A. I. Uljanova «Iljitši lapsepõlve- ja kooliaastad», A. Gaidari «Tšuk ja Gek» ning «Timur ja tema meeskond», S. Mihhalkovi «Laulud lastele», V. Majakovski «Mis on hea ja mis on halb», S. Maršaki «Laulud lastele», A. Jakovleva «Pioneer Pavlik Morozov» jt.

Eetilisteks vestlusteks võib materjalina kasutada ka muinasjutte, vana-sõnu, kõnekäände, vaadeldud näidendeid ja kinofilme.

Vesteldes õpilastega vale kahjulikkuse üle, tuleb neile näidata, mis-sugused tagajärjed on vale valetava isiku ja teiste inimeste suhtes. Igas vestluses tuleb näidata, kuidas võidelda vale vastu, kuidas kasvatada endas mehisust ja tahtejõudu. Eetilistes vestlustes vanemate õpilastega tuleb näidata, et tõearmastusele ja aususele tuginevale sotsialistlikule ühiskonnale on vale võõras.

Seega peaksid eetilised vestlused:

1. Selgitama õpilastele tõearmastuse põhimõtte.
2. Õpetama õpilasi kriitiliselt suhtuma kaasõpilastesse, kelle käitumises esineb valet ja pettust.
3. Näitama õpilastele, missugused tagajärjed on valel valetaja enda ja teiste inimeste suhtes.
4. Näitama õpilastele, et meie tõearmastusele ja aususele rajanevas sotsialistlikus ühiskonnas on vale ühiskondlikule korrale võõras, vastandina kodanlikule korrale, kus esineb valet ja pettust igal sammul.

308. kooli õpetaja E. Perssova pühendas tõearmastuse kasvatamiseks korraldatavatel eetilistel vestlustel suurt tähelepanu ilukirjanduse kasutamisele.

Valides ilukirjandust õpilastele individuaalseks või kollektiivseks lugemiseks, seadis ta endale ülesandeks näidata raamatu arutelus, et: a) tõearmastus on inimese elus olulise tähtsusega ja moodustab kommunistliku moraali lahutamatu osa; b) vale on karistatav; c) vale paljastatakse varem või hiljem.

Õpetaja püüdis sisendada oma õpilastesse vastikust vale ja pettuse vastu ning kasvatada neid bolševistlikku tõe armastama.

² Н. А. Добролюбов, «Избранные педагогические высказывания», 1939, стр. 67.

Õpilased lugesid ja arutlesid kollektiivselt raamatuid: «Черемыш — брат героя» ja «Iljiti lapsepõlve- ja kooliaastad». Pärast raamatute läbilugemist juhtis kasvataja vestluses õpilaste tähelepanu sellistele momentidele, mis olid aktuaalsed ka klassi elus.

Nii näiteks rääkis õpetaja poistega vesteldes sellest, et isegi head ja üllad püüded, nagu oma kaasõpilase aitamine, kui see toimub vale ja pettuse abil, viib halbadele tagajärgedele.

Pioneerikoondusel arutleti raamatut «Черемыш — брат героя». Seda raamatut lugesid kõik pioneerid, nad vaatasid ka samanimelist filmi. Seega olid kõik pioneerid arutluseks ette valmistatud. Pioneerid rääkisid palju Tšeremõši elamustest seoses tema valelikkuse paljastamisega. Osutus, et raskeid elamusi oli rohkem kui rahuldustunnet. Valest ei saagi rahuldust olla, sest varem või hiljem vale paljastatakse. Kõige olulisem oli siin see, et kogu rühma ühiskondlik arvamus mõistis vale ja pettuse hukka.

Nagu tavaliselt, anti pärast koondust välja seinaleht, kus ka arutleti vale ja pettuse küsimust ning paljastati valetajaid. Nii teatati seinalehes, et õpilane K., istudes viimases pingis, võttis tunni ajal oma kaasõpilastelt sullepäid ja mängis nendega. Õpetaja aga oli ametis uue materjali seletamisega ega märganud seda. Seinalehes reageeriti sellele juhtumile järgnevalt: «Meie klassis on väikesi lapsi, kes pole harjunud tunnis istuma ilma mänguasjadeta. Üks neist on poiss K. Poisid, toogem homme igaüks talle sullepea, et ta meie omi ei võtaks.» Poiss ei võtnud enam kaasõpilaste sullepäid ega mänginud nendega tunni ajal.

Tõearmastuse kasvatamisel on oluliseks abinõuks usaldus laste vastu. Selles töös saavutavad positiivseid tulemusi need õpetajad, kasvatajad ja lastevanemad, kes oskuslikult ühendavad usalduse range ning süsteematilise kontrolliga.

Tõelisel kontrollil pole midagi ühist õpilase kahtlustamisega. Kontroll ei loimu mitte seepärast, et puudub usaldus, vaid seepärast, et seda nõuab kord ja õpilase režiim.

A. Makarenko töös oli usaldus võimsaks vahendiks tõearmastuse kasvatamisel.

Kümne aasta jooksul oli seaduseks, et koloonia korrapidajakomandõri raportit ei kontrollitud, ja ükski korrapidajakomandõr ei sõandanud raportis rääkida valet, nii tugev oli kollektiivi usalduse mõju.

Usaldus laste vastu kasvab välja oma kasvandike põhjalikust tundmisest ja kasvataja suurest armastusest ning austusest laste vastu.

Lapsed võtavad vanemate inimeste usaldust ergutusena, autasuna oma käitumise eest ja püüavad sellele vastata eeskujuliku käitumisega.

Kogemused näitavad, et usaldus õpilaste vastu annab kasvatuslikke tulemusi üksnes sel juhul, kui see pole juhuslik, vaid on järjekindel.

Leningradi 299. kooli õpetaja O. J. Kudjušina usaldas oma töös lapsi alati, ühendades usalduse erakordse nõudlikkuse ja kontrolliga. Selle tõttu oli poistel kujunenud kindel veendumus: «Olga Jakovlevna usaldab meid ja teda petta ei tohi.» Kui osutus, et keegi oli petnud O. J.-t, olid poisid valmis süüdlast kõige karmimalt karistama. Lastevanemate koosolekul jutustas üks lapsevanemaid, et ta poeg oli etteheitvalt öelnud: «Olga Jakovlevna usaldab meid ja meie ei peta teda kunagi, sina aga ei usalda!»

Vanemate usaldus oma laste vastu, ühendatud nõudlikkuse ja kontrolliga, on tähtsaimaks vahendiks tõearmastuse kasvatamisel. Üks 240.

kooli VII klassi õpilane ütles meile keskustelus: «Varjata vanemate eest oma tegusid on viimane, mida teeksin. Isa ja ema võivad anda head nõu, kui seda tarvis on.»

Iseasi on, kui vanemad ei usalda oma lapsi, kui isa või ema juba ette teatab: «Kui saad «kahe», peksan su läbi, kihutan välja.» Sellistel juhtudel varjab poeg oma tegusid, kuigi teda südametunnistus piinab. Kuid juhtub ka seda, et ema, kuuldes poja «kahest», ütleb: «Mu poeg, see ei kõlba sinule, hinne tuleb parandada.» Poeg püüab siis kõigest jõust halba hinnet parandada, et mitte kurvastada oma ema.

Usaldus laste vastu avaldub sageli lapse isiksuse positiivsete omaduste tunnustamises, nende austamises.

Õpilase positiivsete iseloomujoonte ärakasutamine on tähtsaks vahendiks tõearmastuse kasvatamisel. On paha, kui vanemad ja õpetajad näevad lapses üksnes halba ega leia seda positiivset, õilsat, millest kasvataval tuleks kinni hakata, et lapse halbu iseloomujooni muuta. Täiskasvanute usaldus laste vastu ja laste positiivsete omaduste tunnustamine tõstavad lastes enesest lugupidamist ning aitavad neis kasvatada usku omaenda jõusse ja võimetesse.

Seepärast ei tohigi kahtlustada last, omamata selleks küllaldasi andmeid, ei tohi talle öelda: «Sa petad,» kui kasvataja ei ole selles küllaldaselt veendunud.

Tõearmastuse kasvatamisel on suure tähtsusega valet ja pettust põhjustavatest motiividest jagusaamine. Laste vale levinud motiiviks on hirm, eriti kartus karistuse ees.

Hirm mõjub lastesse demoraliseerivalt. Ähvardava karistuse kartusel hakkab laps salgama fakte ja jõuab kergesti petmiseni. Juhul, kui vanemad lapsi karmilt karistavad või koguni peksavad, püüavad lapsed igati karistusest pääseda.

Vale hirmu motiividel on iseloomulik revolutsiooniaelsele koolile, kus valitses kepidistsipliin, kus karistused tekitasid õpilastes hirmu. Seal oli otsene seos vale ja õpilaste alandava kohtlemise vahel.

Meie nõukogude pedagoogika rajaneb lapse isiksuse austamisel ja õpetaja kui autoriteetseima isiku austamisel. Õpilane täidab õpetaja nõudmisi mitte hirmust ega kartusest, vaid eeskätt seepärast, et ta on veendunud nende nõudmiste õigsuses. Õpilane peab oma vanemate nõudmisi täitma austusest nende vastu, veendumusest, et nende nõudmised on õiged ja vajalikud.

Vastastikune mõistmine ja vastastikune austus ning mõistlik nõudlikkus, mis arvestab lapse iga ja psüühikat, aitavad luua vajalikke vastastikuseid suhteid, mis väldivad lapse valetamist.

Petmise motiiviks on sageli mitmesuguste keeldude tarbetu rohkus, mille mõtet lapsed ei taipu ja millest nad seepärast üle astuvad, varjates oma toiminguid vanemate ja õpetajate eest.

Nii keelas ema oma pojalt Volodjal, V klassi õpilasel, pärast tunde mängida jalgpalli. Volodja oli vaimustatud jalgpallimängust ega suutnud mõista ema keeldu. Kell 18, s. o. kogunemiseks määratud ajal, teatas Volodja emale, et ta läheb ühe kaasõpilase poole küsima, millised ülesanded aritmeetikast tuleb lahendada. Ema lubas. Volodja aga läks jalgpalliväljakule ja mängis seal naudinguga. Tunnid olid tal ette valmistatud, ta enesetunne oli hea, tegelikult aga oli ta ema petnud. Miks pettis Volodja oma ema? Ema sagedaste tarbetute keeldude tõttu, millele põhjusi poiss ei mõistnud ja mida ta põhjendamatuks pidas.

Mõnikord petavad lapsed täiskasvanuid põhjendamatu keelu tõttu sõbrustada teiste lastega. Sellesse küsimusse tuleb suhtuda erakordse ettevaatusega, laste sõprust tuleb suunata nii, et see oleks kasulik. Kui sõprus osutub kahjulikuks, tuleb see osavasti katkestada, et lastes ei tekiks meelepaha täiskasvanute vahelesegamise üle.

Igasugune vahelesegamine peab lapsi veenma, et täiskasvanuil on õigus. Üksnes see võib vältida laste valetamist.

Vanemad peavad arvestama lapse psüühilis-füsioloogilisi iseärasusi ja nõudma lastelt üksnes seda, milleks on võimeline lapse tahe. Toome näite.

Emal andis 4-aastasele tütarlapsele šokolaaditahvlikese ja ütles, et sellega võib ainult mängida, süüa aga ei tohi enne isa tulekut. Algul laps tõepoolest mängis sellega, kuid siis hakkas sööma. Emal võttis šokolaadi ära, tütarlaps puhkes nutma ja hakkas seda tagasi paluma, kinnitades, et ta enam ei söö. Emal andis. Varsti märkas ta, et tütarlaps piilub vargsi tema poole ja püüab nurka pugeda. Emal lakkas teda jälgimast, aga kui ta mõne minuti pärast lapse poole vaatas, seisis tütarlaps nurgas näoga seina poole ja sõi šokolaadi. Emal küsimusele: «Kas sa sõid šokolaadi ära?» järgnes vastus: «Ei.» Emal oli hämmeldunud ega teadnud, millest tekkis vale.

Tuleb mõista, et lapselt ei või nõuda seda, mida ta ei suuda täita. Meie näitest on ilmne, et tütarlapsele on šokolaad esmajoones maiustiseks, mida ta saab nautida üksnes siis, kui ta seda sööb. Emal aga nõuab kangekaelselt, et laps mängigu maitstva šokolaadiga ega ärgu söögu seda enne teatud aega, s. o. enne isa tulekut. Kuid šokolaad pole mänguasi, sellega ei mängita, vaid seda süüakse.

Mõnikord võtavad lapsed abiks vale, kartes karistust mõne mänguasja kaotamise või lõhkumise eest. Mänguasjadel on laste elus tähtis koht: need valmistavad neile palju rõõmu, aga kui vanemad karistavad mänguasja kogemata lõhkumise või kaotamise korral, siis õhutab see lapsi valetama.

Vanemad peavad mõistma, et mängimisel võivad mänguasjad kergesti puruneda ja kaduda. Kui vanemad tahavad lastes kasvatada korralikkust, siis peavad nad neid kasvatama nii, et lapsed ei varjaks nende eest taolisi juhtumeid.

Sageli on laste valetamise põhjuseks selle raha kontrollita kasutamine, mille vanemad on nende kätte andnud. Tütarlaps või poiss ei anna kauplusest tulles vanematele aru kulutuste kohta ja viimased ei tea, kuhu tagasisaadud raha jääb. Kui aga lapsed ei tunne perekonna eelarvet, tekivad neil nõudmised, mis ei ole vanematele jõukohased. Näiteks: Viktor, VI klassi õpilane, võttis 40 rubla, soovides endale osta käsipalli, kusjuures ta tahtis palli osta nii, et see oleks üllatuseks emale. Et raha kulutamise kord perekonnas ei olnud kindlaks määratud, siis oli poiss arvamusel, et ta seda raha võttes ei toimi ebaausalt. Kuni selle juhtumini ta oli aeg-ajalt võtnud rohkemgi kui 40 rubla, kuid ühelgi võtmisel, nagu selgi korral, polnud seda märganud.

Lapsed peavad kindlalt teadma, et teenitud raha üle käsutavad üksnes vanemad ja iga rubla oma vajaduste rahuldamiseks võivad lapsed võtta ainult vanemate loal. Perekondlikud suhted peavad olema sellised, mis veenavad lapsi, et vanemad suhtuvad tähelepanelikult nende vajadustesse ja eraldavad oma eelarves vajalikud summad nende nõuete rahuldamiseks.

Vahel on laste valetamise motiiviks soov maiustada. «Ema andis mulle raha eine ostmiseks ja palus ülejäägi tagasi tuua, kuid koju tulles nägin, et müüakse jäätist. Tahtsin väga jäätist osta. Kulutasin kogu raha ära, emale aga ütlesin, et eine oli seekord kallim.» (Ženja, V klassi õpilane.)

Kuidas vältida taolisi tegusid?

Vanemad peavad lastele juba varaseist eluaastaist peale selgeks tegema, mida nad tohivad ja mida nad ei tohi teha. Last tuleb õpetada oma soove pidurdama. Nii perekonnas kui ka koolis peab kasvatus olema suunatud laste juures ilmnevate egoistlike taotluste kõrvaldamisele.

Kommunistliku kasvatus ülesandeks on meie kodumaa patrioodi kasvatamine, kes oskab elada kollektiivis. See aga nõuab egoistlikest taotlustest loobumist kollektiivi huvides.

Suurt osa tõearmastuse kasvatamisel etendab lastekollektiiv; selles kujunevad laste õiged vastastikused suhted, mida lõppude lõpuks nõutakse igalt kodanikult sotsialistlikus ühiskonnas.

Kollektiiv kasvatab oma liikmeid vajaduses allutada oma isiklikud huvid ühiskondlikele.

Kasvatus kollektiivis arendab vastutustunnet kollektiivi ees, kollektiivi au tunnet. Negatiivsete faktide arutelu klassikoosolekul õpetab lastele kriitikat ja eneskriitikat, oma vigade tunnistamist ja oskust kuulda võtta kollektiivi häält.

Tõearmastuse kasvatamisel etendab eriti tähtsat osa ühiskondlik arvamus, mis mõistab hukka valetamise ja petmise. Ühiskondliku arvamuse mõju lülitub kogu lastekollektiiv võitlusse valetamise vastu ja paljastab halastamatult mõnede õpilaste katsed petta õpetajaid ja vanemaid. Seejuures on vajalik, et lapsed tunnetaksid õiglase elu ilu, et nad mõistaksid, kui kerge on elada, kui ümberringi valitseb tõde. Selles suhtes on suur tähtsus kooli seinalehel ja klassikoosolekul.

Koolikollektiivis ilmneb mõnikord valetamist «seltsimeheliku» abistamise motiividel. See vale ei tööta õpilasele mingit kasu, vahel toob koguni pahandust, kui võrd õpilane väärseltsimehelikkuse ajendusel võtab süü enda peale. Mõnikord varjab õiglane ja hea õpilane väärseltsimehlikust solidaarsustundest kangekaelselt mõne õpilase või kogu klassi eksimust, võttes seega osa õpetaja petmisest.

Väärseltsimehelikkusele tuleb vastandada seltsimehelike suhete ausus ja printsiipiaalsus, mille kohta leidub palju näiteid meie ajastu silmapaistvate inimeste elulugudes.

Väärseltsimehelikkusest võrsunud vale vastu tuleb õpetajal plaanipäraselt võidelda. Eesrindlikud kasvatajad saavutavad seda, et õpilased, kes ei taha reeta süüdlast, sunnivad teda oma süüd tunnistama ja õpetajale ausalt kõnelema oma eksimusest. Selline talitusviis on väga tähtis kõigi õpilaste tõearmastuse kasvatamisel.

Tuleb võidelda ka laste fantaasiavalede vastu. Juba mängides õpib laps fantaseerima. Lapse mängus on palju väljamõeldut, mida ta esitab tõena. Seoses sellega tekib väikestel lastel mõnikord püüde esitada oma fantaasiaid tõena mitte üksnes mängu ajal.

Eriti arenenud kujutlusvõimega, kuid nõrga tahtega lastel esineb sellist tahtmatut valetamist küllaltki sageli.

Et need valed ei muutuks harjumuseks, tuleb lapsi harjutada tähelepanelikult vaatlema ja nähtut ning kuulud täpselt edasi andma. On vaja, et lapsed täpselt jutustaksid kooli õppekabinettides ja laboratooriumis.

mides ning ekskursioonidel nähtust, et nad õigesti annaksid edasi raamatuist õpitud seadused, reeglid, valemid, teoreemid jne.

Mõjusaks vahendiks võitluses laste valetamise vastu on valetamise juhtude paljastamine, mis veenab lapsi selles, et vale on ebakindel vahend ja toob kaasa palju pahandust, et vale paljastamisel kaotab valetaja selle, mille saavutamiseks ta pettis. Vale ja pettuse paljastamine peab toimuma süstemaatiliselt ja võimalikult kiiresti. Näiteks, kui Miša ema tajus isa ja poja vahelise kõneluse puhul poja sõnades valet, tõusis ta kohe, läks kooli ja kontrollis poisi sõnu; tagasi tulnud, paljastas ta otsekohe poja vale. Sellel oli mõju, sest Miša polnud eeldanud, et ta vale juba täna võib ilmsiks tulla.

Et vale enamail juhtudel on lapse tahte nõrga arenemise tagajärg, siis on tahte süstemaatiline kasvatamine ühtlasi ka tõearmastuse kasvatamise vahendiks. Lastes tuleb kasvatada vaprust ja mehisust ning kujundada nendes kindel arvamus, et vale on üheks arguse avaldumise vormiks.

Timur Gaidar, Suures Isamaasõjas langenud kuulsa nõukogude kirjaniku Arkadi Gaidari poeg, jutustab oma mälestustes, kuidas isa teda õpetas hirmu võitma.

«Tulime kord õhtul hilja jalutamast. Oli pime ja väike metsatukk kodutee ääres näis läbipääsmatu tihnikuna. Mul hakkas päris hirm ja võtsin isa käest kinni. «Ehee, Timurike! Mis on, näib, et sul on hirm nahas?» küsis ta. «Ei, isake, mul pole hirmu. Ma ainult natuke kardan.» «Noh, siis mine üksi tolle teekäänakuni. Seisa seal ja oota mind, ära vaala tagasi.» Oli hirm, kuid isale ennast pelgurina näidata ma ka ei võinud ja nii läksin edasi mööda pimeduses valendavat teed. Jõudsin käänakuni, peatusin ja ootasin. Ümberringi on pime. Kuskil ojas krooksub konn. Põõsastes praksatab miski, kuid mina, pigistades igaks juhuks pihku noapideme, seisan kindlalt. Selja taga kuulduvad sammud ja isa, astudes minu juurde, tõstab mu oma õlale.»

Otstarbekas on tõearmastuse kasvatamisel kasutada laste püüdlust julgete tegude järele; on tähtis jutustada neile vaprastest inimestest, Nõukogude Liidu kangelastest ja sotsialistliku töö kangelastest ning näidata, et tõearmastus ja ausus oma kodumaa suhtes aitasid neil inimestel tõusta patriootiliste ja kangelaslike tegude kõrgustesse.

Lapse vale on mõnikord koduse keskkonna mõju tagajärjeks.

A. S. Makarenko, pöördudes lastevanemate poole, ütles: «Ausus ei kuku taevast, seda kasvatatakse perekonnas... Perekonnas võib kasvatada autust, kõik oleneb vanemate õigest kasvatusmeetodist.»³

Vanemad ja täiskasvanud vennad-õed valetavad mõnikord laste juuresolekul, teinekord aga teevad lapse koguni kaassüüdlaseks pettuses ja vales.

Vanemad pidagu meeles, et lapsed võtavad eeskuju esmajoones nendelt; nende endi käitumine on nende laste kasvatamise aluseks. Sageli ei saa lastevanemad sellest aru ja alahindavad oma käitumise tähtsust laste kasvatamisel. Nii näiteks ütleb isa pojale: «Kui mind telefoni juurde kutsutakse, siis ütle, et isa pole veel tulnud.» Soovides vältida tüütut naabrit, käsib ema tütrele ütelda, et teda pole kodus. Oma käsu täitmist tütre poolt peab ema eeskujuliku käitumise avalduseks ja heaks iseloomujooneks, kuid hiljem saab ta oma suurimaks hämmastuseks

³ A. S. Makarenko, Valitud pedagoogilised teosed, Tallinn, 1948, lk. 403.

teada, et tütar teda petab. Õma ei tule esialgu sellele mõttelegi, et ta ise juhtis lapse valetamisele.

Vahel arvustavad vanemad laste juuresolekul oma tuttavaid ja annavad neile halvima iseloomustuse, kuid nende tuttavate endi juuresolekul, vastupidi, osutavad neile rõhutatult oma lugupidamist. Nii laps, kes oma elu esimestel aastatel ei tunne valet, avastab selle teda ümbritsevate täiskasvanute suhtes.

Alati tuleb meeles pidada, et perekondlikus kasvatuses on otsustava tähtsusega vanemate endi ning vendade ja õdede eeskuju. Nende huvid ja harjumused, nende käitumine ja vastastikune suhtumine avaldavad lapsele vahetult mõju. Kodus peab valitsema tõearmastus. Kui vanemad on lastele midagi lubanud, siis tuleb lubatud tingimata täita, vastasel korral tundub see lapsele pettusena.

Üheks tähtsaimaks eeltingimuseks aususe ja tõearmastuse kasvatamisel on vajadus visalt ja kannatlikult õpetada lapsi sõna pidama, õigesti hindama oma jõudu ja võimalusi ning alati lõpule viima alustatud ettevõtte. Ei tohi ergutada kavalust, pidades seda lapse taibukuse väljenduseks. Selline kavalus on tegelikult lapse vale erikuju.

Vanemad peavad teadma, et armastuse, leebuse ja headusega võib laste juures kuulekuse kasvatamisel väga palju saavutada. Valjus laste suhtes soodustab mitmesuguste pahede, nende hulgas ka valelikkuse tekkimist. Vanematel on väga tähtis teada, et sageli ahvatlevad lapsi valetama järsud küsimused, mis hämmeldavad neid oma ootamatusega. Teadmata, mida vastata, kuid olles sunnitud samas andma vastuse, võtavad lapsed sageli abiks vale.

Mõnikord ilmneb laste juures valetamine liialt karmi ja närvilise kohtlemise tagajärjel.

Tõearmastuse, aususe, organiseerituse ja tööarmastuse nõudmist lastelt peab toetama vanemate endi käitumine ja teod, vastasel korral langeb tunduvalt laste mõjustamise efektiivsus. Kasvatus on edukas üksnes siis, kui sõna ja teo vahel valitseb täielik kooskõla.

Tõearmastuse kasvatamisel on tohutult tähtis õpetaja ja kasvataja isiksus. Õpetaja positiivsel eeskujul on suur mõju isiksuse kõlbelisele kujunemisele. Õpilased püüavad jäljendada õpetajat, omandavad ta käitumismaneerid ja ta mõtlemise loogika. «Õpilaste kasvatamine,» kirjutab M. I. Kalinin, «see on eelkõige õpetaja käitumine klassis, see on õpetaja suhtumine õpilastesse.»

Suur vene pedagoog K. D. Ušinski pidas õpetaja isiksust väga tähtsaks kasvatusvahendiks.

«Laps kasvab ja areneb vaimselt ning kõlbeliselt üksnes inimesiksuse mõjul ja ei mingite vormirõivaste, mingi distsipliini, mingi põhikirja ega õppetundide plaaniga pole võimalik kunstlikult asendada inimesiksuse mõju. See on noorele hingele viljastavaks päikesekiireks, mida pole võimalik millegagi asendada.»⁴

Nõukogude õpetaja kõlbeline eeskuju on kõige tõhusamaks, asendamatuks vahendiks õpilaste mõjustamisel. Õpilastele pakub huvi, kuidas õpetaja suhtub teda ümbritsevasse ellu, kuidas ta käitub oma isiklikus elus, kuidas ta võtab osa ühiskondlikust elust. Õpilastele on väga tähtis see, kui õpetaja sõnad ei lähe lahku tegudest, kui nad kõiges ja kõikjal näevad õpetaja printsiipiaalsust, ausust ja tõearmastust. «...õpetaja

⁴ К. Д. Ушинский, Собрание педагогических сочинений, т. 1, стр. 29—30.

maailmavaade, ta käitumine, ta elu ja ta lähenemine igale nähtusele mõjuvad nii või teisiti kõigisse õpilastesse,» kirjutab M. I. Kalinin. «Võib julgesti öelda: kui õpetaja on väga autoriteetne, siis jäävad selle õpetaja mõju jäljed mõnesse inimesse kogu eluks püsima.»⁵

Oma suhtumises õpilasse peab õpetaja olema nõudlik ja range, kuid nõudlikkus ja rangus peavad olema ühendatud austusega õpilase isiksuse vastu. Õpilaste kohtlemises ei tohi olla karmust ega jõhkrust. Tuleb meeles pidada, et kiuslik ja jõhker suhtumine õpilasesse põhjustab alati milmesuguste pahede, nende hulgas ka valelikkuse tekkimist.

Pedagoogiline taktitunne ja stiil omavad eriti suurt tähtsust tõearmastuse kasvatamisel.

Niisiis on tõearmastuse kasvatamisel peamisteks vahenditeks: püsivale kõlbeliste veendumuste kasvatamine nii õppetöö kui ka eriliste eetiliste vestluste kaudu; õpilaste kasvatamine kollektiivsuse, seltsimehelikkuse ja sõpruse vaimus; õpilaskollektiivi ühiskondliku arvamuse kujundamine, mis tauniks valet; tahteomaduste, kannatlikkuse ja õpin-guis ning ühiskondlikus töös esinevate raskuste võitmise oskuse kasvatamine; õpilaste harjutamine õigesti tähele panema ja täpselt edasi andma õppetöös esinevaid fakte; laste valetamise motiivide vältimine ja laste argusest jagusaamine; usalduse ühendamine range kontrolliga õpilaste käitumise üle; laste eksimuste järjekindel paljastamine; kasvatajate ja vanemate aususe ning tõearmastuse õilis eeskuju koolis ja kodus.

⁵ М. И. Калинин, О коммунистическом воспитании, Лениздат, 1947, стр. 42.

Pedagoogiliste näituste organiseerimise kogemusi.*

O. NIINEMÄE,

Viljandi rajooni pedagoogilise kabineti juhataja.

Paremate pedagoogiliste kogemuste propageerimise efektiivsemad vahendeid on näituste organiseerimine. Et aga sellelaadilised näitused täidaksid täiel määral oma pedagoogilised ja metoodilised ülesanded, tuleb nende korraldajail eelkõige püstitada eesmärk, mida korraldava näitusega tahetakse taotleda, ja mõelda, kuidas seda eesmärki saavutada.

Pedagoogiliste näituste eesmärgiks on tutvustada paremaid pedagoogilisi kogemusi, mis arendaksid näituse küllastajais loovat suhtumist oma töösse, ergutaksid neid kasutusele võtma uusi töövõtteid, eriti aga innustaksid neid rohkem valmistama ja kasutama näitlikke õppevahendeid. Näituste küllastamine tõstab õpetaja ja kasvataja nõudlikkust nii enese kui ka õpilaste suhtes ning aitab tõhusalt kaasa pedagoogilise töö kvaliteedi parandamisele.

Kõige olulisema tähtsusega on näitused, mis organiseeritakse õpetajate ülerajoonilistel kogunemistel, eriti aga augustikuu nõupidamistel, kus näitus peab andma teatud ülevaate tehtud tööst ja suuna edaspidiseks tööks. Näituste õnnestumise üks põhitingimus on selle õigeaegne ja hästi läbimõeldud ettevalmistamine.

Seda arvestades oleme õpetajate augustikuu nõupidamise puhul organiseeritava näituse ülesanded teatanud koolidele ja üksikutele õpetajatele kirjalikult hiljemalt maikuu lõpul. Muudel kordadel aga igal juhul nii, et õpetajal või koolil on küllaldaselt aega süveneda ülesandesse, valida ja korrastada kohased õppevahendid ning lisamaterjalid näitusel esitamiseks.

Näituse korraldamiseks tuleb moodustada vastav komisjon. Selle koosseisu oleme määranud kõik ainesektsioonide juhatajad ning igast sektsioonist veel paar õpetajat, lisaks neile mõned plakatkirja oskavad õpetajad ja selle kooli majandusjuhataja, kus näitus toimub. Näituse komisjoni juhatajaks on tavaliselt olnud pedagoogilise kabineti juhataja või koolide inspektor.

Näituse komisjoni juhataja määrab igale sektsioonile näituse ruumis kindla koha, majandusjuhataja aga muretseb vajaliku mööbli, laseb ehitada seinale sõrestiku tabelite jms. riputamiseks ning toob kohale paberi, rõhknaelad jm. vajaliku. Iga sektsiooni juhataja annab plakate ja siltide kirjutajaile vajalikud tekstid.

Sellise töökorralduse juures oleme suutnud näituse üles panna õige-

* Ette kantud III vabariiklikel pedagoogilistel lugemistel Tallinnas (II auhind).

aegselt, ilma et keegi oleks olnud tööga liigselt koormatud. Muidugi on soodustuseks olnud ka asjaolu, et koolid on aidanud oma eksponaate üles panna.

Viljandi rajoonis korraldatud pedagoogilisi näitusi võib liigitada järgmiselt: 1) üldised õppevahendite ja vihikute näitused; 2) üksiku kooli, ringi või õpetaja poolt valmistatud õppevahendite näitused; 3) ainekäsitluse ja temaatilised näitused; 4) õpilaste tööde näitused; 5) muud näitused.

Üldised õppevahendite ja vihikute näitused.

Üldiste õppevahendite ja vihikute näituste organiseerimine ei nõua eriti põhjalikku ülevaadet koolides tehtud tööst ega kohusta ühtki kooli ega õpetajat näituseks erilisi ettevalmistusi tegema.

Niisugustel näitustel on välja pandud endavalmistatud näitlikke õppevahendeid ainete kaupa ja vihikuid ning õpilaste töid ainete ja klasside kaupa. Neid korraldasime varematel aastatel.

Näitus pakkus kirjut pilti, milles eriti õppevahendite osas puudus kindel süsteem, mis oleks külastajale näidanud, kuidas üht või teist õppevahendit tegelikult tunnis kasutatakse. Need õppevahendid olid kui tarvitamisjuhendita masinad ja aparaadid kuskil laos. Vihikud muidugi näitasid, missugune on ühe või teise kooli nõue vihikute ning õpilaste käekirja osas, kuid nendest polnud näha, kuidas vihikute kasutamine on orgaaniliselt seotud õppetunni käiguga jne.

Üldiselt ei pakkunud selline näitus täit huvi külastajaile. Teatud määral aitas näituse puudujääke tasa teha sektsioonis toimunud näituse analüüs. Selgus, et niisuguse näituse organiseerimine on küllaltki kerge, aga ei paku siiski kõike, mida on vaja selleks, et paraneks õppe- ja kasvatustöö kvaliteet.

Üksiku kooli, ringi või õpetaja poolt valmistatud õppevahendite näitused.

Vajadus õppetööd üha paremini korraldada kohustab kooli ja õpetajat varem valmistatud õppevahendite kogu hoolikalt täiendama.

Pole kahtlust, et kui koolile, õpetajale või ringile tehakse ametlik ettepanek näitusel esineda, püüab igaüks välja panna mitte ainult palju, vaid ka häid õppevahendeid. Esitatud õppevahendite kogud varustame väljapanija nimesildiga. Niisugune näitus annab külastajale võimaluse võrrelda oma tööd väljapanud töödega. Kindlasti õhutab see ka teisi koole, ringe ja õpetajaid rohkem õppevahendeid valmistama ning aitab seega kaasa koolide õppe- ja kasvatustöö tõusule.

Selliseid näitusi oleme organiseerinud nii ülerajooniliste õpetajate nõupidamiste, pedagoogiliste konverentside ja aineõpetajate sektsioonide koosolekute puhul kui ka pedagoogilise kabineti ruumes alaliste näitustena, nagu: „Õpetaja Liina Murakini õppevahendid“, „Puiatu 7-kl. Kooli õppevahendid kooliaia materjalidest“, „Viljandi Pedagoogilise Kooli Harjutuskooli endavalmistatud õppevahendid“ jt.

Eriti sobiv on pedagoogilise kabineti ruumes alaliste näituste korraldamine, mis võimaldavad asjast huvitatud õpetajail eksponaatidega põhjalikult tutvuda. Nii on pedagoogiline kabinet eksponeerinud oma ruumes rajooni pedagoogilistel lugemistel esinenud autorite poolt valmistatud õppevahendeid ning muud näitlikku materjali.

Ainekäsitle ja temaatilised näitused.

Nendel näitustel esinejal on laialdasemad ülesanded. Ta ei esita hulgaliselt mitmesuguseid õppevahendeid, vaid paneb välja endavalmistatud õppevahendid teatud teema (ühe või suurema arvu tundide käsitlemise) ulatuses. Lisaks sellele esitab ta ka kõik teised õppevahendid, mida selle teema või küsimuse käsitleks nõuab, samuti programmi, õpiku ja õpilase vihiku ning üksikasjalise tunnikonspekti. Viimane on nagu mõne tehnilise seadme pass, mille tundmaõppimine võimaldab eksponaatidest õigesti aru saada. Selliste ainekäsitle näituste kaudu õpime tundma mitte üksnes uudseid endavalmistatud või teisi õppevahendeid, vaid ka seda, kuidas neid vahendeid tunnis kasutatakse ja missugune on õpilase töökoormus klassis ja kodus.

Õpetaja saab sellel näitusel oma töömeetodeid hoopis mitmekülgsemalt demonstreerida. Taoliste näituste vastu on olnud kõige suurem huvi, need on arendanud loovat pedagoogilist ja meetodilist mõtet. Nende kaudu on mitmed meie rajooni paremate õpetajate töökogemused kandunud kõigisse koolidesse.

Mõned näited sellest, mida õpetajad on välja pannud:

Viljandi I 7-klassilise Kooli füüsika õpetaja Kalju Randaru esitas füüsika tunni VII klassis teemal „Voolu tee tarbijani“. Ta oli selleks valmistanud voolualajaama ja kolhoosi karjalauda maketi, milles olid nii valgustuspunktid kui ka konveier. Seega sai ta maketi abil selgitada valgustus- ja tööstusvoolu mõistet. Esitatud olid ka õpik, programm, õpilase vihik ja tunnikonspekt.

Samalaadiliselt oleme esitanud ka teiste õppeainete tunnid, näiteks Eva Maaringu geograafiatund VII klassis teemal „Maavarad“, Ksenia Kirsi eesti keele tund VII klassis teemal „Avalduse kirjutamine“ ja palju teisi kõigi õppeainete alalt.

Kõik eksponeeritud tunnid oleme varustanud sildiga, millele on märgitud õpetaja nimi, õppeaine ja klass. Tunni teemat pole mõtet märkida sildile, sest see selgub väljapandud tunnikonspektist.

Näitustel esinejad oleme leidnud ühisel nõupidamisel koolide inspektoritega. Oleme teinud valiku õppeaasta kestel oma tööga silma paistnud õpetajate seast.

Augustikuu nõupidamiste puhul näitusel esinemiseks oleme teinud ettepaneku 2—3 õpetajale iga õppeaine alalt. Esitatava tunni teema oleme tavaliselt jätnud õpetaja enda valida. Kuid oleme ka palunud välja panna mõnd inspekteerimisel või muul juhul nähtud tundi, milles oli palju eesrindlikku.

Saanud õigeaegselt ülesande, valmistavad õpetajad väljapandava tunni materjalid väga kohusetruult ette. Tihti valivad nad esitatavad teemad just programmi raskematest osadest. Paljud õpetajad on selleks valmistanud uusi õppevahendeid ja demonstreerinud tunnikonspektide kaudu alapäraseid töövõtteid.

Et ainekäsitle näitused pakuvad õpetajaile suurt meetodilist abi, siis peame neid eelistatavamaks näituse vormiks, eriti augustikuu nõupidamiste ja ainesektsioonide koosolekute ajal.

Suurt abi õppe- ja kasvatustöös pakuvad ka nn. temaatilised näitused. Sellesisulisi näitusi oleme korraldanud teemadel „Õpetamine lasteaias“ ja „Lapse esimesed päevad koolis“.

1955. a. kevadel korraldatud pedagoogilise konverentsi puhul alg-

õpetuse küsimustes olid need näitused kõrvuti ruumides. Esimesel näitusel esitati lasteaegade kasvandike töid koos näitlike õppevahenditega vanuserühmade ja ainete kaupa, nagu voolimine nooremas, keskmises ja vanemas rühmas, samuti joonistamine, kõnearendamine, muusikaline kasvatus, kehaline kasvatus, loov mäng, didaktiline mäng jne.

Kõrvalruumis väljapandud näitusel „Lapse esimesed päevad koolis“ olid eksponeeritud õpilase toimik, tunniplaan, päevarežiim, õpetaja tööplaan, tunnikonspektid ja muud rakendusmaterjalid, näitlikke õppevahendeid ja õpilaste töid õppeainete kaupa esimese õppenädala ulatuses. Muidugi olid välja pandud ka vajalik pedagoogiline ja metoodiline kirjandus ning algkooli I klassi õpikud. See näitus aitas eelkõige I klassi õpetajail uut õppeaastat õigeaegselt ja sisukalt ette valmistada ning süvendada lasteaia ja kooli koostööd õppe- ja kasvatustöö ühistes ülesannetes.

Näituse „Lapse esimesed päevad koolis“ organiseerimine on saanud meile iga-aastaseks traditsiooniks.

Temaatilisi näitusi väiksemas ulatuses oleme organiseerinud ka üksikute sektiioonikoosolekute puhul ja alaliste näitustena pedagoogilise kabinetj ruumes, näiteks „Joonistamine lasteaia keskmises rühmas“, „Aplikatsioonide kasutamine lasteaia vanemas rühmas“ ja „Eduard Vilde romaani „Mahtra sõda“ käsitus VII klassis“.

Temaatiliste näituste puhul eksponeeritakse ka ekskursionide materjale seoses muu õppematerjaliga. 1956. a. oktoobris organiseerisime eesti keele ja kirjanduse õpetajate rajoonide-vahelise kokkutuleku raames näituse teemal „Abiks õpetajale A. H. Tammsaare romaani „Tõde ja õigus“ käsitlemisel“.

Siin oli esitatud A. H. Tammsaare portree (kunstnik S. Väljali originaal), A. H. Tammsaare teose „Tõde ja õigus“ I, II, III ja IV köide, ajakirjades „Nõukogude Kool“ ja „Looming“ ning ajalehes „Sirp ja Vasar“ ilmunud artiklid romaani „Tõde ja õigus“ ning A. H. Tammsaare elu ja loomingu kohta, lisaks rajooni ajalehe „Tee Kommunismile“ artiklid A. H. Tammsaare teose „Tõde ja õigus“ saamisloost ning fotosid eesti keele ja kirjanduse õpetajate ekskursionist Järva-Madisesse ja selle ümbrusesse ning romaani tegelaste prototüüpidest ja nende sugulastest.

Näitus andis õpetajaile mitmekülgset materjali selle teema käsitlemiseks, samuti ka klassiväliseks tööks. Uhtlasi äratas see õpetajais huvi korraldada kirjanduslikke ekskursionid.

Seetõttu koguvad pedagoogiline kabinet ja koolid ka kirjanduslike ekskursionide materjale, eriti fotosid õppevahendite valmistamiseks või albumite koostamiseks ja stendide kujundamiseks pedagoogilises kabinetis organiseeritavatele näitustele.

Õpilaste tööde näitused.

Õpetajate nõupidamistel, peamiselt talvisel ja kevadisel vaheajal, oleme organiseerinud ka õpilaste tööde näitusi. Nii toimus 1956. a. jaanuarikuus tööõpetuse näitus. Panime siis õpilaste tööd välja klasside kaupa metoodilises järjekorras. Mõnikord oleme väljapane-

kud korraldanud tööliikide kaupa, nagu: tööd paberist ja kartongist, õmblustööd, tehnilised mudelid jne.

Samal kujul oleme eksponeerinud ka õpilaste tarbekunsti või muude omaloominguliste alade näitusi õpetajate kokkutulekute puhul või mõne ülevaatusena.

Õpilaste tööde näitused on andnud hea ülevaate koolis tehtud tööst ja seal valitsevast töömeeleolust. Kui kool saadab oma tööd organiseerimatult välja, s. t. kui iga õpetaja hoolitseb ise selle eest, et tema klassi õpilaste tööd oleksid kohal, kui näituse ülespanekut ei abista ega kontrolli kooli juhtkond, siis on selge, et selles koolis on õpetajad ka muudes raskustes jätetud omapead.

On koole, kus juhtkond mitte üksnes abistab näituse ülespanekut, vaid kontrollib ja hoolitseb ka pisi-asjades, et õpetajad täidaksid neile haridusosakonna ja pedagoogilise kabineti poolt antud ülesanded (Viljandi I 7-kl. Kool jt.).

Ükskõik missugusel kujul ja millise üritusega seoses näitus ka korraldada, peab seda tegema nii, et see kõidaks vaatajate tähelepanu, pakuks neile uusi mõtteid ja ideid ning innustaks oma tööd parandama.

Muud näitused.

1. Raamatunäitused.

Raamat on kõige tõhusam vahend ükskõik missuguses propagandatöös. Eriti vajalik on raamat pedagoogilises propagandas. Sellepärast olemegi õpetajate kokkutulekute puhul korraldanud pedagoogilises kabineti ka raamatunäitusi.

Ülevaate saamiseks soovitatavast lastekirjandusest ning raamatukogu ja kooli koostöö süvendamise eesmärgil on Viljandi Linna Lasteraamatukogu mitmel korral (augustikuu nõupidamise, lastevanemate konverentsi ja algõpetuse konverentsi puhul) organiseerinud raamatunäitusi, kus on välja pandud klasside kaupa (I—VII) kõik klassiväliseks lugemiseks soovitatavad raamatud, plakatid ja lugejate konverentside materjalid.

Lugejate konverentside materjalide esitamine on suunanud ka maa-koolide õpetajaid-raamatukoguhoidjaid lugejate konverentside organiseerimisele.

Pedagoogilise kabineti vastavas vitriinis on alaline raamatunäitus kas uudis- või ainealase kirjanduse propageerimiseks seoses kokkutulekute või kabineti väljapandud näituste temaatikaga. Näiteks, kui direktorite nõupidamisel oli põhiteemaks kordamise küsimus, siis olid välja pandud kordamise küsimusi käsitlevad raamatud koos pedagoogiliste ajakirjade ja ajalehtede vastavasisuliste artiklitega.

Pedagoogilises kabineti toimunud kokkutulekute ajal organiseeritud raamatunäituste tulemusena on sageli juba nõupidamise kestel laenutatud suur osa vitriinis väljapandud raamatutest. Muidugi annab see positiivseid tulemusi koolide õppe- ja kasvatustöös.

2. Kooliaiad rajooni põllumajandusnäitusel.

Põllumajandusnäitusel esinemine on rajooni koolidele mitte üksnes jõukohane, vaid ka väga tähtis pedagoogiline ülesanne, mille kaudu saab kõige paremini suunata kooliaia tööd, ergutada noorte natura-

listide tegevust ja õhutada näitlike õppevahendite valmistamist kooliaia materjalidest. Ühtlasi tutvustame sel teel kooli saavutusi rajooni elanikkonnale. Esinemine rajooni põllumajandusnäitusel on aidanud tõsta koolide autoriteeti lastevanemate silmis, mis omakorda on tihendanud kooli ja kodu koostööd ning seega aidanud kaasa kooli üldise õppe- ja kasvatus töö paranemisele.

Et neid eesmärke saavutada, võtavad kõik rajooni koolid põllumajandusnäitusest osa.

Koolide juhendamine selles osas on peamiselt pedagoogilise kabineti ülesandeks.

Oleme püstitanud nõude, et kooliaiad esineksid näitusel kollektiivselt, s. t. tervikuna kogu rajooni ulatuses, kusjuures iga kool esitab ulatuslikumalt väljapanekuid sellelt kitsalt erialalt, mille arendamisele antud koolis kõige rohkem rõhku on pandud.

Teiseks oleme püstitanud nõude, et kooliaiad ei eksponeeriks ainult kooliaia töötulemusi naturaalselt koos saakide näitamisega, vaid et nad vormistaksid tehtud katsed tabelitena ja skeemidena ning valmistaksid makette jt. näitlikke õppevahendeid eriti aktuaalsete põllumajandusalaste küsimuste selgitamiseks ja propageerimiseks, näiteks makette külvikordadest, maakuivendussüsteemist, karjakoplitest, karjalautadest, silohoidlatest jt.

Naturaalsed eksponaadid on temaatiliselt seotud valmistatud õppevahendiga. Näiteks, kui Uusna 7-kl. Kool esitas sigala maketi, siis pani ta kooliaia saadusena välja ka sigade söödaks kasutatavad kultuurid ühes saakide äranäitamisega ja sellealaste katsete tulemustega ning kuivsoötade kolleksiooni.

Kui Öisu 7-kl. Kool pani välja mesila maketi, siis esitas ta sealjuures ka meetaimede herbaariumi, vaatlusandmed mesilaste lendude kohta seoses meetaimede õitseajaga jne.

Saarepeedi 7-kl. Kool pani välja kultuurkarjakoplitte maketi, esitades ühtlasi ka heintaimede herbaariumi jms.

Et algkoolidel on raske kujundada nägusaid tabeleid ja muid õppevahendeid, siis on algkoolide õpilased oma eksponaatide esiletõstmiseks paigutanud need põletuskirjadega kaunistatud vineerkastikesse ja -vakakestesse (Asumaa Algkool).

Koolide selliseks esinemiseks rajooni põllumajandusnäitusel peab iga kool aegsasti teadma, missugused ülesanded tal on seks puhuks. Oleme iga kooli bioloogia õpetajaga tavaliselt juba kevadel kokku leppinud, missugused katsed ta kavatseb vormistada tabelitena, missuguse maketi valmistab, missuguse herbaariumi koostab, mida loodab välja panna naturaalselt jne.

Muidugi on noortele naturalistidele antud võimalus esineda ka individuaalsete katsetega. Nendele ei püstitata erinevaid ülesandeid rajooni kui terviku esinemise seisukohast. Nad eksponeerivad oma töö või katsete tulemusi kogu ulatuses, nii nagu neid teostati.

Kõigilt koolidelt, ringidelt ja üksikesinejailt nõuame tootmisplaanide, vaatlusvihikute ja muu dokumentatsiooni väljapanemist. Paremini on selle nõude täitnud Puiatu 7-kl. Kool, Öisu 7-kl. Kool, Holstre 7-kl. Kool jt.

Viljandi rajooni põllumajandusnäitusel on kooliaedade osakond olnud kõige külastatavam, mistõttu igal aastal näituse komisjoni poolt

on püütud neile luua avaramaid esinemise võimalusi. 1951. a. eraldati selleks väike toake, kuhu 5 kooli mahutasid mõne eksponaadi, mida külastajate rohkuse tõttu oli raske vaadelda. 1956. a. aga anti koolide kasutada kultuurimaja avar saal, s. o. näituse kaunim ruum, kuhu saime esteetiliselt paigutada oma koolide eksponaadid, kuigi ka seal polnud ruumiküllust ei eksponaatidele ega külastajaile.

Koolide abistamiseks näitusel esinemise puhul, aga ka näituse esteetilisema kujundamise eesmärgil on näituse komitee poolt valmistatud kõikidele koolidele ühtlase suuruse ja ühesuguse kirjaga sildid. Eksponaatide etiketid on pedagoogiline kabinet lasknud trükkida järgmise vormi kohaselt:

I. Etikett naturaalsele eksponaatidele taimekasvatuse alalt.

1. Kool
2. Kultuur sort
3. Kasvatamise eesmärk (katse)
4. Mullastikutingimused
5. Väetamine
6. Harimine
7. Tulemus (saak ha)
8. Kultuuri kasvatajad

II. Etikett õppevahenditele, makettidele jne.

1. Kool
2. Eksponaadi nimetus
3. Eksponaadi valmistamise käik ja aeg
4. Eksponaadi valmistajad

Kooliaedade töö on saanud rajooni põllumajandusnäituse komitee poolt kõrge tunnustuse; enamikule väljapanekuist on antud I auhind, mõnele II ja üksikuile III auhind.

Meie pole lähtunud seisukohast, et kogu näituse ulatuses antaks piiratud arv I, II või III auhindu, vaid et neid määrataks kooliaias tehtud töö tõelise väärtuse järgi. Kui piirata kooliaedade osavõttu näitusest ja määrata ainult üks või kaks I auhinda, siis halvaks see paljude koolide edasipüüdu ja viiks üksikute kooliaedade liigsele eelistamisele.

Rahalisi preemiaid Viljandi rajooni põllumajandusnäituse komitee koolidele pole andnud. Küll aga on premeeritud rahaliselt või kirjandusega tublimaid kooliaia juhatajaid ja noori naturaliste kui põllumajanduse eesrindlasi.

Kooliaedade töö pideva juhendamisega oleme saavutanud seda, et kõigil seitsmeklassilistel koolidel ja keskkoolidel on mõnel alal üleliidulise põllumajandusnäituse normidele vastavaid tulemusi. Kõigi koolide õpilased on võtnud osa nii töödest kooliaias kui ka otsesest tootmistööst põllumajanduses.

Osavõtt rajooni põllumajandusnäitusest on hoogustanud koolide noorte naturalistide tegevust nii ringi piires kui ka pioneerorganisatsioonis ning lähendanud koole kohalikele kolhoosidele.

Kahtlemata on osavõtt rajooni põllumajandusnäitusest hoogustanud õppevahendite valmistamist mitte üksnes bioloogia alal, vaid ka muudes õppeainetes.

Saavutused kooliaedade alal on kohustanud rajooni koole senisest innukamalt taotlema õppe- ja kasvatustöö tõusu tervikuna.

Kui Õisu 7-kl. Kool sai oma esimese diplomi 1951. a. rajooni põllumajandusnäitusel esinemise eest, siis paigutati see diplom selleks korraldatud aktusel pidulikult seinale. Sellele esimesele ametlikule tunnustusele ehitati üles järgnevad saavutused mitte üksnes kooliaia, vaid kõigil aladel, nagu kehakultuuritöö, pioneeritöö, kooli distsipliin, koolimaja puhtus jm.

Kui Mustla Keskkool 1954. a. saavutas teatud edu oma kooliaia maketiga rajooni põllumajandusnäitusel, siis sellelegi saavutusele järgnesid uued: ehitati kasvuhuone, rajati avar ehisaed ning koolis hakati innukalt tegelema kanakasvatusega. Nii on olnud see ka teistes koolides.

Pedagoogiline kabinet on kasutanud põllumajandusnäitusel esitatud materjale meetodilises töös. Näitusest tehtud fotodest on koostatud stende ja albumeid alalisteks näitusteks pedagoogilise kabineti ruumes ja mujal.

Pärast põllumajandusnäitust on pedagoogilise kabineti ruumes organiseeritud parematest eksponaatidest järelnäitus. Pedagoogilise kabineti vahendusel esineti ka II vabariikliku noorte naturalistide kokkutuleku puhul korraldatud näitusel ja alalisel näitusel Tallinna Noorte Naturalistide Jaamas.

See kõik innustab noorte naturalistide ringe, koole, eriti aga kooliaedade juhatajaid otsima uusi vahendeid ja meetodeid kooli õppe- ja katseaia täiustamiseks.

3. Näitus „Lilled vaasides“.

Meie kooliaedades kasvatatakse rohkesti mitmesuguseid lilli, nende hulgas ka lõikelilli. Seega on koolidel palju võimalusi ruumide kaunistamiseks lilledega, mis omakorda soodustab õpilaste kasvatamist.

Viimasel ajal on kauplustes müügil mitmesuguseid keraamilisi, klaas- ja kristallvaase. Osa nendest on küllaltki kaunid ning paljud nendest hinnalt kättesaadavad.

Küllastades koole ja teisi kasvatusasutusi, võis täheldada, et neis ei panda vajalikku rõhku ruumide kaunistamisele lilledega. Seetõttu pidas pedagoogiline kabinet oma kohuseks aidata kaasa eelkõige õpetajate ja kasvatajate esteetilise maitse arendamisele.

Selleks organiseeriti 1955. a. septembris lasteaednikele lillede vaasi asetamise seminar. Lilled koos vaasidega jäeti näitusena üles ka õpetajatele vaatamiseks.

Seminar korraldamiseks kogusime õpetajailt, lasteaedadest, koolidest ja mõnedest asutustest kokku 50 mitmesugust laua-, põrand- ja seinavaasi. Kooliaedadest, eraisikuilt, turult ja niidult toodi lilli. Abiks paluti kohalikke tarbekunstnikke. Üks neist esines ettekandega lillevaasidest, nende valikust ja lillede paigutamisest vaasi. Teised aetasid lilled vaasi ja paigutasid vaasid pedagoogilise kabineti ruumidesse laudadele, akendele, kappidele, põrandale ja seintele. Pärast seda analüüsiti ühiselt vaase ja lillede paigutamist neisse. Vahetati ka oma seniseid kogemusi ning otsustati hankida lasteaedadele lillevaase ja õpetada lapsi lilli vaasi asetama.

1956. a. kevadel korraldasime koos pioneeride maja noorte naturalistide ringiga pioneeride majas suurema lillede näituse. Ka nüüd kogusime mitukümmend vaasi ja hankisime saada olevaid lõikelilli. Lillede vaasi asetamisel ja vaaside paigutamisel otsisime nüüd kooskõla mitte üksnes lillede ja vaaside vahel, vaid ka laudlina ja laua suhtes.

Seda näitust külastas ühe päeva jooksul ligi nelisada inimest. Imeteldi mõndagi vaasi, eriti lihtsasse valgesse klaasvaasi asetatud aedanemoone väikesel laual õrnrohelisel ja valgemuustrilisel linal, vaimustuti seinavaasidest jne.

Sellest näitusest tegime ka mõned fotod. Näituse tulemused olid küllaltki silmapaistvad. Järgnevatel päevadel osteti kauplusest ära kõik seinavaasid. Rajooni põllumajandusnäitusel esines Pärsti 7-kl. Kool samalaadsete väljapanekutega. Kõigis lasteaedades on kasutusel mitmesuguseid vaase ja lastega harjutatakse kavakindlalt lillede vaasi asetamist.

Paljudes koolides (Puiatu, Viljandi I 7-kl. ja II 7-kl. koolis jm.) on ostetud mitmesuguseid lillevaase ja on hakatud ruume lõikelilledega maitsekamalt kaunistama. Koolide inspektorid on oma aktides soovitanud internaadiruume kaunistada lõikelilledega vaasides.

Et selle töö tulemus ei vaibuks, on pedagoogiline kabinet ka endale muretsenud seina-, laua- ja põrandavaase ning püüdnud neid maitsekalt täita lõikelilledega või roheliste okstega, luues nõnda kabineti ruumes kodusust ja hubasust.

Peale eespool nimetatud näituste on pedagoogilise kabineti ruumes organiseeritud veel mitmesuguseid näitusi seoses nõupidamiste või üldrahvalike tähtpäevadega.

Näiteks näitus teemal „Viljandi II 7-kl. Kool viis olümpiatule Melbourne'i“, kus tutvustati Viljandi II 7-kl. Kooli võitlust distsipliini tugevdamise ja õppeedukuse tõusu eest XVI olümpiamängude ajal ja sellele järgnenud perioodil.

C. R. Jakobsoni 75. surma-aastapäeva tähistamiseks organiseeriti näitus „C. R. Jakobsoni „Sakala“ artikleid ja neid, kellest seal juttu“. Siin eksponeeriti „Sakala“ artikleid II ja III aastakäigust koos fotodega J. W. Jannsenist, J. Eglonist, M. Tõnissonist, E. Sokolovskyst, J. Adamsonist, Vana-Vändra vallamajast jne.

Eeltoodut kokku võttes peab mainima, et näitused nõupidamiste, konverentside ja ainesektsioonide koosolekute ajal või pedagoogilises kabinetis, samuti nagu osavõtt rajooni põllumajandusnäitusest on olnud tähtsaks vahendiks nii paremate töökogemuste propageerimisel kui ka pedagoogide silmaringi laiendamisel ja nende vaimsete huvide arendamisel.

Viljandi rajooni pedagoogiline kabinet püüab oma seniseid kogemusi näituste organiseerimisel pidevalt analüüsida ja otsida oma töös uusi vorme.

Mõningaid geograafia õpetamise küsimusi.

A. TOOMUS,

Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi geograafia kabineti juhataja.

Eelmise õppeaasta lõpul toimunud geograafia õpetajate vabariiklikul seminaril, millest võttis osa esindajaid 51-st keskkoolist, vahetati mõtteid geograafia õpetamise küsimuste üle. Õpetajate sõnavõttudes esitatud seisukohti, soove ja ettepanekuid püütakse allpool lühidalt esile tuua.

Geograafia õpetajate arvates tuleb asuda mõnede kitsaskohtade kaotamisele geograafia programmis ja teha vajalikke muudatusi ka õppeplaanis, sest puudused neis dokumentides ei võimalda mitmeid geograafia õpetamise küsimusi positiivselt lahendada. Konkreetsete ettepanekute väljatöötamine tuleks teha ülesandeks eriala asjatundjaist ja pedagoogidest koosnevale komisjonile (näiteks geograafia ainekomisjonile Haridusministeeriumi juures). Selle töö juurde on vaja kohe asuda, sest juba vastavate ettepanekute väljatöötamine nõuab rohkesti aega.

IV klassi geograafia programm peaks olema üles ehitatud koduloolise ainekäsitluse printsiipidele. Praegune programm pakub liiga kirjut pilti NSV Liidu mitmekesise looduse erinevaist tingimustest ja inimese majanduslikust tegevusest ning valdav osa sellest on õpilastele kaugel ja tundmatu. Pedagoogilisest seisukohast ei saa põhjendada seda, miks meie algklasside õpilane peab alustama esimest tutvumist geograafilise keskkonnaga tundravööndist või miks peab sedasama tegema laps Tadžiki NSV koolis. Praeguse programmi ja õpiku puhul ei saa õpilane geograafia alalt konkreetseid kujutlusi, mis sel õppetunnil on eriti vajalikud.

Programmi sisule ja mahule vastavalt koostatud N. Blonskaja ja V. Rauši lugemik ei vasta IV klassi õpilaste arusaamisele ja huvidele. Näitena võib tuua palasid lk-del 5—15, mis on kokku surutud ja igavad. Niisama ilmetu on reljeefi käsitus lk-del 41—45 ja peatükk „Kodumaa kaardi juures“ lk-del 30—31, kus meie kooli seisukohalt on veel suur pedagoogiline viga: NSV Liidu rahvaste loetelus arvatakse eestlased „paljude teiste“ kategooriasse. Kas on võimalik meie laste huvi Balti mere vastu rahuldada kaheksa tühise reaga? Mida pakuvad lastele palakesed lk-del 156—175, mille eesmärgiks on vennasvabariikide tutvustamine? Millena on mõeldud looduslike vööndite sissejuhatused, näiteks pealkirja all „Kuivstappides“ (lk. 127) jt. Metoodilisi puudusi esineb reas küsimustes ja ülesannetes, näiteks lk-l 12 ülesanne 1, lk-l 14 ülesanne 4, lk-l 81 ülesanne 4 (milleks lasta

automudel voolida?) jt. Ei ole arvestatud meie koolide vajadusi, sest õpiku lisas puudub Eesti NSV kaart.

Kui möödunud õppeaasta algul kõnesolev uus õpik ilmus, oleks tulnud hoolitseda ühtse süsteemi eest programmis ja õpikus. Mõlema ühine puudus on see, et NSV Liidu asendi küsimus on unustatud. Loomulikult peaks merede käsitus eelnema pinnaehitusele ja Eesti NSV teemad tuleks käsitleda seoses vastava loodusliku vööndiga. Õpikus on õnneks need puudused kõrvaldatud, programmis aga mitte. Õpiku järjestus on parem, programm aga autoriteetsem. Mida peab tegema õpetaja?

On tarvilik, et vähemalt algklassides oleks kasutusel oma liiduvabariigis koostatud originaalne lugemik geograafia alal. Ei ole reaalne, et Blonskaja-Rauši raamat suudaks rahuldada meie ulatuslikul ja mitmekesise loodusega maal kõigi koolide nõuded, kõnelemata selle raamatu üldistest puudustest.

Järgmisel õppeaastal on oodata muudatusi geograafia õpetamises IV klassis. Õppeplaan 1957/58. õppeaastaks jätab geograafia algkursusele IV klassis 33 õppetundi, mida uue programmiprojekti järgi kasutatakse põhiliselt Eesti NSV geograafiaga tutvumiseks. Kuigi kasutusele jääb endine lugemik, on Haridusministeerium astunud samme ka originaalse lugemiku koostamiseks. Seda suunda tuleb tervitada.

Suurimat muret valmistab õpetajaile V klassi geograafia kursus, sest siin ei vasta programmi sisu õpilaste arengutasemele. Kogemused on näidanud, et rahuldavalt suudavad õppematerjali omandada vaid üksikud õpilased klassis, aga enamiku suhtes on geograafia tunnid asjatult raisatud aeg. Seetõttu ei tule imestada, kui keskkoolilõpetajate enamik ei orienteeru kõige lihtsamates üldise füüsilise geograafia küsimustes.

Tuleb leida võimalusi üldise füüsilise geograafia käsitlemiseks mõnes vanemas klassis (IX või X kl.), nagu seda tehti meie koolides 1949. aastani.

V klassi uue geograafiaõpiku (autorid I. Zaslavski ja T. Gerassimova) 1956. a. trükk sisaldas lubamatult palju mõttelist ebaselgust lausetes ning vigu terminoloogias, andmetes, joonistes jne.

Ebatäpsuste pärlina nimetame siinkohal lauset lk-l 28: „Kui nivelliiri kantakse jalamilt kuni ladvani üle 5 korda, siis tähendab see, et nõlva kõrgus on 5 m.“ Antud korral ei saa juttu olla künka jalamist, vaid jalast. Mõõtmine ei toimu nivelliiri kandmisega künka jalamilt ladvani. Kui on juttu üle kandmisest, siis viie ülekandmise korral on künka kõrgus 6 m, sest nivelliiri ülesseadmine künka jalale ei ole tema ülekandmine. Me ei mõõda nivelliiriga künka nõlva, vaid künka enese kõrgust.

Selle lause normaalne redaktsioon võiks olla järgmine: „Kui künka kõrguse mõõtmisel nivelliiri seame tööasendisse näiteks 5 korda, on künka kõrgus 5 m.“

Lk-l 65 antakse Päikese ruumala tuhat korda väiksemana, kui seda näitab arvutus. Joonisel 22 nimetatakse põllumaa tingmärk ümber karjamaa tingmärgiks. Lk-l 136 3. lõigus esimene lause ei ole teaduslikult õige. Peatükis „Peamised maismaa pinnavormid“ lk-l 29 toodud joonis ei anna õiget kujutust kõrgustikust.

Kokku on õpikus üle 200 vea ja ebatäpsuse.

Õpiku kordustrükiid tuleb neist puudustest vabastada. Puuduste ja vigade kõrvaldamiseks tuleks kõnealust õpikut lasta retsenseerida mitmeil tegelikel pedagoogidel. Suuremat vastutust tuleb nõuda ka tõlkijailt ja toimetajailt, eriti mis puutub tõlkevigadesse, terminoloogilisse ebajärjekindlusse ja segastesse lausetesse.

Ka ei paku kõnealune õpik õpetajale toetust koduümbruse materjalide kasutamisel, kuigi see on tunnustatud printsiip selle klassi geograafia kursuse käsitlemisel. Vaja on sellegi õpiku lisasse paigutada Eesti NSV füüsiline kaart.

VI klassis on G. Ivanovi ja A. Dobrovi õpik viimase kolme õppeaasta kestel olnud programmist nii suuresti erinev, et sellega töötamine ei saanud rahuldada õpetajat ega õpilasi. Õpiku 179-st leheküljest on õpilastele kasutatavad ainult ümmarguselt 79 lehekülge, ülejäänud ligi 100 lehekülge on aga tarbetuks koormaks. Näiteks üldise ülevaate andmisel Euroopast saab õpikust kasutada lk-del 3—24 toodud materjali, Euroopa rahvastiku ja poliitilise kaardi käsitlemisel (programmist 3 tundi) peaaegu piisab materjalist lk-del 24—28, kuid mingit rakendust ei saa anda tekstile lk-del 28—77. Aasia käsitlemiseks jätkub õppematerjalist lk-del 78—94, kuid kasutamata jääb tekst lk-del 94—119 jne. Raamatul on raskepärane ja kuiv tekst, puudub igasugune pildimaterjal. Ka pole koolidel välismaailmajagude kohta seinapilte. Õpikus puuduvad ülesanded, küsimused ja praktilised tööd, mis suunaksid õpetajat meetodiliselt.

1957/58. õppeaastal saavad meie koolid uue õpiku (autorid P. Stšastnev ja P. Terehhov), mis oma ülesehituselt vastab programmile ja kus on kõrvaldatud rida eespool nimetatud puudusi. Kogemuslikku hinnangut raamatule ei saa veel anda.

VII klassi ebanormaalne koormus normaliseerus mõnevõrra möödunud õppeaastal seoses õppeplaani muutmisega Vene NFSV-s, kuid lahendus on ikkagi poolik. S. Tšefranovi õpik ei vasta nüüd programmile, sisaldades hulga liigset materjali rajoonide majanduselu käsitleluses ja geograafiliste nimetuste osas. Raamat käsitleb küsimusi raskelt ja ebahuvitavalt, mille näiteks olgu peatükk „Pinnaehitus“ või paatoslik, kuid raskesti jälgitav üldine iseloomustus Kasahstani kohta.

Õpetajaile ei ole selge, millistel pedagoogilistel kaalutlustel ei peetud vajalikuks seoses uue programmiga anda ka VII klassile praktilisi ülesandeid.

Järgnevaks õppeaastaks on projektis välja anda VII klassile uus õpik (autor K. Strojev).

Õppetundide jaotus teemadele vajab parandamist. Kõigile on selge, et 6 õppetunni jooksul ei ole võimalik Eesti NSV geograafiat programmis nõutud ulatuses käsitleda. Kui arvestada oma liiduvabariigi üksikasjalisema tundmaõppimise vajadust, on Eesti NSV geograafia käsitlemiseks vaja tundide arvu vähemalt kolmekordistada (1946. a. oli selleks 18 tundi ette nähtud).

VIII klassi programmi maht ja tundide arv õppeplaanis ei ole kooskõlastatavad. Lubamatu on asjaolu, et rida Euroopa riike, nagu näiteks Taani, Belgia, Hollandi, Austria jt., jäävad hoopis käsitlemata. Et nende käsitlemiseks aega saada, võiks vähendada väikese majandusliku tähtsusega maadele (Afganistan, Pakistan jt.) ettenähtud tundide

arvu. Suureks lüngaks programmis on majandusgeograafia sissejuhatava teema väljajätmine.

Selles klassis oleks ulatusliku programmi tõttu vaja lisada üks õppetund nädalas vähemalt poolaasta ulatuses.

VIII klassi õpikul (autor I. Mamajev) on ilmnenud juba mõningaid puudusi. Sisuliselt ei rahulda looduslike tingimuste majandusgeograafilised hinnangud ja majanduse üldised iseloomustused. Õpik suunab vähe metoodilist käsitlust. Pilte on õpikus vähe ja osalt on need sisu poolest väheütlevad (nagu joon. 35, 47, 60 jt.). Millegipärast pole raamat kasutatud fotosid. Välisriikide kohta antud arvulised andmed peaksid olema värskemad.

Täiesti lubamatu on see, et möödunud õppeaastal ei jätkunud maa-rajoonides selle raamatu tiraažist.

IX klassis, nagu seda eespool märkisime ka VII klassi kohta, ei näe programm ette praktilisi töid. Vähe on varutud tunde Eesti NSV majanduseluga tutvumiseks.

N. Baranski õpik on selles klassis üleliia ulatuslik ja esitab hulga materjali väljaspool programmi. Eeloleva õppeaasta õpikute nimestikus on NSV Liidu majandusgeograafia kohta ette nähtud uus õpik (autor N. Ljalikov), mis senini on ilmumata.

Eeltoodut kokku võttes tuleb ütelda, et koolides senini kasutusel olnud geograafia õpikud ei ole seisnud nende nõuete kõrgusel, mida esitab õpikule pedagoogikateadus ja geograafia metoodika. Senini kasutusel olnud õpikute originaalväljaannetes pole tehtud aastate jooksul sisulisi ega metoodilisi parandusi. Parimal juhul on värskendatud mõningaid andmeid, kuid kõige enam oleks vaja õpiku sisulist täiendamist omandatud kogemuste põhjal.

Praegune praktika — mittesobivate õpikute sõnasõnaliste ja pahahtihti isegi vigadega tõlgete kasutamine meie koolides — on piduriks edasimineku teel. Seetõttu on kõigiti õigustatud õpetajate seisukoht, et Eesti NSV koolides võetagu kasutusele originaalsed õpikud, mida autorid järk-järgult täiendaksid, vastavalt tegelikus koolitöös selgunud vajadustele ja kooskõlas pedagoogilise mõtte arenemisega. Meie teadlased ja pedagoogid on selleks suutelised, vaja on neid Haridusministeeriumi poolt tööle organiseerida ja neile vastavad töötingimused luua.

Eesti NSV geograafia osas on õpetajail kaks põhilist ettepanekut: suurendada tundide arvu ja anda koolidele Eesti NSV seinakaart. Kuid Eesti NSV kohta puuduvad koolidel muudki õppevahendid. Ei ole kollektioone, herbaariume ega mudeleid. Piltide kogu Eesti NSV-st võiks äärmisel juhul olla isegi postkaardi formaadis fotodena; mõne õppefilmi või diafilmi koostamiseks Eesti NSV kohta on küllalt materjali Tallinna Kinostuudiol, kuid see oleks vaja metoodiliselt läbi töötada ja ära kasutada.

Uldiselt on õppekino kasutamine meie vabariigis väga raskendatud, kuigi paljudel koolidel on hinnalisi kinoprojektoreid. Vaja on luua ka õppefilmide laenutamise baas koolide vajadusteks.

Seniste geograafia õpikute sisu kuivus on tõstnud teravalt esile eesti-keelse saateainelise lugemiku koostamise küsimuse. Taolise lugemiku koostamiseks tuleks teha valik venekeelsete väljaannete sobivatest paladest ja lisada täiendusi Eesti NSV kohta.

Eesti õppekeelega koolide geograafia õpetajail puudub metoodiline ja ainealane kirjandus, käsiraamatud ja teatmeteosed. Vene keeles ilmunud materjal ei ole alati kättesaadav maarajoonis töötavale õpetajale.

Olgu rõhutatud, et ka niisuguseid üldtarvitatavaid õppevahendeid, nagu seda on kontuurkaardid, ei jätku kaugeltki kõigile koolidele. Välisriikide kohta puuduvad teatavasti metoodilised seinapildid, mistõttu õpetaja peab kasutama juhuslikku väikese väärtusega materjali.

Geograafia õpetajate ainealane kvalifikatsioon vajab tõstmist eriti oma lähema ümbruse tundmaõppimise osas. Paljud praegu töötavad noored õpetajad ei tea midagi oma liiduvabariigist, sest nad ei ole seda õppinud. Oleks vaja organiseerida täienduskursusi ka geograafia õpetajaile, eriti teadmiste andmiseks Eesti NSV geograafiast ja õpetajate praktiliste oskuste süvendamiseks.

Valdav enamik geograafia õpetajaid kasutab metoodilise võttena õpilase töövihikut. Ebaühtlane on aga vihikuga töötamise tase. Et mingisuguseid eeskujusid ei ole, siis toimub areng väga pikkamööda. Oleks tarvilik, et Haridusministeerium laseks vähemalt nooremategi klassidele koostada metoodiliselt läbitöötatud töövihiku, kus leiduksid vastavad küsimused, ülesanded, praktiliste tööde ja vaatluste juhendid, kontuurkaardid jne. Töövihik tuleks trükkida, et see oleks kättesaadav kõigile koolidele.

Uhtlasi on selge, et geograafia õpetamise tõhustamiseks tuleb võtta asjatundlikule revideerimisele keskkooli geograafia programm tervikuna. Uhe ettepanekuna vääriskid kaalumist põhimõtted, mis on toodud ajakirja „Sovetskaja Pedagogika“ nr. 5, 1957 vastavas artiklis.

Eesti NSV koolides võiks geograafia kursuse õppeaastate järgi planeerida järgmiselt: IV klassis pilte Eesti NSV geograafiast; V ja VI klassis NSV Liidu füüsiline geograafia koos vajalike andmetega üldisest füüsilisest geograafiast; VII ja VIII klassis töötataks läbi maailmajagude füüsiline ja välisriikide majandusgeograafia; IX klassis käsitletak NSV Liidu majandusgeograafiat ning X klassis võiks olla kokkuvõttev ning üldistav üldise füüsilise geograafia kursus.

Meie 11-klassilise keskkooli puhul ei peaks selline ümberorganiseerimine erilisi raskusi tekitama. Pealegi on seda võimalik teha senise nädalatundide arvu juures (12 tundi nädalas V—X kl.). Kui õppeplaan ja programmid selliselt ümber korraldada, ei esineks ühelgi vanuseastmel üle jõu käivaid probleeme. NSV Liidu füüsilise geograafia käsitus kahel õppeaastal tagaks küllaldase põhjalikkuse ja X klassis saaks ära kasutada üldise füüsilise geograafia materjali õpilaste dialektilise mõtlemise ja materialistliku maailmavaate kasvatamiseks.

Resümeerisime eespool geograafia õpetajate kriitilisi märkusi, soove ja ettepanekuid, mis on tegelikust tööst välja kasvanud. Arvame, et Eesti NSV Haridusministeerium peaks neid üksikasjalisemalt kaaluma ja vastavaid praktilisi samme astuma.

Toimetuse järeilmärkus: Mitmeid õpetajate kriitilisi märkusi, milledest autor eespool kõneleb, on Eesti NSV Haridusministeerium eeloleva õppeaasta suhtes juba arvestanud. Nii näiteks on VII klassi geograafia programmis ette nähtud ka praktilisi ülesandeid ja Eesti NSV geograafia käsitlemiseks on varutud 17 tundi; IX klassis on Eesti NSV majandusgeograafia käsitlemiseks ette nähtud 10 tundi.

Elektrotehnika praktikumi korraldamise kogemusi XI klassis.*

E. VAHERSALU,

Tapa Keskkooli füüsika õpetaja.

Elektrotehnika praktikumi põhilisi ülesandeid on õpilaste tutvustamine tehniliste elektrimõõteriistade konstruktsiooni ja töötamise põhimõtetega ning nende mõõteriistade kasutamise õpetamine mitmesugustes olukordades. Programmi nõuded eeldavad tugeva materiaalse baasi olemasolu.

Käesolevate märkmetega püüan anda lühikese ülevaate sellest, kuidas oleme Tapa Keskkoolis püüdnud neid ülesandeid täita. Kool on vastavate õppevahenditega tagasihoidlikult varustatud; kohapeal puuduvad töökojad elektrotehnika alal, mille baasil saaks vastavaid praktikume korraldada. Suur ruumikitsikus ei võimalda sisustada ka spetsiaalset elektrotehnika kabinetti. Seetõttu korraldame neid praktikume kooli füüsika kabinetis, mida praeguse ruumikitsikuse tõttu pole suudetud küllaldaselt määralt selleks otstarbeks kohandada. Sama ruumi kasutavad veel internaat õpperuumina ja teiste ainete õpetajad diafilmide ja diapositiivide demonstreerimiseks; seal toimuvad ka kooli kinoetendused, õhtuti aga tööliskoorte keskkooli füüsika tunnid.

Praktikumi 1. teema — „Tehnilised elektrimõõteriistad“ — käsitlemiseks on meil mõned kasutamiskõlbmatud elektromagnetilisse ja magnetelektrilisse süsteemi kuuluvad voltmeetrid, mida nende ehituse tundmaõppimiseks on võimalik detailsemalt lahti monteerida. Töökorras mõõteriistadest on meil vahelduvvoolu voltmeetrid piirkondadega 15 V, 30 V, 250 V, 600 V ja ampermeeter piirkonnaga 20 A. Alalisvoolu jaoks on meil kasutada voltmeetrid piirkonnaga 4 V, 15 V, 150 V ja ampermeetrid piirkonnaga 2 A. Peale nende kasutan praktilistel töödel volt- ja ampermeetritena ka kooli universaalgalvanomeetreid, kuigi see moodus pole soovitatav. Koolil on olemas veel avomeeter ja 2 vooluarvestit. Puuduvad aga elektrodünaamilisse ja kuumtraatsüsteemi kuuluvate mõõteriistade esindajad. Programmis nõutud mõõteriistadest puudub ka vattmeeter. Oleme püüdnud puuduvate mõõteriistade tundmaõppimiseks leida neid kooli lähemast ümbrusest, kuid see pole tulemusi andnud. Tundub, et vattmeetri võtmise õppeprogrammi pole küllalt põhjendatud, sest seda kasutatakse suhteliselt harva, samuti harva näeme vattmeetri müügivõrgus.

Vooluallikatest on kasutada akumulaatorid, gasotron- ja seleen- alaldajad võrguvoolu rakendamiseks ning transformaatorid mitme-

* Ette kantud III vabariiklikel pedagoogilistel lugemistel Tallinnas (III auhind).

suguse vahelduvpinge saamiseks. Töölaudade juurde võrguvoolu viimiseks kasutame ajutisi pikendusjuhtmeid.

Tehniliste mõõteriistade käsitlemiseks kulutasin kokku 9 tundi. Nendest 3 tundi kasutasin alateemade teoreetiliseks läbitöötamiseks ning praktiliste tööde ettevalmistamiseks, kuna ülejäänud 6 tunni kestel tegid õpilased praktilisi mõõtmistöid.

Teoreetilises osas pühendasin ühe tunni mõõteriistade süsteemide ning vastavate tingmärkide tundmaõppimisele. Tingmärkide osas aga ei jõua õpetajaile kättesaadav elektrotehnika-alane kirjandus toodetavatele mõõteriistadele järele. Nii esineb müügil olevatel voltja ampermeetritel tähiseid (täht *B* kolmnurga sees ja rooma III ristküliku sees), millele kohta kirjanduses ei leidu seletust. Seetõttu oleks tingimata vajalik, et programmis esitatud teemade kohta näidataks ka allikad materjali saamiseks; kui aga selliseid allikaid ei peaks leiduma, siis tuleks puuduvad materjalid pedagoogilises ajakirjanduses avaldada. Praegu võib nii mõnigi õpetaja nende tähiste seletamisel piinlikku olukorda sattuda.

Kasutan käesolevat võimalust, et tutvustada õpetajaid mõningate täiendavate andmetega mõõteriistadel esinevate tingtähiste kohta.

Uuematel mõõteriistadel esinevad peale üldtuntud tähiste (tähis mõõdetava suuruse kohta, mõõteriista klass, tähis voolu liigi ja faaside arvu kohta, süsteemi tähis, proovipinge tähis mõõtesüsteemi isolatsioonikindluse kohta korpuse suhtes, asendi tähis, GOST-i number, vabrikumärk, valmistamise aasta, number) veel tähised eksploatatsioonitingimuste grupi kohta ning tähised väliste magnet- ja elektriväljade vastu kaitsmise kategooria kohta.

Eksploatatsioonitingimuste kohaselt jagatakse mõõteriistad, šundid ja lisatakistused kolme gruppi.

Grupp *A* (mõõteriistal täht *A* kolmnurga sees) — mõõteriistad, mis on ette nähtud kasutamiseks õhu temperatuuri juures $+10^{\circ}$ kuni $+35^{\circ}$ ja õhu relativse niiskuse juures kuni 80%.

Grupp *B* (mõõteriistal täht *B* kolmnurga sees) — mõõteriistad, mida kasutatakse õhu temperatuuri juures -20° kuni $+50^{\circ}$ ja õhu niiskuse puhul kuni 80%.

Grupp *B* (mõõteriistal täht *B* kolmnurga sees) — mõõteriistad, mis on ette nähtud kasutamiseks õhu temperatuuri juures -40° kuni $+60^{\circ}$ ja õhu niiskuse puhul kuni 98%.

Mõõteriista klass	Näidu lubatud kõrvalekalle protsentides		
	Grupp <i>A</i>	Grupp <i>B</i>	Grupp <i>B</i>
0,1	$\pm 0,1$	—	—
0,2	$\pm 0,2$	—	—
0,5	$\pm 0,5$	—	—
1,0	$\pm 1,0$	$\pm 0,8$	$\pm 0,5$
1,5	$\pm 1,5$	$\pm 1,2$	$\pm 0,8$
2,5	$\pm 2,5$	$\pm 2,0$	$\pm 1,2$
4,0	$\pm 4,0$	$\pm 3,0$	$\pm 2,0$

Isekirjutavates mõõteriistades on gruppide \bar{B} ja \bar{B} puhul lubatud madalaimaks temperatuuriks 0° .

Mõõteriistad, millede klass on 0,1, 0,2 ja 0,5, kuuluvad ainult gruppi A.

Temperatuuri kõrvalekaldumisel temperatuurist $+20^\circ$ võib mõõteriista näit erineda õigest näidust temperatuuri muutumisel iga 10° kohta järgmiste suuruste võrra (vt. tabel lk. 415).

Kaitse suhtes väliste magnetväljade vastu jagatakse mõõteriistad nelja kategooriasse — I, II, III ja IV. Mõõteriistade tähistena on need rooma numbrid ristkülikuisse asetatud.

Kui välise magnetvälja tugevus on 5 örstedit ja see on tekitatud samaliigilise voolu poolt, mis läbib mõõteriista, siis ka mõõteriista kõige ebasoodsama asendi puhul (magnetväljade suundade ja voolufaaside suhtes) ei tohi selle näitude kõrvalekalle ületada järgmisi suurus:

Mõõteriista kategooria väliste magnetväljade kaitse suhtes	Mõõteriista näidu lubatud kõrvalekalle protsentides
I	$\pm 0,5$
II	$\pm 1,0$
III	$\pm 2,5$
IV	$\pm 5,0$

Kaitsmist väliste elektriväljade vastu on vaja korraldada elektrostaatiliste süsteemide juures. Siin on samuti 4 kategooriat: I, II, III ja IV. Mõõteriistade tähistena on need rooma numbrid piiratud ristkülikukujulise punktiirjoonega.

Kui elektrostaatilist süsteemi mõõteriistad piirkonnaga kuni 10 kV asuvad elektriväljas sagedusega 50 Hz ja väljatugevusega $200 \frac{V}{cm}$ ning mõõteriistad piirkonnaga üle 10 kV asuvad sama sagedusega elektriväljas, mille tugevus on aga $500 \frac{V}{cm}$, siis näitude kõrvalekaldumised protsentides ei tohi ületada suurus, mis on toodud tabelis väliste magnetväljade kohta.

Kõik eespool toodud andmed ei kuulu nende ridade kirjutaja arvates käsitlemisele praktikumitunnis, kuid õpetaja peaks neid teadma.

Teoreetilises osas pühendasin teise tunni volt- ja ampermeetrite mõõtepiirkondadele ning nende muutmisele. Siin on vaja erilist tähelepanu juhtida just sellele, et ei kasutataks väiksema piirkonnaga mõõteriista kui mõõdetav suurus. Ilma eelneva seletuseta võtavad õpilased sageli ükskõik millise pinge mõõtmiseks esimese kättejuhtuva voltmeetri. Nende peamine tähelepanu on juhitud sellele, et pinget mõõdetakse voltmeetriga, aga millise vooluliigi jaoks on see voltmeeter ette nähtud ja kui suur on tema mõõtepiirkond, selle küsimuse jätavad nad sageli tähele panemata. On vaja õpilasi juhendada ka selleks juhaks, kui mõõdetava suuruse ligikaudnegi väärtus ei ole ette teada. Näiteks, olgu vaja mõõta transformatori sekundaarmähise klemmide pinget, mille kohta andmed puuduvad. Kui on võimalik silma

järgi võrrelda keerdude arve primaar- ja sekundaarmähises, saab ligikaudselt orienteeruda. Kui aga see võimalus puudub, tuleb algul kasutada võimalikult suure mõõtepiirkonnaga mõõteriista, mille järel selgub, kas saab mõõta sama mõõteriistaga või missugune väiksema mõõtepiirkonnaga mõõteriist tuleb valida.

Mõõteriistade mõõtepiirkondade muutmise läbivõtmisel tuleb korjata vastavat peatükki X kl. füüsikakursusest ning seda laiendada mitme mõõtepiirkonnaga mõõteriistadele. Näiteks arvutada eeltakistused voltmeetrile, mille sisetakistus ja esialgne mõõtepiirkond on teada, et uued mõõtepiirkonnad oleksid 10 V, 50 V, 100 V ja 500 V, ning joonestada skeem nende lülitamiseks.

Teoreetilise osa kolmandas tunnis selgitasin elektrienergia arvesti ehitust ja töötamise põhimõtet. Et füüsika kursuses selle mõõteriista ehitust ei õpetata, siis on vaja seda küsimust üksikasjalisemalt käsitleda. Hiljem kinnistab praktiline töö varem õpitud teoreetilisi teadmisi, andes oskuse arvesti lülitamiseks, tema näitude lugemiseks ja kontrollimiseks.

Siinkohal on vaja õpilasi tutvustada määrustega, mida iga elektrienergia kasutaja peab teadma, samuti arvesti plommimisega ning kaitsekorkide vahetamisega (mitte parandamisega). Vahetamist on rõhutatud seepärast, et määruste järgi tuleb läbipõlenud kaitsemed vahetada uutega. Seoses polütehnilise õpetuse rakendamisega on kahjuks mõnes artiklis esinenud ka selliseid mõtteid, et õpilased õpivad tegema elektrimontaažitöid, parandama elektritriikraudu, elektri-keetjaid, kaitsekorke (?) jm. Kaitsekorkide „parandamist“ siiski õpetada ei tuleks, küll aga tuleks selgitada, mis tagajärjed võivad olla kaitsekorkide asendamisel traadiga. Isegi peenikese traadiga parandamisel pole tuleohutus garanteeritud, sest traadi läbipõlemine lühise puhul toimub väljaspool kaitsekorki ja võib põhjustada tuleõnnetuse. Selles tunnis käsitlesin ka ohustustehnika nõudeid praktiliste tööde puhul.

Praktilises osas tegid õpilased 6 tunni jooksul 5 tööd, millest 1 töö kestis 2 tundi, ülejäänud 4 tööd aga igaüks 1 tunni. Et XI klassides on meil õpilaste arv üle 26, siis on klassid jaotatud 2 rühmaks, iga rühm aga omakorda 6 lüliliks, kuhu kuulub 2 või 3 õpilast. Praktikume korraldame üle nädala kaks tundi korraga. Praktiliselt tegime järgmised tööd.

Töö nr. 1.

Volt- ja ampermeetri ehitusega tutvumine. Mitmesugused mõõtmised.

Õpilastel oli kasutada lühikene tööjuhend, vastavat kirjandust, töötamiskõlbmatuid mõõteriistu lahtimonteerimiseks, voltmeetreid vahelduvvoolule mõõtepiirkondadega 15 V, 30 V, 250 V ja 600 V ning trafosid mitmesuguste pingete saamiseks.

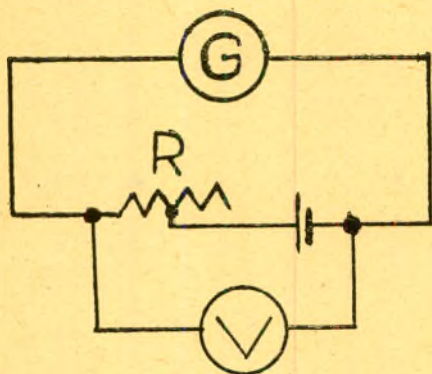
Esmalt monteerisid õpilased lahti selleks ettenähtud mõõteriistad, lugesid nende ehituse kirjeldusi ning võrdlesid loetud tegelike mõõteriistadega. Töövihikusse joonestati vaadeldud mõõteriistade ehitus ja märgiti tehnilised andmed. Sellele järgnes tegelik mõõtmine, mille puhul õpilastel tuli esmalt valida sobiv voltmeeter ja mõõta elektrivõrgu pinge. Järgnevalt tuli vooluvõrguga ühendada transformaator ja mõõta pinged kõigi märgitud klemmide vahel õigesti valitud volt-

meetriga. Õpilaste hindamisel võtsin aluseks töö jälgimisel tehtud tähelepanekuid ning käsitlemisel selgunud teadmised. Eriti vajalik on teha tähelepanekuid ning märkmeid õpilaste töö jälgimisel. Sellega avastame kiiresti töö organiseerimises tehtud vead, ent samuti õpilaste eksimused töötamisel, ning saame need õigel ajal parandada.

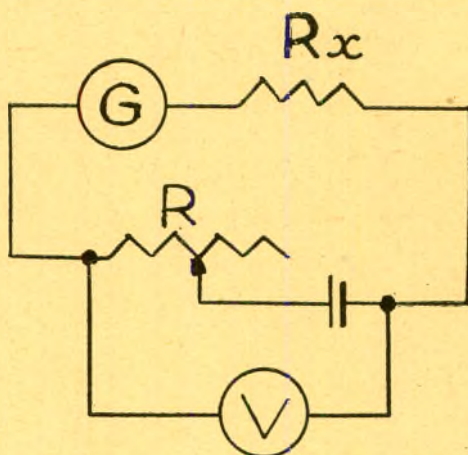
Töö nr. 2.

Voltmeetrile eeltakistuse valmistamine. Ampermeetri šuntimine.

Õpilastel oli kasutada: tööjuhend, magnetelektrilist süsteemi voltmeeter mõõtepiirkonna ümber tegemiseks, mangaanitraat, vooluallikas pinge mõõtmiseks ja galvanomeeter šuntimiseks.

Joon. 1.

Joon. 2.

Juhendi järgi pidid õpilased määrama antud voltmeetri sisetakistuse. Käesoleval juhul oli seda lihtsaim teha oommeetriga, kuna kasutada oli 4-voldise mõõtepiirkonnaga voltmeeter, milles oommeetris olev vooluallikas ei saanud tekitada liiga tugevat voolu. Kui aga lähtesüsteemiks on tundlik galvanomeeter, peab oommeetri kasutamisel olema väga ettevaatlik; mõningal juhul on selle kasutamine isegi võimatu.

Galvanomeetri sisetakistust on võimalik määrata ka järgmisel viisil. Koostame vooluahela, milles reostaat R oleks võrdlemise suure takistusega, voltmeeter V aga väikese mõõtepiirkonnaga ning vooluallikas madala EMJ-ga (joon. 1). Reostaadi kontakti seame niisugusesse asendisse, et galvanomeetri hälve oleks maksimaalne. Märkimise ära voltmeetri näidu. Nüüd ühendame galvanomeetriga järjestikku suurema takistuste magasinini või muid tuntud suurusega takistusi. Takistusi valime selliselt, et galvanomeetri osuti asuks skaala keskmisel jaotusel, kuid voltmeetri V näit oleks sama kui eelmisel mõõtmisel. Sellisel juhul on vool galvanomeetri ahelas kaks korda vähenenud sama pingel puhul, järelikult takistus on suurenenud kaks korda ja galvanomeetri sisetakistus on võrdne lisatakistusega R_x (joon. 2).

Peale sisetakistuse määramise arvutasid õpilased voltmeetri eeltakistuse suuruse vastavalt etteantud uuele mõõtepiirkonnale. Nüüd oli vaja arvutada eeltakistuseks vajaliku manganiintraadi pikkus traadi andmete kaudu. Väljamõõdetud traadi takistust oli võimalik kontrollida oommeetriga. Ühendanud eeltakistuse voltmeetriga, mõõtsid õpilased pinge aku klemmidel. Tulemuse õigsust kontrolliti teise täpsema voltmeetriga. Selgus, et eriti suuri vahesid ei esinenud.

Samas töös õppisid õpilased kooli universaalgalvanomeetrit muutma voltmeetriks eeltakistitega ja ampermeetriks šuntidega, kusjuures neil tuli tutvuda ka galvanomeetri instruksiooniga.

Töö nr. 3.

Võimsuse mõõtmine volt- ja ampermeetriga.

Õpilastel oli kasutada tööjuhend, kaks kooli galvanomeetrit koos instruksioonidega, aku, suurema võimsusega autolamp, mõõteriistadega gasotronalaldaja.

Töö käigus tuli õpilastel joonestada lülituskeem lambi võimsuse määramiseks volt- ja ampermeetriga, tutvuda galvanomeetrite ehitusega instruksioonide kaudu, muuta need volt- ja ampermeetriks, koostada vastav vooluahel ja teha mõõtmised. Galvanomeetrid olid teistsugused kui töö nr. 2 juures.

Töö teises osas tutvuti gasotronalaldajaga. Nüüd ühendati sama lamp gasotronalaldajaga ja määrati kasutatav võimsus mitme pinge puhul.

Selle töö tulemusena pidid õpilased jõudma järeldusele, et lambis kasutatav voolu võimsus ühtib lambile märgitud nimivõimsusega ainult siis, kui rakendatud pinge ühtib lambile märgitud nimipingega.

Et meil vattmeetrit pole, tuli leppida võimsuse määramise sellise viisiga.

Töö nr. 4.

Oommeetriga tutvumine. Takistuste mõõtmine.

Õpilastel oli kasutada lühike tööjuhend, raamat „Amatöörelektrik“, avomeeter koos instruksioonidega, mitmesuguseid takisteid ja taskulambi patarei.

Algul tutvusid õpilased oommeetri üldise printsiibiga raamatu „Amatöörelektrik“ järgi, joonestades vihikusse vastavad skeemid. Järgnevalt asuti uurima antud avomeetri oommeetri osa. Instruksioonidest saadi skeem, mis joonestati vihikusse. Veel vaadeldi mõõtepiirkondade muutmise võtet oommeetrite juures.

Instruksioonide järgi õpiti selgeks ka oommeetri kasutamine. Enne mõõtmisele asumist tuli õppida lugema näitused oommeetri skaalalt, ent samuti oommeetri osuti nullile seadmist. Mõõtmise harjutamiseks mõõtsid õpilased mitmesuguste juhtide takistusi piirkonnas mõnest oomist kuni mitmesaja tuhande oomini.

Takistuste mõõtmiseks, mis ületasid 200 000 oomi, oli vaja oommeetriga ühendada lisavooluallikas pingega 4,5 V. Eriti suurt elevust tekitas see, et oommeetriga oli võimalik mõõta ka inimese keha takistust.

Töö nr. 5.

Arvesti lülitamine vooluringi.

Õpilastel oli kasutada tööjuhend, lahtivõetavad töötamiskõlbmatud alalis- ja vahelduvvoolu arvestid, töökorras vahelduvvoolu arvesti, lülitusseadmeid, elektrikeetja, indikaator faasijuhtme määramiseks.

Esmalt tuli õpilastel tutvuda arvesti ehitusega. Arvesti monteeriti lahti, tema ehitust võrreldi varem antud skeemidega ning määrati kindlaks iga detaili nimetus ja ülesanne. Sellele järgnes töökorras arvesti ülesmonteerimine. Püstlauale kinnitati arvesti alus koos kaitsmete pesaga, samale lauale monteeriti ka seinakontakt tarbijate ühendamiseks. Viimasena tuli õpilastel määrata elektrivõrgu faasijuhe ning ühendada kokkumonteeritud seadmed elektrivõrguga.

Mõõtmiseks ühendati elektrikeetja seinakontaktiga ja 10—20 min. möödumisel tehti arvesti järgi kindlaks kulutatud elektrienergia hulk.

Kulutatud energia hulk tehti kindlaks veel keetja võimsuse ja aja kaudu. Et elektrikeetja puhul võimsustegur $\cos \varphi$ on võrdlemisi kõrge, lähenedes ühele, siis mõõtmistulemuste analüüsimisel me seda ei arvestanud. Erinevus mõõtmisel ja arvutamisel saadud suuruste vahel oli päeval töötavatel rühmadel võrdlemisi väikene. Öhtul töötavatel rühmadel aga tekkis võrdlemisi suur vahe, millele tuli leida põhjus. Selle leidmine ei valmistanud kellelegi raskusi, sest võrgupinge langus öhtuti on selgesti märgatav, see langeb umbes 155—160 V-le, peaks olema aga 220 V. Agaramad õpilaslülid püüdsid määrata keetja poolt kasutatavat võimsust ligikaudu volt- ja ampermeetriga ning siis selgus, et see oli ligikaudu 2 korda väiksem keetja nimivõimsusest.

Lisaülesandena oli sellel rühmal veel tundmata tarbija võimsuse ligikaudne määramine arvesti abil.

*

Kuigi programm näeb ette, et iga töö teevad õpilased valmis kahe tunni jooksul, planeerisin enamiku töid ühetunnise kestusega. Ühelt poolt tingisid seda kohalikud materiaalsed võimalused, teiselt poolt aga programmis ettenähtud praktiliste tööde arv. Et teemale „Tehniliised elektrimõõteriistad“ on ette nähtud ainult 8 tundi, ei ole võimalik korraldada viit kahetunnist praktilist tööd.

Programmi teise teema käsitlemiseks on meie kooli materiaalne baas veel liiga nõrk, mistõttu osa ettenähtud töid tuleb asendada teistega. Oleks väga soovitatav, kui mõni kolleegidest avaldaks oma kogemusi teise teema praktiliste tööde korraldamise kohta.

Kolmanda teema käsitlemiseks on meil materiaalne baas parem, eriti telefoniside osas. Kui õpime kõike seda efektiivsemalt praktikumitundides kasutama, võiksimme edaspidi tutvustada kogemusi ka selle teema käsitlemise kohta.

Некоторые приемы наглядности на уроках русского языка.

Н. КУРВЕ,

учительница 1-ой средней школы г. Вильянди.

Одним из главных принципов дидактики является принцип наглядности.

Наглядность облегчает и улучшает познание мира, а вместе с тем она является условием глубины и основательности усвоения знаний.

Виды наглядности весьма разнообразны, но при применении их нужно строго учитывать возрастные особенности учащихся.

Сравнительно ограниченный запас реальных представлений младшего школьника, конкретность его мышления и недостаточная развитость подсказывает применение непосредственной наглядности, которая состоит в демонстрации самих вещей, движений и т. д.

С переходом же к средним и старшим классам меняется характер наглядного обучения, хотя и здесь, конечно, не исключена возможность демонстрации самих вещей и движений. Здесь учитель может пользоваться пособиями, понимание и усвоение которых требует абстрактного мышления (условные обозначения, схемы и т. д.).

Проработав 12 лет в эстонской школе преподавательницей русского языка, я убедилась в эффективности наглядности.

В этой статье я остановлюсь на некоторых приемах, использованных мною на практике.

При прохождении рассказа на уроках литературного чтения для наглядности можно использовать схему. Перед чтением рассказа учитель передает материал, чертя одновременно на доске схему и записывая новые слова. Для ученика в этом случае слова оживают, текст становится связным, понимание материала облегчается.

Для примера возьму схему, использованную мною в VIII классе при изучении главы «Вожатый» из «Капитанской дочки» Пушкина. На первом уроке предусмотрено проработать из этой главы отрывок, который содержит более 20 новых слов.

Так как уровень знаний учащихся обычно очень слабый и изучение произведений классиков для них трудно, то я всячески стараюсь облегчить им понимание произведений и запоминание новых слов.

В данном случае мне помогла схема (см. рис., стр. 422).

Учащиеся уже из первой главы узнали, что Гринев направляется в Оренбург. На данном уроке нужно познакомить их с происшествием в степи.

Рассказ учителя:

Где-то уже недалеко находилось место назначения Гринева. (На доске в правом углу рисую кружком место назначения, там же выписываю)

ваю эти два слова.) Он ехал в кибитке (через всю доску рисуется линия — дорога Гринева и значком □ на левой стороне доски обозначаю кибитку, объясняя слово переводом, слово тоже выписываю), впереди сидел ящик (спрашиваю, понимают ли учащиеся

значение слова), а Гринева и Савельич были позади.

Вокруг простиралась пустыня (пишу слово *пустыня* и объясняю его, прибегая к морфологическому разбору слова. Вверху и внизу над словом *пустыня* выписываю слово *простираться* и даю перевод). Пустыня иногда пересекалась холмами и оврагами. (Слово *пересекаться* на рисунке показываю линией пересечения дороги, рядом записывается это слово.) Погода была хорошая. Вдруг ящик остановил лошадей и показал кнутом на отдаленное облачко (рисую слева облачко, подписываю; рисую кнут, направленный на облачко, подписываю), говоря, что это облачко предвещает (перевожу слово) буря — бурю (около облачка пишу слово *предвещать* с вопр. *что?*). Но Гринева решил ехать дальше. Через некоторое время облачко обратилось (перевод) в тучу.

(Границы облачка на рисунке раздвигаются, рисую облегающую небо тучу, пишу слово *облегать* что? Тут же слово *обратиться* во что?). Стало темно. Туча облегла небо, и снег повалил (пошел) хлопьями (рисую хлопья, падающие на землю). Начался буран.

При объяснении новых слов пользуюсь синонимами, напр.: *облегать* — *покрывать*, *обратиться*, *превратиться* — *стать*.

Остальные новые слова объясняются дополнительно при чтении отрывка.

Вместе с рассказом появилась на доске схема с новыми словами. После чтения отрывка учащиеся активно принимают участие в закреплении материала, употребляют в ответах новые слова, что очень важно для их усвоения.

На следующем уроке можно дать одному из учеников задание: начертить на доске схему и написать новые слова.

Схема может быть сделана раньше на доске или на плакате, тогда повторение материала будет проходить при активном участии учеников.

Привожу пример урока, проведенного мною в VIII классе по былине «Илья Муромец и Соловей разбойник». Объяснение нового материала строю методом беседы. Свой рассказ я перемежаю вопросами к классу: 1. Откуда выехал Илья Муромец? 2. В каком селе он жил? 3. К какому городу он подъехал? 4. Чем он уничтожил врага? 5. Сколько дорог ведет в Киев? 6. Как называется короткая дорога? 7. Как называется длинная дорога? И т. д.

Указкой показываю на схеме требуемое, и учащиеся никогда не затрудняются в ответе.

Нельзя проработку былины свести к простым ответам на вопросы. Учитель должен красочно рассказать о подвигах богатыря Илья Муромца, показать его силу, его любовь к простому народу. Но во время рассказа время от времени можно прибегать к ответам учеников.

Работа по данной схеме ученикам очень нравится. Она оживила дорогу Ильи Муромца; русский богатырь стал ближе детям. Не удивительно, что завязалась оживленная беседа, в которой принимает участие целый класс.

На уроках литературного чтения можно пользоваться и таблицей. Например, при прохождении биографии Пушкина в VIII классе мною была изготовлена и использована следующая таблица (см. приложение).

АЛЕКСАНДР СЕРГЕЕВИЧ ПУШКИН.

1799	Родился 6 июня 1799 в Москве.		(Портрет Пушкина)
1811	Детство.		
1812	Годы ученья в Царском Селе.	Отечественная война Чаадаев. Державин (Пушкин, Дельвиг, Кюхельбекер)	«К другу стихотворцу», «Воспоминания о Царском Селе», «Вольность».
1817			
1818	Служба в коллегии иностранных дел в Петербурге.	Декабристы.	«К Чаадаеву», «Деревня», «Руслан и Людмила».
1820			
1821	I ссылка на юге России.	Воронцов.	«Узник», «Кавказский пленник», «Цыганы».
1824			
1825	II ссылка в Михайловском.	Восстание декабристов.	«Борис Годунов».
1826			
1827	Жизнь в Москве («Болдинская осень»).	Женитьба.	«Полтава», «В Сибирь», «Повести Белкина» (4), «Трагедии» (4), «Стихотворения» (30), «Евгений Онегин», «Бахчисарайский фонтан», «Сказка о попе и работнике Балде».
1831			
1832	Петербургский период		«Сказка о рыбаке и рыбке», «Медный всадник», «Сказка о мертвой царевне», «Дубровский», «Капитанская дочка», «Памятник».
1837	27 янв. 1837	Дантес. Дуэль. «Нет, весь я не умру — душа в заветной лире. Мой прах переживет и тленья убежит — »	

Данная таблица — это подробный план и может заполняться в тетрадах в процессе прохождения темы.

Пользуясь при рассказывании этой таблицей, учитель может прибегать к помощи учеников. Например, учащийся зачитывает по таблице: 1815 год — Державин, «Воспоминания о Царском Селе». Это

помогает учащимся лучше запомнить, когда был экзамен, кто присутствовал на экзамене, что читал Пушкин. Или: почему против 1824 г. стоит имя Воронцова? Почему сразу начинается период второй ссылки? 1825 г. — Где был поэт во время декабрьского восстания? Куда его увезли из далекого села Михайловское? Какие произведения написал поэт в то или иное время и т. д.

Эта таблица помогла и проведению беседы. По таблице в конце урока учащиеся рассказывали материал прочитанного текста. Таблица оправдала себя: в конце года учащиеся хорошо помнили биографию Пушкина.

Я остановлюсь еще на заучивании детьми стихотворений.

Начинаю с того, что перед чтением стихотворения провожу с учащимися беседу, чтобы объяснить новые слова и подготовить к эмоциональному восприятию стихотворения.

Возьму для примера стихотворение «Осень» Пушкина из курса VI класса. Беседу провожу по картине, нарисованной специально для данного урока.

Беседа может проходить примерно так:

1. Какое время года изображено на картине?
2. Какие на деревьях листья?
3. Что с листьями делается?
4. Какие стоят деревья? (Дать новое слово *обнажаться* — деревья *обнажаются*.)
5. Как светит солнышко? (Дать новое слово *редко*.)
6. Какие осенью дни? (Дать слово *короткие и короче*.)
7. Кто улетает на юг?
8. Каких птиц вы знаете? (Указать на гусей на картине.)

9. Как кричат гуси, когда они летят? (Дать слово *крикливые*.)
10. Как летят гуси? (Дать слово *караван*.)
11. Каким бывает небо осенью?
12. Какая погода бывает осенью чаще всего?
13. Какие осенние месяцы вы знаете?

В процессе беседы учащимися в словарики записываются следующие слова: *реже, блистать, короткий, короче, таинственный, облажаться, крикливый*.

Домой задается заучить слова и рассказать об осени по картине.

На следующем уроке после опроса ведется дальнейшая работа над стихотворением: стихотворение читается сначала целиком, а затем, чтобы дать почувствовать детям картинность каждой строчки стихотворения, помочь им представить эти картины и помочь запоминанию текста, читается по частям.

1. Первая картина: *Уж небо осенью дышало*, (учитель читает и объясняет: «У Пушкина небо изображено живым, оно дышит на нас осенью.» В это время учитель схематично изображает осеннее небо, покрытое тучами).

2. Вторая картина: *Уж реже солнышко блистало*, (рисуется солнышко, которое чуть-чуть выглядывает из-за тучи; так как *реже* новое слово, его можно выписать).

3. Третья картина: *Короче становился день*, (летом дни были длинные, а теперь стали короче; изображается двумя вертикальными линиями — длинной и короткой).

4. Четвертая картина: *Лесов таинственная сень / С печальным шумом обнажалась*, (так как эти строчки трудны для учащихся, их нужно выписать; изображается лес, падают листья).

5. Пятая картина: *Ложился на поля туман*, (изображается клубами пар).

6. Шестая картина: *Гусей крикливых караван / Тянулся к югу*: (рисуется караван гусей).

7. Последняя картина: *Приближалась довольно скучная пора; / Стоял ноябрь уж у двора*. (при этих словах учащиеся показывают рукой на улицу, где стоит довольно скучная пора).

На схеме каждая отдельная картина должна быть занумерована.

По этой схеме учащиеся в конце урока наизусть говорили стихотворение. Заучивание было не механическим, а сознательным, причем дети представляли себе картины осени.

На уроках грамматки можно также использовать схему. материал которой связан с литературным чтением (см. рис., стр. 426).

Например, можно использовать на уроке грамматики при прохождении глагольных приставок схему «Илья Муромец и Соловей разбойник». Текст учащимся знаком, в данном случае все внимание обращается на значение приставок. На доске и в тетрадях учеников записываются следующие вопросы и ответы на глагол *ехать* с приставками. Приставки подчеркиваются цветным мелом и карандашом.

1. Откуда выехал Илья Муромец? (Он выехал из Мурома.)
2. Откуда он уехал? (Он уехал из дома.)
3. К какому городу он подъехал? (Он подъехал к городу Чернигову.)
4. Чтобы убить всех врагов, какой город он должен был объехать? (Он объехал город Чернигов.)
5. От какого города он отъехал? (Он отъехал от города Чернигова.)
6. До какой реки он доехал? (Он доехал до реки Смородины.)
7. Через какую реку он переехал? (Он переехал через Смородину.)
8. От какой реки он отъехал? (Он отъехал от реки Смородины.)
9. В какой город он приехал? (Он приехал в город Киев.)
10. Куда он въехал? (Он въехал во двор князя Владимира.)

Одновременно с записью вопросов и ответов прикрепляются к таблице карточки только с глаголами, в которых цветным карандашом выделены приставки.

Дальше нужно обратить внимание на предлоги, так как каждый отдельный глагол требует особого предлога в зависимости от приставки. Потом еще раз повторяются вопросы и при ответах особо выделяются предлоги. К таблице прикрепляются карточки с предлогами, а в тетрадях предлоги в это время подчеркиваются цветным карандашом. Далее идет устное упражнение на всевозможные глаголы с приставками, требующие определенных предлогов. Домой задается: написать связный рассказ с глаголом *идти*, употребив его со всеми приставками.

Далее останавливаемся на чисто грамматических таблицах. Например, таблицы употребления русских падежей. Они не содержат ничего

нового, но при помощи их учителю легче удастся объяснить эту важную для учащихся тему.

Материал каждой таблицы проходит в течение нескольких уроков. Материал таблицы, который не объясняется на первом уроке, закрывается. Учащиеся в своих тетрадях по грамматике записывают правила и примеры. После прохождения таблица вывешивается в классе на некоторое время для повторения. Остановлюсь на прохождении дательного падежа.

Дательный падеж.

<i>Кому? Чему?</i>	Он купил <i>сестре</i> подарок.
После глаголов: <i>помогать, мешать, удивляться, верить, угрожать, радоваться, завидовать, учиться.</i>	Мы учимся <i>языкам</i> . Мы помогаем <i>родителям</i> .
Предлоги: <i>к, по.</i>	Автомобиль едет <i>по дороге</i> . Ребята идут <i>к дедушке</i> .
<i>Сколько кому лет?</i>	<i>Девочке</i> 10 лет. <i>Дедушке</i> 62 года. <i>Брату</i> 13 лет.

В класс приносится таблица и картина Решетникова «Прибыл на каникулы».

На первом уроке открыты два правила: 1. Существительные в дательном падеже обозначают лицо или предмет, для которого что-либо делается. (Отвечают на вопросы кому? чему?) 2. Употребляются с глаголами: *радоваться, удивляться, завидовать, помогать, мешать, верить, учиться, угрожать*.

Тема записывается на доске и в тетрадях. После объяснения первого правила по картине приводятся примеры, которые записываются в тетради и на доске.

1. Кому суворовец отдает честь? (Он отдает честь *дедушке*.)
2. Кому суворовец привез подарки? (Он привез подарки *сестре*.)
3. Кому мальчик говорит о своем прибытии? (Он говорит *дедушке*.)

После этого можно еще придумать несколько примеров на это правило.

Затем зачитываются глаголы, после которых употребляется дательный падеж. Глаголы записываются в тетради.

После этого нужно подобрать примеры по картине.

Чему радуется юный суворовец? (Он радуется *встрече с родными*.) Чему юный суворовец учится в военном училище? (Он учится *военному делу, математике, языкам, пению и т. д.*) Почему сестра завидует брату? (Она завидует *брату* потому, что он живет в Москве.) Чему удивился дедушка? (Дедушка удивился *выправке внука*.) Кому помогает девочка в домашних работах? (Она помогает *матери*.) Если враг будет угрожать нашей Родине, кто пойдет защищать ее? (Если враг будет угрожать Родине, суворовец пойдет *защищать ее*.)

На дом задается: составить предложения на употребление дательного падежа после глаголов.

На следующем уроке объясняются предлоги и употребление дательного падежа после вопроса «Сколько кому лет?».

Работа продолжается по картине.

Как мальчик приехал? (Мальчик приехал по железной дороге.) К кому он подошел? (Он подошел к бабушке.) Сколько лет бабушке? (Бабушке 62 года.) Сколько лет Суворовцу? (Суворовцу 12 лет.)

ГЛАГОЛЫ II СПРЯЖЕНИЯ с безударным личным окончанием.

1. Все глаголы на *-ить*

строить
рубить

пилить
любить

Наш народ строит коммунизм (они строят).
Исключение *брить* (*бреет — бреют*)

2. 7 глаголов на *-еть*

смотреть
зависеть
обидеть
вертеть

видеть
ненавидеть
терпеть

(он *-ит*, они *-ят*)

Смотришь и видишь: крестьянин ненавидит помещика, но от него зависит; если помещик его обидит, крестьянин терпит. Помещик вертит им, как хочет.

3. 4 глагола на *-ать*

дышать
гнать

держать
слышать

Девочка гонит гусей (они гонят).

К повторению употребления падежей нужно прибегать как можно чаще.

Еще можно остановиться на таблицах со связным текстом.

Например, учащимся нужно запомнить, какие глаголы с безударными личными окончаниями относятся ко второму спряжению.

Таблица «Глаголы II спряжения с безударным личным окончанием», составленная по идее преподавателя Фукс, методиста русского языка Вильяндского педучилища, помогает запоминанию правописания личных окончаний 7 глаголов на *-еть*, которые относятся ко 2-му спряжению.

Таковы некоторые приемы наглядности, использованные мною в разных классах.

Конечно, у каждого учителя есть свои приемы наглядности, и чем больше мы с ними знакомимся и чем продуманнее мы ими пользуемся, тем больше мы повышаем свое педагогическое мастерство, тем больше повышаем интерес учащихся к русскому языку, облегчаем работу учащихся, поднимаем активность детей на уроках, делаем доступной русскую грамматику.

Я надеюсь, что в этой статье изложенное поможет учителям разнообразить приемы наглядности на уроках русского языка и литературного чтения.

PLEKITÖÖD.

T. USSISOO.

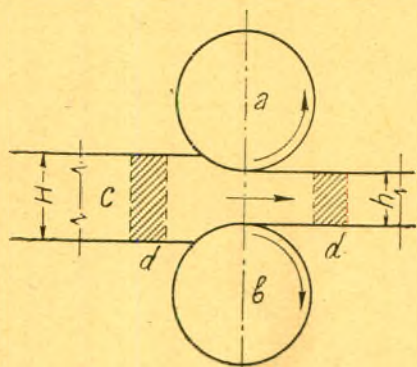
Töökojas tehtavad praktilised tööd V—VII klassis hõlmavad puidu- ja metallitööd ning tehniliste mudelite valmistamist. „Nõukogude Kooli“ varasemates numbrites (vt. nr. 12, 1956 ja nr. 2, 1957) oleme käsitlenud puidutööd V ja VI klassis.

Allpool peatume metallitööde ühel osal — pleki- ja traaditöödel.

Plekk.

Igapäevases elus tunneme must-, valge-, tsink-, alumiinium- ja vaskplekki. Plekki saadakse terasplokkidest valtsimise teel.

Valtsimine seisneb selles, et kõrge temperatuuriga terasplokkid lastakse pöörlevate terasvaltside vahelt korduvalt läbi (vt. joon. 1).

Joon. 1: teraspleki valtsimine (H — terasploki paksus enne valtsimist, h — terasploki läbimõõt pärast valtsimist).

Seejuures metalli paksus väheneb, pikkus ja laius aga suure-

nevad. Valtside vahel olevat pilu muudetakse seni, kuni on saadud nõutava paksusega plekk.

Plekki valmistatakse väga mitmesugustes sortides. Enam kasutusel on must-, valge-, tsink- ja alumiiniumplekk.

Mustplekk on sitke, seetõttu hõlpsasti taotav, venitatav ja painutatav; väga tundlik rooste suhtes, mistõttu näiteks katuseplekina kasutamisel tuleb pleki pind katta õlivärviga.

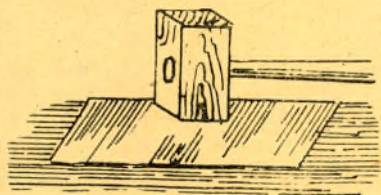
Kui mustplekk katta õhukese inglantina korraga, saame valgepleki. Valgeplekk on hõlpsasti painutatav ja korrosioonikindel, leides laialdaselt kasutamist toiduainete säilitamiseks ettenähtud nõude valmistamisel (näit. konservikarbid ja -purgid, piimannõud).

Mustpleki katmisel tsingiga saame tsinkpleki, mis on samuti hõlpsasti painutatav. Korrosioonikindluse tõttu kasutatakse tsinkplekki laialdaselt mitmesuguste nõude valmistamisel (ämbrid, kastekannud, pesukeedunõud) ja katuste katmisel.

Alumiiniumplekk laseb end kergesti taguda, venitada ja painutada, on korrosioonikindel ja hea soojusejuht. Kasutatakse väga laialdaselt toidunõude valmistamisel (mitmesugused kastrulid, piimamannergud, lusikad jt.).

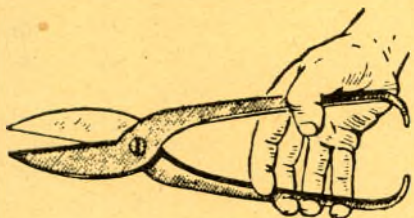
Messingplekk on oma koostise poolest vase ja tsingi sulam, mida kasutatakse eeskätt elektrotehnikas.

Pleki lõikamine. Plekki lõigatakse plekikäärde abil, kusjuures lahtilõigatud riba painutatakse ülespoole. Kui plekileht on mõlkis, tuleb see enne lõikamist siledale metallist alusele asetada ja puitvasaraga õigeks taguda (joon. 2).

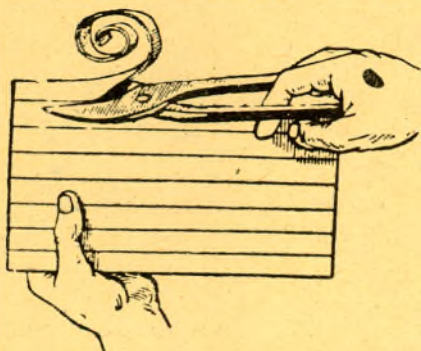
Joon. 2.

Joon. 3 näeme seda, kuidas plekikäärid pihku haarata.

Joon. 3.

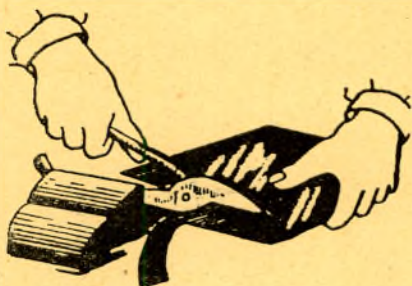
Siledaks taotud plekitükist sirgete ribade lõikamist alustada joon. 4 näidatud võttega, hoides plekitükki vasaku käega alt servast ja lõigates kääridega ülalt servast.

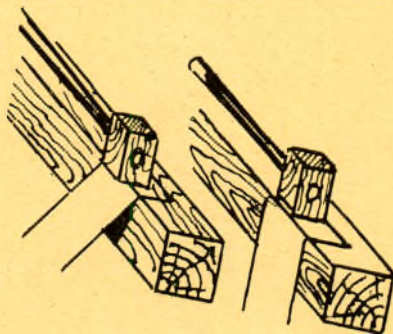
Joon. 4.

Joon. 5

Joon. 6.

Joon. 7.

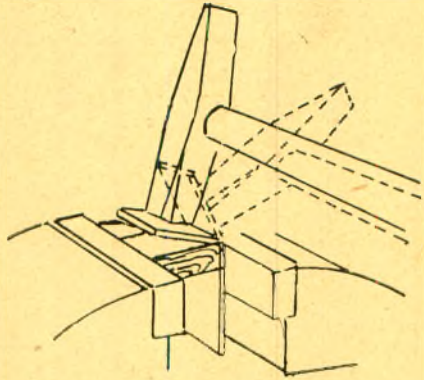
Joon. 5 kujutab pleki lõikamist ümberpööratud lõikamisvõttega, mille puhul vasaku käega hoiame kinni plekiribast.

Hõlpsam on plekki lõigata siis, kui üks kääriharu tugevasti kruustangide vahele keerata, nagu näeme joon. 6. Muidugi, vabriku-

tes ja töökodades ei lõigata plekki käsitsi, vaid vastavate mehaaniliste kääridega.

Pleki servade painutamist näeme joon. 7.

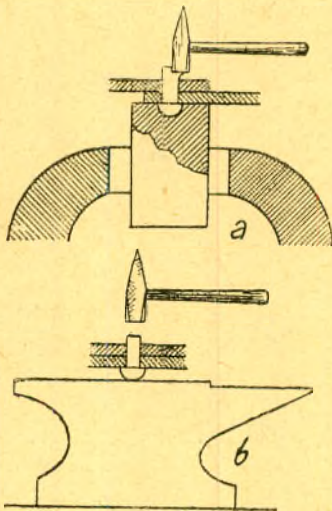
Joon. 8 on näidatud paksema

Joon. 8.

Joon. 9

Joon. 10.

pleki täisnurkset painutamist kruustangide, vasara ja puitklotsi abil. Selleks pigistatakse paksem plekk kruustangide mokaade ja puitklotsi vahele, painutades plekki esimese hoobiga vähe allapoole (punktiirjoonega näidatud asend), kuna teine ja kolmas hoop suruvad pleki täiesti täisnurkseks (pideva joonega näidatud asend). Korrates seda võtet pleki painutamata otsaga, saame klambrikujulise riiviobaduse, nagu seda näitab joon. 9. Ümardatud obadus on saadud ümara puitalusel abil.

Aukude löömine toimub torni abil (tabel 3, joon. 4 ja 5) ja paksema pleki puhul trellpuuri või puurmasina abil.

Neetimine. Pleki servad ühendame neetimisega ja jootmise teel.

Neet on silindrikujuline tõmp nael, ümardatud läätsekujulise peaga. Needid valmistatakse väga pehmest rauast, alumiiniumist ja vasest, eriti punasest vasest.

Neet pistetakse augukesse, mis on löödud torniga või puuritud, ja asetatakse ümara peaga vastu metallist alust. Siis pinnitakse (esiteks vasara pinniga, seejärel vasara löögipõhjaga) neet poolümarguseks.

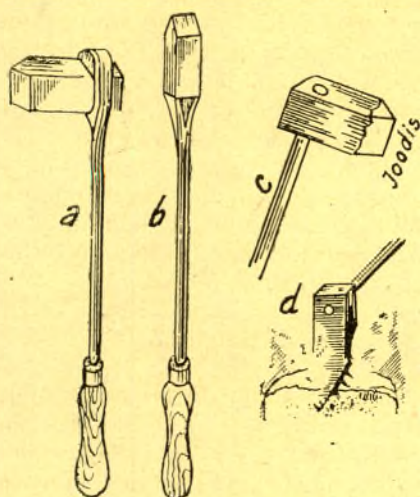
Sobivam neetimisvõte on näidatud joon. 10. Siin on kruustangide vahele kinnitatud terasalus, milles on needipea jaoks kohane süvend ja kuhu needipea neetimisega asetatakse. Läbiulatava neediotsa taome vasaraga poolümarguseks ja silume seejärel neetrauaga (joon. 11) tasaseks.

Joon. 11.

Neetamiseks puuritud augud olgu 0,1—0,2 mm avaramad kui needi läbimõõt.

Jootmine. Jootmine toimub jootetõlviku (-kolvi) abil. Jootetõlvik on punasest vasest vasarakujuline ese, mis on kinnitatud jämedast traadist käepideme külge. Tõlvik aetakse kuumaks sütetulel, kuid paremini saab seda teha hõõgprimumise leegis. Veelgi eelistatavam on elektritõlvik.

Joon. 12.

Joon. 12 kujutab harilikku tõlvikut, mis on kinnitatud metallist varre külge kas täisnurgi (joon. 12, a) või otseti (joon. 12, b). Otseti kinnitatud tõlvikut vajatakse uurete jootmiseks.

Enne jootmist peab ühendatavad kohad hästi puhastama. Kõige pisemadki mustuse jäljed muudavad ühenduse ebakindlaks ja tina ei hakka korralikult külge.

Ka tõlviku teravik kas viili või liivapaberiga hästi puhastada. Seejärel hoitakse tõlviku jämedamat osa tuel ja tõlviku kuumenemisel puudutatakse tema ninaga salmiaaki (joon. 12, d). Kui salmiaak hakkab suitsema (rahvakeeles öeldakse sel puhul: tõlvik on endale „habeme“ ette saanud), siis on tõlvik tarvitamiskõlblik. Ka leegi tipp peab sel ajal tõl-

viku kohal sinakasrohelisteks muutuma.

Nüüd hõõrutakse veel kiiresti tõlviku teravikku kahelt poolt salmiaagitükil. Seejärel sulatakse tõlviku ninaga joodise küljest väike tinatükike, mis peaks jääma peatuma tõlviku nina mõlema poole külge ühtlase õhukese kihina, vastasel korral ei ole tõlviku nina korralikult puhas.

Kokkujoodetavad detailid olgu enne seatud vajalikku asendisse ja jootekohad olgu kaetud pintslil abil soolhappega, milles enne on küllaldaselt lahustatud tsinki ja mida nimetatakse jootevedelikuks.

Võttes nüüd jootetõlvikuga tilga joodist, tõmmatakse sellega mööda jootekohti, nii et jootekohatadele jääb õhuke kiht joodist. Joodis jookseb liidetavate pindade vahele, jahtub seal kiiresti, hangub ja liidab joodetavad osad tugevasti kokku.

Töö lõppenud, peseme jootekohad sooja veega puhtaks ja teeme lapiga kuivaks, et vältida rooste tekkimist.

Joodised. Joodised jagunevad pehme- ja kõvajoodisteks.

Pehmejoodised sulavad madalamatel temperatuuridel ja need on väiksema tugevusega. Kõvajoodised seevastu sulavad kõrgematel temperatuuridel ja on palju tugevamad. Pehmejoodis on inglistina ja seatina sulam. Kummagi sulamistemperatuur on alla 300°. Kui sulam sisaldab 63% inglistina ja 37% seatina, siis saame parima joodise (sulamistemperatuur 181°).

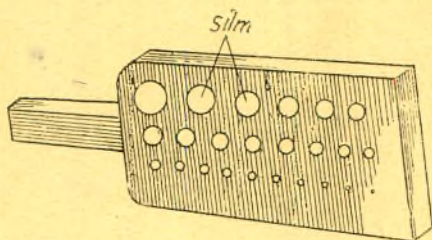
Kui pehmejoodisele lisandada vismutit, siis alaneb sulamistemperatuur järsult. Sellise pehmejoodise koosseis on järgnev: 22% tina, 28% seatina ja 50% vismutit (joodise sulamistemperatuur 105°).

Kõvajoodis on peamiselt vase ja tsiingi sulam (sulamistemperatuur 800—900°).

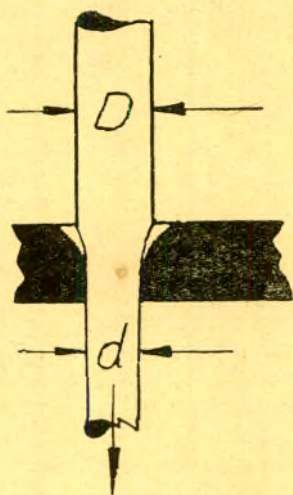
Traadid.

Teras-, vask- ja alumiiniumtraate läbimõõduga üle 5 mm valtsitakse nagu muidki profiilmateriale valtsimispinkidel.

Väiksema läbimõõduga traadid tõmmatakse aga läbi vastava tõmbesilma, mis annab traadile sobiva läbimõõdu.

Joon. 13: tõmbeplaat tõmbesilmadega.

Joon. 14: traadi tõmbamine läbi silma.

Tõmbamine toimub erilisel tõmbemasinal, mis on varustatud tõmbeplaadiga (joon. 13). Tõmbeplaadis on mitmesuguse läbimõõduga tõmbeavad (tõmbesilmad). Nendest silmadest tõmmatakse traat läbi kuni soovitava läbimõõdu saamiseni (joon. 14).

Suurema süsinikusaldusega terastraadid leiavad laialdast kasutamist mitmesuguste vedrude valmistamisel.

Punast vasktraati ja alumiiniumtraati kasutatakse peamiselt elektrijuhtmete materjalina ja elektririistade valmistamisel.

Traaditõmbamise kiirus on viimasel ajal teinud suuri edusamme. Krivoi Rogi metallurgiatehas on konstrueerinud uue traaditõmbamise tööpingi, mis on suuteline andma 30 meetrit traati sekundis.

Traadi töötlemine. Peenemat traati tükeldatakse lõiketangide, jämedamat meisli abil. Traadi painutamisel kasutatakse ümar- ja lamemokktange (vt. tabel 3, joon. 6 ja 7).

Näidistöid.

Näidistöödena on allpool kirjeldatud mitmeid majapidamis- ja köögitarbeid, alates kergemaist töödest ja järk-järgult üle minnes raskemaile ülesannetele.

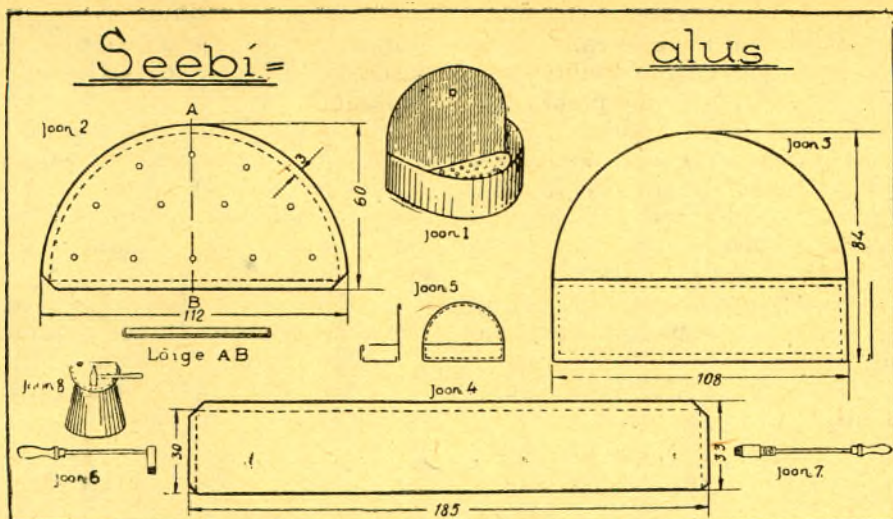
Algust teeme valgeplekiga. Materjaliks võime esialgu kasutada konservikarpide plekki. Seda on kerge lõigata, painutada ja joota.

Seebialus (tabel 1).

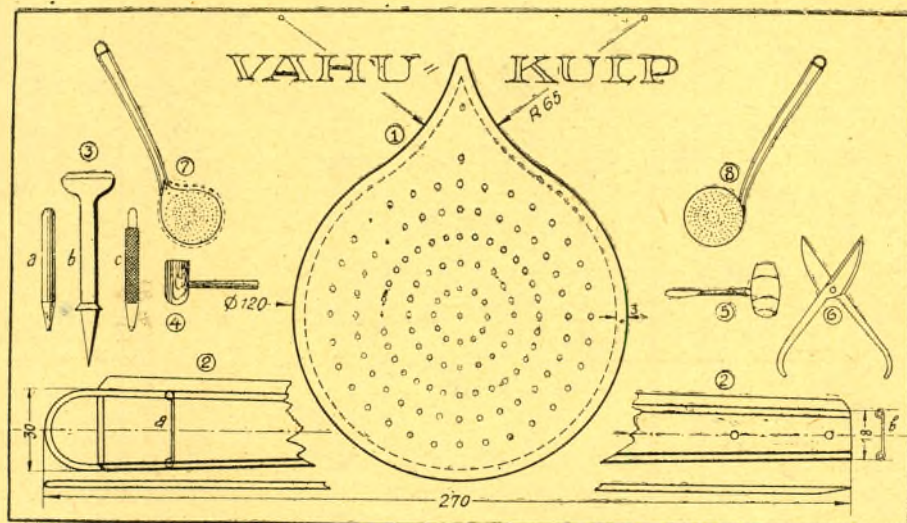
Töö kõik. 1. Lõikame kääridega nõutava pikkuse ja laiusega plekitüki, nagu on näidatud tab. 1, joon. 2—4.

2. Lõikame nurgad ja murrame pleki servad 3 mm laiuselt kahekorra (vt. joon 2 ja 4). Selleks asetame pleki serva sirgele neljastahulisele metallist alusele ja painutame puitvasara abil kahekorra.

3. Kaarekujulise seljataguse (joon. 3) serva painutame kahekorra ümara servaga puitpakul (joon. 8).

Tabel 1.

Tabel 2.

4. Torni abil lõome aluse põhjasse augukesed.

5. Nüüd joodame osad kokku, nagu näha joon. 5.

Vahukulp (tabel 2).

Töö käik: 1. Ohukesele papile joonestame vahukulbi šab-

looni, mille järgi joonestame plekile märknõela abil kulbi kontuuri. Plekikäaridega lõikame saadud kujundi välja. Nüüd taome selle ümara põhjaga puitvasaraga (joon. 4) kumeraks ja lõome torniga (joon. 3, a, c) augukesed sisse.

2. Punktiiriga (joon. 1) märgi-

tud 3 mm laiuse välisserva taome puitvasara abil kahekorra.

3. Tabelil 2 näeme kulbi varre jaoks tarvisminevat plekki ja traadi ühes läbilõigetega *a* ja *b*. Kulbi varre vasakul poolel on plekk ümber traadi keeramata. Alumisel poolel, mis on märgitud jämeda joonega, on plekk traadile juba ümber keeratud.

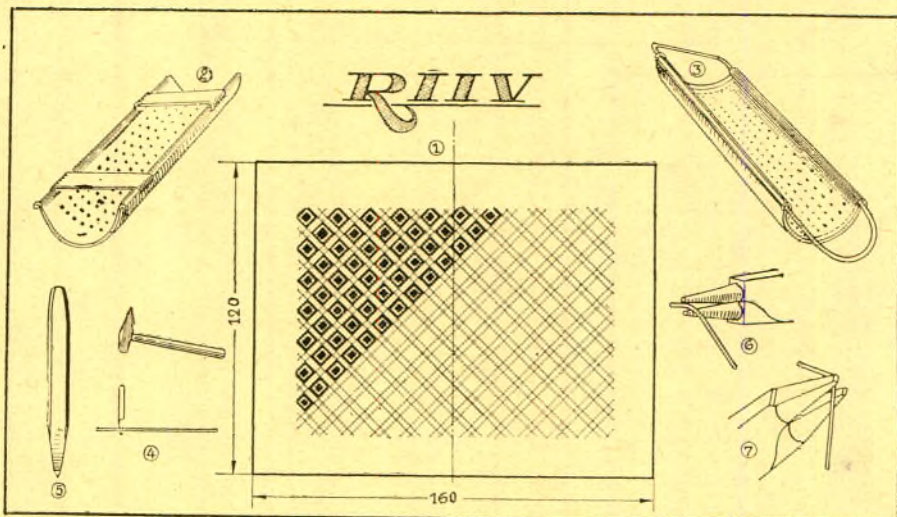
4. Nüüd joodame kulbi kahale varre külge ja painutame selle soovikohaselt kõveraks.

Joon. 5: puitvasar, joon. 6: plekikäärid.

tavale kohale. Vihikulehe ruutude järgi lööme torniga plekkisse augukesed ja kõrvaldame kleebitud vihikulehe.

2. Asetame plekitüki siledaks-hööveldatud puitpakule (soovitav kasepuidust) ja lööme kas terava või tõmbi otsaga torniga (tab. 3, joon. 4 ja 5) ruudukujulised augukesed plekkisse.

3. Võtame vajaliku pikkusega 3 mm jämedusega traadi ja anname sellele joon. 3 näidatud kuju. Nüüd painutame riivpleki traadi ümber ja riiv ongi valmis.

Tabel 3.

Joon. 7: kulp, mille kaha on valmistatud joonis 1 nõuete kohaselt, joon. 8: kulp sõõrikujulise kahaga.

Riiv (tabel 3).

Töö käik. Riivi valmistame kas tabelil 3 näidatud mõõtmetega või oma soovi kohaselt. Kõigepealt joonestame plekitükile (mõõtmetega 12 × 16 cm) märknõela abil joonisel näidatud võrgu. Osutub aga võrgu joonestamine tülikaks, võtame ruudulise vihikulehe ja kleebime selle vas-

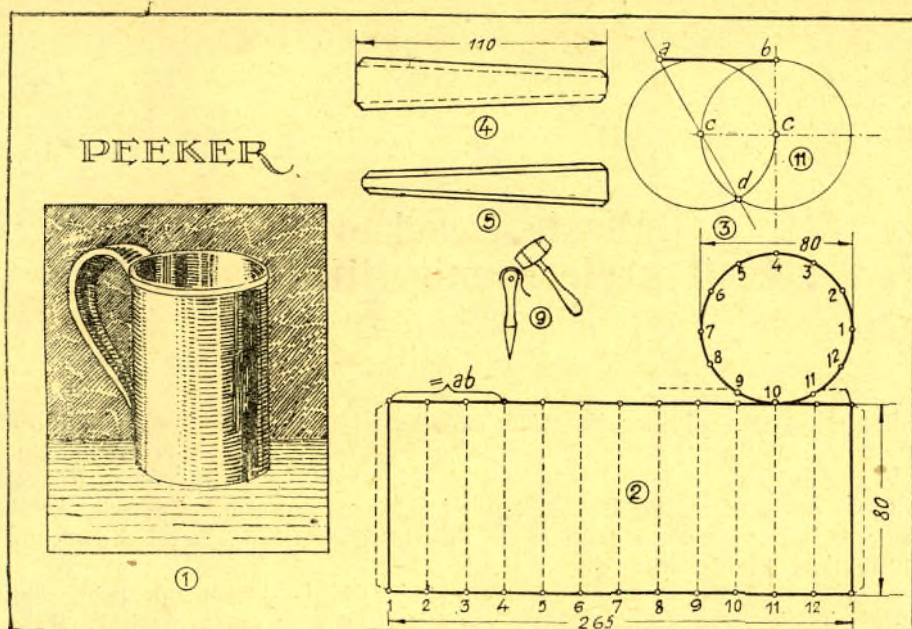
Traadi painutamise võtted nii ümar- kui ka lamemokktangide abil on näidatud joon. 6 ja 7.

Riivi võime ka lihtsamalt valmistada, nagu seda näitab joon. 2. Siin tuleks pleki servad kahe sirge traadi ümber painutada.

Peeker (tabel 4).

Peekri valmistamine sarnaneb seebialuse valmistamisega.

1. Kõigepealt joonestame peekri pinnalaotuse. Kui on antud peekri põhja suurus ja soovitakse

Tabel 4.

teada pleki pikkust, mida vajatakse peekri külje valmistamiseks, siis on see näha pinnalaotusest (joon. 2), kus peekri põhi on jagatud 12 võrdseks osaks. See on harilik võtte, kuid ei ole eriti täpne. Peekri külje täpse pikkuse saame järgneva võttega. Peekri põhja läbimõõdu poolitame, et saada raadius, ja siis sellega kujutame kaks teineteist lõikavat ringjoont, nagu on näidatud joonisel 11. Ühendades punktid c ja d sirgjoonega ja tõmmates punktist b paralleeljoone Cc -le, saame joonlõigu ab , mis võrdub $\frac{1}{4}$

peekri ümbermõõduga. Selle täpse võtte abil saame kätte peekri ümbermõõdu. Nüüd lõikame peekri pinnalaotuse välja.

2. Seejärel joonestame peekri käepideme, nagu näha joon. 4, ja keerame selle servad ümber, nagu näha joon. 5. Käepidemele sobiva kuju andmist näeme joon. 9.

3. Joodame peekri pinnalaotuse põhja külge.

4. Joodame peekrile käepideme külge.

Valmis peekrit kujutab joon. 1. (Järgneb.)

Õpilaste iseseisev töö eesti keele tunnis liitklassis.*

H. KUUSIK JA H. LUHA,

Jõgeva rajooni Kõola Alghkooli õpetajad.

Eesti keel on algklassides üks põhiaineid. Emakeele hea valdamine nii kõnes kui kirjas on vajalik eeltingimus kõigi teiste õppeainete edukaks õppimiseks.

Keele õpetamisel jälgib kool kaht põhilist ülesannet: õpetada keelt mõistma kõigis tema rikkalikes avaldustes ja õpetada keelt kasutama suhtlemisel teiste inimestega.

Kõigi eesti keele õpetajate, eriti aga meie, alghkooliõpetajate esimeseks mureks peaks olema, kuidas anda eesti keele tunde nii, et need täidaksid püstitatud eesmärgid ja ärataksid õpilastes tõelist armastust ja lugupidamist emakeele vastu.

Üksikklassides on võimalused õppetunni huvitavaks organiseerimiseks muidugi suuremad kui liitklassis, sest õpetaja saab kogu aja pühendada ühele klassile; liitklassis tuleb aga samaaegselt töötada kahe, kolme või isegi nelja klassiga, kusjuures iga klassiga vahetult tegelda saab ainult murdosa tunnist.

Liitklassis täidab selle osa tunnist, mil õpetaja töötab teise klassiga, õpilaste iseseisev töö. Otstarbekalt korraldatud iseseisev töö tugevdab laste vaimseid võimeid, arendab intensiivset mõtlemist, kasvatab enesekindlust ja valmistab lapsed ette tulevaseks iseseisvaks tööks elus.

Iseseisva töö vorme on väga mitmesuguseid ja selle organiseerimine liitklassis nõuab õpetajalt hoolikat ettevalmistust igaks tunniks ning loovat mõtetegevust.

Käesolevas artiklis käsitlemegi mõningaid iseseisva töö vorme eesti keele õpetamisel liitklassis nii lugemise kui ka grammatika tundides.

I. Lugemistunnid.

1. Töö piltidega.

Lugemistundides oleme iseseisva töö andmisel kasutanud rikkalikult pildimaterjali, eriti nooremates klassides. Et I ja II klassis lugemispa-lad on enamuses loodusloolise sisuga, siis seostub neis emakeele õpetamine looduslooliste ja kodulooliste teadmiste andmisega. Lapsi tutvustatakse aastaagadest tingitud muudatustega looduses, kodu- ja metsloomade ning lindude eluga, aia, põllu ja metsaga ning antakse neile

* Ette kantud III vabariiklikel pedagoogistel lugemistel Tallinnas (II auhind).

ühnlasi esimesi teadmisi tervishoiu alalt. Maalastele on niisugused teemad eriti lähedased, sest nad ise puutuvad iga päev vahetult kokku loodusega ja töödega põllul ning metsas. Seepärast on taoliste palade sisu lastele tuttav ja nende lugemine ning arutlemine tunnis kutsub esile elava keskustelu.

Käsitleme kodu- ja metsloomade elu I klassis. Vaatleme loomi kodus, jälgime kooliteel ja metsas. Klassis on nad aga meie ees pildil. Jutustame nende eluviisidest ja nende kasulikkusest või kahjulikkusest inimesele. Järgneb iseseisev töö, milles tuleb vastata suuliselt või kirjalikult küsimustele, nagu: Missugused loomad elavad kodus? Kes elab metsas? Jne. Lapsed otsivad pildilt kodu- või metsloomad ja kirjutavad nende nimetused vihikutesse. Et sama pilti saaks kasutada mitme ülesande täitmisel, on pildi pealkiri liikuv, nii et seda saab asendada uuega. Vestleme sellest, kuidas keegi loom häälitseb, millega ta end kaitseb ja mida sööb. Õpilased saavad ülesandeks otsida välja kaardikesed iseloomustavate sõnadega ja paigutada need vastavate loomade alla pildil. Näiteks: «Lammas määgib. Siga rõhib. Hunt ulub.» jne. Küsimusele «Mida keegi sööb?» vastatakse: «Hobune — kaeru. Orav — käbisid» jne. Küsimusele «Kuidas keegi end kaitseb?» leidub jällegi vastus kaardikestel: «Hobune — kapjadega. Jänes — jookuga. Kits — sarvedega» jne. Pärast kontrollimist õpetaja poolt kirjutame saadud laused vihikusse.

II klassis koostame koduloomade kohta pilttabelid pealkirjadega: «Mida annab meile siga», «Mida saame lambalt», «Mida annab meile lehm». Vastavad skeemid on õpetaja joonistanud kaasaskantavale tahvlile. Lapsed joonistavad need endale vihikusse ja täiendavad pilttabelit. Huvi niisuguse töö vastu on suur, sest õpilased armastavad väga joonistada.

Elamuslik oli II klassi pala «Loomade talvekorterid» käsitelu. Õpetaja kasutas sel puhul aplikatsioonipilti. Pildil on valgetesse lumehangedesse mattunud mets. Õpetaja jutustuse kestel ilmuvad pildile rebane, jänesed, hunt, orav, harakad jne. Avaneb lumehang kuuskede all, kust tuleb nähtavale sipelgapesa: talvel magavad sipelgad pesa alumistes käikudes. Tormist murtud männi juurikaile tuisanud lumehang varjab karu talvekorterit. Mätta varjus magab siil oma mugavas lehtedest pesas rahulikku und. Põnevusega jälgisid lapsed õpetaja jutustust ja pildi saladuse järkjärgulist lahenemist. Uudne käsitlusviis ja südame lähedane teema paelusid laste tähelepanu ja kutsusid esile elava vestluse loomade elust talvel.

Kui pala oli läbi töötatud, järgnes iseseisev ülesanne, mille täitmiseks tuli hoolikalt vaadelda pilti ja valmistada jutustamiseks järgnevate küsimuste alusel: Kus keegi metsloomadest magab? Miks mõned loomad ei maga? Missuguseid loomi sa oled näinud talvel metsas? Kuidas hängivad talvel toitu jänesed, metskitsed, rebane, hunt? Kuidas abistada metsloomi nende talvises toiduhädas? (Küsimused on varem kirjutatud kaasaskantavale tahvlile.) Pärast niisuguse suulise jutustuse koostamist kirjutavad õpilased järgneval tunnil kirjandi «Loomad talvel», vastates ülalantud küsimustele.

Analoogilise aplikatsioonipildi valmistasime ka pala «Kuidas kalad talvitavad» käsitlemiseks.

II klassis kujunes huvitavaks ka lugemispala «Kuidas linnud pesa teevad» käsitelu. Õpetaja joonistas lugemikus olevate piltide järgi lindude

ja nende pesade aplikatsioonid. Asetasime tunnis iga linnu oma pesa ja rääkisime sellest, kuidas keegi lind oma pesa teeb. Iseseisvaks tööks kirjutasid lapsed sellest, kus keegi lind pesitseb, näiteks: «Pääsuke teeb pesa lauta. Lõoke teeb põllupeenrale. Rähn teeb pesa puuõõnde» jne. Kodus aga tuli igaühel otsida laulukesti ja mõistatusi lindudest ja koguda vanarahva tarkust. Lindudepäeval esitasid õpilased endakogutud materjali põhjal jututuse mõnest linnust.

Lindude puhul kasutame iseseisva tööna ümbrikesse paigutatud kaardikesi lindude nimetustega, kusjuures linnud on vaja liigitada talvitavateks ja rändlindudeks. Iga õpilane saab ümbriku, milles olevad lipikud lindude nimetustega asetab ta lauale kahte tulpa. Pärast kontrolli õpetaja poolt kirjutatakse need vihikusse. Sama tööd saab teha ka tahvli juures. Õpetajalaual on lipikud lindude nimetustega. Vaiksel tulevad lapsed järjekorras laua juurde, võtavad kaardikese ja kirjutavad sellel leiduva linnu nime tahvilil olevasse tabelisse, mille õpetaja on varem valmis joonestanud. Pärast kontrollitakse ja parandatakse töö, mille järel võib selle ka vihikusse kanda.

Palju lugemispalu I, II ja III klassis on pühendatud aia, metsa ja põlluga tutvumiseks. Õppevahendiks on siin loomulikult loodus ise, kuid hiljem klassis vaatluste kohta kokkuvõtete tegemiseks ja mitmesuguste iseseisvate ülesannete täitmiseks on vajalik ka pildimaterjal.

I klassis õpime tundma aias ja metsas kasvavaid lilli. Missugused lilled kasvavad aias, millised metsas, missugused lilled õitsevad kevadel, suvel, sügisel — neile küsimustele vastamiseks on hea kasutada lilledega postkaarte, mida praegu kõikjal müüakse rikkalikus valikus. Igale pingile jaotab õpetaja komplekti postkaarte. Üks õpilane valib sealt välja aia-, teine metsalilled, üks kevadel, teine suvel õitsevad lilled ja laob vastavad kaardid pingile ritta. Neid on õpitud tundma eelnenud tundidel. Lillede pilttabel on tahvilil. Valides sealt vajalikud allkirjad oma lilledele, kirjutavad õpilased need vihikusse, näiteks: «Metsas kasvavad sini- lill, ülane, kannike.» «Aias kasvavad tulp, maikelluke, roos.» Vahelduseks rakendame iseseisva tööna ka joonistamist. Õppinud tundma teatud lille, joonistavad lapsed selle tahvililt vihikusse ja kirjutavad nimetused juurde.

Metsa teema käsitlemisel õpime vahet tegema leht- ja okaspuude vahel. Õpilased joonistavad neid iseseisva ülesandena. Kuuske ja mändi on kerge ära tunda, lehtpuudest on aga sobivamateks esindajateks kask, õunapuu või pihlakas, mida võib ära tunda tüve ja viljade järgi.

II klassis joonistame puude vilju: käbi, tõru, kastan, pihlakakobar jne. ning kirjutame juurde nimetused, mis eelnenud vestluse ajal on tahvilile kirjutatud.

Joonistamist saab rakendada ka aed- ja puuviljade puhul. Näiteks annab õpetaja ülesande joonistada aedvilju, millel süüakse juuri (või maapealseid osi), joonistada puuvilju jne. Kirjalikult vastavad õpilased pilttabeli abil küsimustele: Mis aedviljad kasvavad aias? Mis puuviljad kasvavad aias? Missugustel aedviljadel süüakse juuri? Missugustel aedviljadel süüakse pealseid? Mõtlemiseks antakse küsimus: Kuidas säilitatakse juur- ja puuvilja talvel?

Sügisel on palju juttu seentest. Ilusal pühapäeval korraldasime ühise seenelkäigu lähedasse metsa. Seal õppisime tundma meie tavalisemaid söögi- ja mürkseeni. Tõime igast liigist seeni ka kooli kaasa järgmises tunnis kokkuvõtte tegemiseks. Hiljem vaatlesime neid seeni pilttabelil,

kus seente nimetused on liikuvad. Iseseisvaks tööks said lapsed ülesande asetada kaardikesed seente nimetustega õigesse kohta ja kirjutada siis vihikusse eraldi söödavad ja mitesöödavad seened. Pärast joonistati vabal valikul pildilt kõige maitsvam seen. Seda on hea teha viimastes tundides, kui IV klassil on loodusõpetus või maateadus. Siis jääb õpetajal IV klassi jaoks rohkem aega. Tunni lõpul otsustame, kelle seen on tulnud kõige ilusam ja kes on teinud kõige otstarbekama valiku.

Õpilastele võib anda ülesandeks meelde tuletada seenelkäimist, seda, missuguseid seeni keegi korjas, kus need kasvasid, missuguseid toite ema kodu seentest valmistas jne. Sellist suuliselt koostatud jutukest kasutame mõnel järgneval tunnil kollektiivse (II kl.) või iseseisva (III kl.) kirjandi koostamiseks.

Head ja arendavat iseseisvat tööd võimaldavad kõnearendamise pildid kõigis klassides. Kui meil metsloomade puhul on näiteks juttu nende kahjulikust tegevusest, kasutame temaatilisi pilte jänese, rebase jne. Räägime aga lindude eest hoolitsemisest talvel, sobib temaatiline pilt «Lapsed — lindude sõbrad».

Õpetaja riputab pildi tahvlile ja teeb klassile ülesandeks mõelda selle järgi jutukene. I ja II klassis teeme seda enamasti suuliselt, III ja IV klassis, kus õpilaste kirjalik väljendusoskus on juba rohkem arenenud, kirjalikult. Õpilastele meeldib see töö. Kuulame ära kõigi õpilaste koostatud jutukesed ja otsustame, kelle oma on parim ja mispärast.

II klassis koostavad õpilased iseseisvalt jutukesi, vastates õpetaja poolt tahvlile kirjutatud küsimustele (eelnevalt on need muidugi suuliselt läbi töötatud).

Kirjutasime pildi järgi kirjandi «Lapsed — lindude sõbrad». Õpetaja kirjutas tahvlile küsimused: Missugune oli ilm? Kes tulid õue? Kuhu riputas Jüri rasvatüki? Kes raputas lumele leivapuru? Mida tegi väike Malle? Millal tasuvad linnud meile võla?

Lapsed koostasid jutukese:

Oli külm ilm. Lapsed tulid õue. Jüri riputas rasvatüki põõsa külge. Tiiu raputas leivapuru lumele. Väike Malle vaatas pealt, kuidas linnud söövad. Linnud tasuvad oma võla kevadel.

III klassis ei esitata enam kirjalikke küsimusi, küll aga võib koostada kava või anda suunavaid lauseid, millele jutuke üles ehitada. Kui nooremklassides laste suulisele väljendusoskusele on tähelepanu pööratud, suudavad nad III klassis päris ilusasti iseseisvalt jutukesi koostada.

Toon näite III klassi õpilase pildikirjandist:

Mis seal on?

Metsa ääres oli vana maja. Majas elas aednik. Tal oli suur kapsaaed. Aga seal metsas oli palju jäneseid. Nad käisid kapsaaias kapsaid söömas. Aednik ütles ühel päeval naisele, et ta paneb üles hirmutise. Ja panigi.

Jäneseid tulid teisel päeval jälle kapsaaia taha.

Aga oh häda! Aias oli inimene, käed laiaili, kaabu peas. Jäneseid olid vagusi ja ootasid, millal inimene ära läheb, aga ta ei läinudki ära. Jäneseid läksid kurvalt metsa tagasi.

Pärast seda ei tulnud jäneseid enam aedniku kapsaid kiusama. Nii sai aednik sügisel palju kapsaid.

2. Kirjanike loetelude, kokkuvõtete ja tabelite täitmine iseseisva tööna.

I ja II klassis, kus õpilaste kirjutamisoskus on veel algeline, kasutame vahel ka lugemispalade süvendamiseks antud küsimusele vastamist loetelu näol. Näiteks I klassis luuletuse «Metsatööl» puhul leitakse vaikselt lugemisel riietusesemete nimetused, laotakse vastavad sõnad liikuvale aabitsale ja pärast nende kontrollimist õpetaja poolt kirjutatakse sõnad vihikusse. Palast «Lahendamatu küsimus» kirjutavad õpilased välja loomade nimetused.

II klassis koostasime tabeli «Mida saab inimene koduloomadelt» lugemikus antud eeskujul järgi. Tegime selle suuremale paberilehele, sest vihikusse see ei mahu. Õpetaja joonistas kodus tabeli valmis, õpilased kirjutasid neile vajalikud pealkirjad ja täitsid tabeli.

Palast «Lindude ja loomade söda» kirjutasi õpilased välja tegelastena esinevad linnud ja loomad. Seda saab teha palade puhul, milles on palju tegelasi («Vares keedab hernesuppi», «Lapsed metsas» jne.).

Kokkuvõttena vestlusest isikliku tervishoiu üle kirjutavad II klassi õpilased vihikusse tervishoiukäsud (lugemikust).

III klassis tuleb seoses loodus- ja maateaduslike palade käsitlemisega sageli teha iseseisvalt kokkuvõtteid, skeeme ja mitmesuguseid tabeleid, et lugemikus enamasti kuivalt ja napsõnaliselt antud teadmiste vastu huvi äratada ning need lastele arusaadavaks teha.

Loodusõpetuse osas õpime kõigepealt tundma põldu ning seal kasvavaid kultuure ja umbrohtusid. Koostasime herbaariumi meie põllul kasvavaist kõrviljadest. Terad, hernerid ja seemned aga paigutasime tikutoosidesse, katsime pealt tsellofaaniga, kleepisime need papile ja valmistasime niij kollektiooni «Mis kasvab meie põllul». Töö õnnestub paremini, kui seda teha klassis õpetaja silma all.

Käsitledes lugemispala «Rukis», kujutasime rukkileiva elukäiku. Selleks joonistas õpetaja kaasaskantavale tahvlile üksikud tähtsamad etapid leiva elukäigust (terakott ja külmit, oras, oras lumikatte all, oras sirgub, rukis õitseb, küpsed pead on juba longus, kombain, veski ja leib). Klassis koostasime joonise järgi suulise kirjandi. Pärast kirjutasi lapsed vihikusse iga pildi kohta 1–2 lauset, millest kujuneski lühike kokkuvõte leiva saamisloost:

Suve lõpul külvati rukkiterad põllule. Soojas ja niiskes mullas hakkasid seemned idanema. Nädala pärast tärkas punakas oras. Peagi muutus põld roheliseks.

Talvel kaitses paks lumivaip orast külma eest. Kevadel hakkas oras kiiresti kasvama. Suve algul õitses rukis. Rukis sai küpseks. Põllule ilmus kombain. Kotid täitsid kuldse viljaga. Vili viidi veskile. Varsti oligi uudseleib laual.

Teema «Mets» käsitlemisel valmistasime sügisel värviliste puulehtede kogu. Suvel kavatseme seda täiendada roheliste lehtedega. Koostasime kokkuvõtte metsa rinnetest tabeli kujul, kandes sinna igal rindel kasvavad puud, põõsad ja taimed. Lõppkokkuvõtteks selle teema kohta aga joonistasid lapsed pilttabeli «Mida annab meie mets». Väga huvitavat lisamaterjali leidsime 1956. a. oktoobrikuu «Pioneerist». Seal on piltmõistatus «Mis leidus lehtede varjus?», kus piltide järgi tuleb leida, mis sugune vili kuulub vastava lehe juurde ja kuidas neid taimi nimetatakse. Et paljud õpilased tellivad «Pioneerit», siis jätkus ajakirja igale lauale. Vaikselt uuriti pilti ja lahendati mõistatus.

Käsitledes teemasid «Vesi looduses» ja «Vete elanikud ja kahepaiksed», teeme ekskursiooni Pedja jõe äärde, kus õpime eraldama jõe paremat ja

vasemat kallast ja vestleme, kummal pool jõge keegi õpilastest elab. Käime Vaimastvere hüdroelektrijaamas ja tutvume jahuveskiga. Paljud õpilased on näinud, kuidas sealsamas töötab saekaater. Klassis joonistame vihikusse jõe skeemi. Järelemõtlemiseks ja jutustamiseks aga annab õpetaja küsimuse: Kuidas kasutatakse Pedja jõge.

Vete elanike õppimisel kasutame kalade aplikatsioone. Iseseisvaks tööks saavad õpilased ülesande kirjutada tabeli kujul, missugused on röövkalad ja missugused kalad toituvad taimedest.

Maateaduslike palade puhul tutvuvad õpilased ilmakaartega, orienteerumisega ja vähendatud moodsuga. Iseseisva tööna joonistatakse ilmakaarte suunad vihikusse ja võttes keskpunktiks meie koolimaja, kujutatakse piltlikult, mis asub sellest põhja, lõuna, ida ja lääne pool.

II klassis koostasime kevadel loodusekalendri. Kujutasime seal jooniste ja aplikatsioonide abil kevade tulekut kodukohas: lindude saabumist, jääminekut, esimeste lillede tärkamist, putukate ilmumist, kevadtööde algust kolhoosis jne.

III klassis hakkavad õpilased igapäevaseid ilmavaatlusi iseseisvalt tegema ja täidavad selle kohta tabeli. Koostame selle iga kuu jaoks eraldi lehel. Vaatlejad vahelduvad iga nädal. Täidetud lehed hoiame alal, siis on teisel aastal huvitav andmeid võrrelda.

3. Iseseisev töö ilukirjandustkuu pala puhul.

Kõige tavalisem ülesanne on palade kavastamine. Seda teeme juba II klassis, kui leidub sobiv pala. Üksikute osade pealkirju asendavad siin enamasti pildid. Nii koostasime piltkava paladele «Kuidas koer enesele sõpra otsis», «Mida mõtles siil» ja «Lapsed metsas». III klassis joonistasid õpilased pala «Hallkael» kohta väga ilmeka piltkava, millele kirjutasime juurde ka pealkirjad. Tavaliselt me III klassis piltkavu enam ei tee, üksnes mõnel sobival juhul kasutame neid, et tutvustada lapsi illustreerimiskunstiga. Vaatleme üheskoos paremate illustraatorite poolt illustreeritud lasteraamatuid ning proovime siis ka oma võimeid sel alal.

III ja IV klassis otsivad õpilased sobivaid pealkirju õpetaja poolt või iseseisvalt jaotatud pala osadele. Oleme teinud ka vastupidi: õpetaja annab pealkirjad, õpilased leiavad pealkirjale vastava osa. Palasid kavastame peamiselt klassis vaiksel lugemisel. Pärast arutame leitud pealkirjad ühiselt läbi ja otsustame, missugune neist on kõige tabavam. Seejärel kirjutame kava tahvlile ja vihikuisse, et vältida võimalikke vigu. IV klassis koostavad õpilased kava enamasti iseseisvalt, sest neil on sel alal juba vilumust.

Peale kavastamise oleme loetavast palast välja kirjutanud tegelasi, muidugi, kus neid rohkem esineb, näit. «Lumesõda» (III kl.), «Arno koolisõbrad», «Muinasjutt tsaar Saltaanist» (IV kl.) jt.

Huvitav on veel tegelaste liigitamine meeldivaiks ja ebameeldivaiks. Pärast ülesande täitmist loevad õpilased oma liigituse ette ja põhjendavad seda.

Tegelasi oleme iseloomustanud ka suuliselt, kusjuures õpilased leiavad vaiksel lugemisel vastavad lõigud või laused palast (näiteks IV klassis vanaisa Tšehhovi «Vankast», Gavroche, Ivaška ja vana-taat Gaidari «Tulisest kivist» jt.).

Kirjutame loetavast palast välja kauneid looduskirjeldusi, iseseisvalt

valides meeldivad laused (sügise kirjeldus R. Rohu palast «Eelsügise päevadel» ja talve tulek «Hallkaelast» — III kl., talveöö pilt Tšehhovi «Vankast» — IV kl.).

III ja IV klassis õpilased tulevad toime ka pala juhtmõtte leidmisega, mis jällegi seatakse vaikse lugemise eesmärgiks. Väga tabavalt leidsid III klassis õpilased muinasjutu «Seene kuld» idee vanasõna näol: «Suur tükk ajab suu lõhki».

Et abistada õpilasi pala peaidee leidmisel, esitab õpetaja vaikse lugemise eel mõne suunava küsimuse. Õpilased leiavad siis lõigu või lause, mis antud küsimusele vastab. Pala «Mihhail Vassiljevits Lomonossov» puhul andis õpetaja järelemõtlemiseks küsimuse: «Mida õpime Mihhail Lomonossovilt?». A. Gaidari «Tulise kivi» puhul oli küsimuseks: «Kuidas peab elama?».

Rahvaluule õppimisel teeme võrdlusi rahvaluule ja praeguse keele vahel. Lapsed kirjutavad rahvaluulest välja sõnu ja kõrvutavad neid vastetega praegusest keelest. Näiteks katkendis «Kalevipoja lapsepõlv»: *murudella — murudel, vainuella — vainul, kõikumate — kõikuma, mägesida — mägesid* jne.

Muinasjuttude puhul toome välja ühiseid motiive neis. Lugeses näiteks muinasjuttu «Talutütar ja vaeslaps», annab õpetaja klassile ülesandeks tuletada meelde loetud või diafilmis nähtud muinasjutte, kus näidatakse vaeslapse headust ja peretütre kurjust («Eidetütar ja taaditütar», «Kaksteist kuud», «Lumeeit», «Tuhkatriinu» jt.).

Mõnelt kirjanikult on õpilased õppinud mitu pala (katkendeid Tammsaare teostest, Krõlovi valmid, Kreutzwaldi muinasjutud, Gaidari ja Lutsu jutustused). Käsitledes uut pala, tuletatakse meelde ja märgitakse üles selle kirjaniku varem loetud või õpitud palad. Sellega äratame õpilastes huvi kirjanduse lugemise vastu ja suuname neid lektüüri valikul, õpetades neid ühtlasi nägema iga kirjandusteose taga selle loojat — kirjanikku, luuletajat.

Leidub kindlasti veel teisigi töövõtteid peale eespool toodute, sest iga käsitletav pala äratav ikka uusi ja uusi mõtteid. On vaja ainult arvestada nende võtete sobivust ja jõukohasust õpilastele vastaval arengustmel.

II. Keeleõpetuse tunnid.

Arvestades laste mõtlemise konkreetset ja grammatika abstraktsust, tuleb keelereeglite õpetamine algkoolis muuta võimalikult näitlikuks, kasutades selleks mitmesuguseid vahendeid ja võtteid. Aine käsitlemise mitmekesisus äratav õpilastes huvi õpitava vastu ja aitab neil seda paremini omandada.

Igav ja üksluine on õppetund, kui alustame seda päevast päeva alati kodus õpitu kontrollimisega, vaatleme siis mõnd uut keelelist küsimust ja pärast kirjutame harjutuse õpikust. Niisuguses tunnis puudub loova töö rõõm ja hoog. Hoopis teine meeleolu tekib klassis, kui õpetaja ilmub tundi, kaasas mõni pilt või tabel.

Alljärgnevalt esitame mõningaid meie poolt kasutatavaid iseseisva töö vorme keeleõpetuse tundides.

1. Lünkharjutused.

Kõige rohkem kasutatakse algklasside keeleõpikuis lünkharjutusi.

Lisaks raamatus antud harjutustele oleme ise koostanud analoogilisi

harjutusi tabelitena või lipikutel, illustreerides neid nooremate klasside jaoks piltidega. Kasutame neid nii suuliseks kui ka kirjalikuks iseseisvaks tööks klassis. Head on nad seepärast, et seal on terve harjutus suurelt silme ees ja vajalikud sõnad saab kirjutada värviliselt, et neid hästi esile tõsta. Peale nägemismeele saab niisuguste harjutuste puhul rakendada ka liikumist ja aktiveerida kogu klassi. Millise õhinaga tahavad lapsed tulla tahvli juurde, et otsida laualt vajalik täht või sõna ja asetada see õigesse kohta tabelis! Ja kindlasti jääb õpilasele rohkem meelde see *d* või *t*, mida ta suurelt, punasega kirjutatult käes hoiab, kui niisamasugune tagasihoidlik täht õpikus. Seepärast pole niisuguste tabelite valmistamiseks kulutatud aeg asjatult maha visatud. Pealegi kui need tähed on kord tehtud, siis saame neid aastate jooksul kasutada.

Esimesi ortograafiareegleid I klassis on pärisnimede kirjutamine suure algustähega. Selle reegli kinnistamiseks täidavad õpilased vastava lünktabeli, kus on läbisegi antud nii päris- kui üldnimed. Tabel on riputatud tahvlile, lipikud tähtedega asetsevad õpetajalaual. Vaiksel tuievad lapsed järjekorras tahvli juurde ja asetavad lipikud lünkadesse. Pärast tabeli täitmist kontrollitakse selle õigsust.

Pika täis- ja kaashääliku õppimisel kasutame mõnes tunnis vahelduseks harjutusi lipikutel. Asetame need liikuva aabitsa alusele. Pärast lünkade täitmist kirjutatakse harjutus vihikusse, kusjuures pikk häälik märgitakse tahvlile seatud lipikute eeskujul värviliselt.

Käsitledes küsimust *kes? mis?*, täidavad lapsed iseseisvalt tabeli, kus pildi järgi on vaja asetada õige küsimus.

Lünkharjutusi kasutasime ka ülipika ühesilbilise kaas- ja täishäälikuga lõppevate sõnade õigekirja õppimisel IV klassis. Vastavad laused on õpetaja poolt suurelt lipikutele kirjutatud, ühesilbilise ülipika kaas- või täishäälikuga lõpeva sõna kohale on jäetud tühi koht. Õpilased laovad lausetega lipikud liikuva aabitsa alusele ja täiendavad lauseid sobiva sõnaga, mis on eraldi kaardikesel. Lauseid peab jätkuma igale õpilasele. Pärast kontrollimist kirjutatakse need vihikusse.

Tegevust näitavate sõnade käsitlemisel II klassis on hea kasutada tabelit, kus tegusõna ja asesõna on liikuvad. Ühe ja sama tabeli abil saab siin teha mitu harjutust, kasutades tegusõna kas olevikus või minevikus. Saame koguni uusi lauseid moodustada. Näiteks lause «Ma parandan kinnast» asemel võib kirjutada «Ma nõelun kinnast», «Ma pesen kinnast» jne. Niisugune ülesanne sunnib lapsi otsima uusi sõnu ning annab neile hulgaks ajaks mõttetegevust.

Lünkharjutusi oleme vajaduse korral koostanud ka kaasaskantavatel tahvlitel, kui õpikus parajasti sobivat harjutust pole. Pärast suulist läbitöötamist kirjutavad õpilased harjutuse vihikusse. Eriti vajalikud on niisugused õpetaja poolt koostatud harjutused I klassis, kus keeleõpetus ja lugemispala tuleb tihedasti siduda.

2. Harjutused piltide järgi.

Paljude keeleõpetuse küsimuste käsitlemisel on heaks iseseisva töö vahendiks pildid. Pildimaterjal on väga painduv ja meil on võimalik ühte ja sama pilti kasutada õige mitme õigekeelsusküsimuse puhul.

Õppides I klassis vahet tegema poiste ja tütarlaste nimede vahel, täidavad lapsed tahvli juures vastava pilttabeli ja asetavad õige nime kas poisi või tütarlapse pildi alla. Huvitav on ka nimede panemine pildil

olevatele lastele. Olgu selleks näiteks pilt «Kooliaias», kus on kujutatud palju lapsi. Kui kõigile lastele on leitud nimed (I klassis on seda algul parem teha liikaval aabitsal ja pärast õpetaja kontrollimist vihikusse kirjutada), koostavad õpilased suuliselt lauseid selle kohta, mida keegi pildil teeb.

I klassis peavad õpilased omandama ka tegusõnade ainsuse III pöörde (-b) õigekirja. Seda õppisime juba aabitsakursuses, nüüd on vaja neid teadmisi veelgi süvendada. Sel puhul on heaks vahendiks pildid laste tegevusest, kus lipikud tegevust näitavate sõnadega on vaja paigutada õige pildi alla. *b* on kirjutatud värviliselt, et see hästi silma paistaks. Koostatud laused kirjutatakse vihikusse.

Valmistasime terve komplekti mitmesuguseid pilte tööõpetuse tunnis. Vanadest pildiraamatutest ja aabitsatest lõikasime välja pildid ja kleepisime pappkaartidele, igauhele 6—7 pilti. Nii saadud kaarte kasutame mitmeks otstarbeks: I klassis sõnade ladumiseks liikoval aabitsal, hiljem lausete koostamiseks, vene keele tunnis loto mängimiseks ning õpitud sõnade kordamiseks jne.

III ja IV klassis kasutame pilte lauseõpetuse küsimuste käsitlemisel. Näiteks moodustavad õpilased laiendamata lihtlauseid lindude kohta tahvlil asetseva pildi järgi: «Tihane nokib. Kurg seisab. Vares kraaksub». Pärast, kui õpime laiendatud lihtlauset, täiendatakse neid lauseid laienditega: «Näljane tihane nokib rasva. Pikakoivaline kurg seisab ühel jalal. Vana vares kraaksub» jne.

Koostame iseseisvalt lauseid ka mõne temaatilise pildi järgi (II klassis), näiteks «Liumäel». Algul töötame need laused läbi suuliselt, kusjuures õpetaja juhib tähelepanu raskematele sõnadele, mis kirjutatakse tahvlile. Pärast õpilased kirjutavad laused vihikusse.

III klassis korraldasime nimisõnade õppimisel võistlusemängu «Kes leiab rohkem sõnu?». Igale õpilasele annab õpetaja pildikese, millelt tuleb välja kirjutada võimalikult palju nimisõnu teatud kindla aja jooksul. Võidab see, kes on kirjutanud antud ajavahemikul kõige rohkem sõnu ja kõige õigemini. Lastele meeldib niisugune mäng väga, see toob tundi põnevust ja aitab ühtlasi kinnistada õpitud teadmisi.

Vahel teeme õpitud õigekirjareeglite süvendamiseks loovetteütusi pildi järgi. IV klassis koostasid õpilased loovetteütuse «Kaupluses» sepp-tüüpi sõnade käänamise kordamiseks ja süvendamiseks. Vastavateemalise pildi joonistas õpetaja kaasaskantavale tahvlile. Lausete koostamisel tuli kasutada sõnu: *lett, kott, pütt, kukk, nukk, lukk, kett, pakk, vatt* ja *tekk*. Enne iseseisvale tööle asumist moodustasime antud sõnadega lauseid, seejärel kirjeldasid paar õpilast pilti. Niisugused eeltööd tehtud, kirjutasiid õpilased loovetteütuse vihikusse:

Käisin täna kaupluses. Seal on kaks pikka letti. Lettide taga on riulid. Ühel riulil on ilusad nukud ja mitu kummist kukke. Teisel riulil on lukud, ketid ja muud rauakaupa. Nurgas on jahukotid. Püttides on heeringad ja silgud. Uhele ostjale näitas müüja vatitekke. Mina ostsin kaks pakki kama. Kaupluses on alati palju ostjaid.

3. Harjutused muude didaktiliste vahenditega.

Peale piltide on keeleõpetuse tunnis võimalik kasutada veel mitmesugust didaktilist materjali: ümbrikke lipikutega ja kaardikesi tööülesannetega.

I klassis näiteks on ümbrikesse paigutatud lipikud poiste ja tütarlaste nimedega. Õpilased laovad need kahte tulpa pingile ja pärast kontrollimist õpetaja poolt kirjutavad vihikusse või moodustavad suuliselt lauseid, milles esinevad antud nimed. Samasuguse liigituse tegime küsimuse *kes? mis?* käsitlemisel, kus oli vaja laduda kahte ritta ümbrikes antud nimisõnad või pildid.

Individuaalseks iseseisvaks tööks võib kaardikestele kanda ülesandeid mitmesuguste keelereeglite kohta. II klassis näiteks on kaardil antud lühike ja pikk täis- või kaashäälik, mille kohta lapsed moodustavad sõnapaare. Mõeldud või kirjutatud sõnadest koostame suuliselt või kirjalikult lühilauseid.

Silbitamise õppimisel on sõna esimene või viimane silp kaardile märgitud. Antud silpidest tuletavad õpilased sõnu. Neid sõnu saab järgnevatel tundides kasutada lausete moodustamiseks.

Huvitavaks didaktiliseks materjaliks silbitamise puhul on silbikuubikud. Mäng nendega meeldib õpilastele väga. Korraldasime võistluse: kes leiab oma kuubikupaarilt kõige enam sõnu? Leitud sõnad kirjutatakse tahvlile. Pärast moodustasime nende sõnadega lauseid.

Liitsõnade moodustamine antud põhi- või täiendsõnaga on sobivaks iseseisvaks tööks III ja IV klassis, kusjuures vastavad sõnad annab õpetaja igale õpilasele kaardikesel. Kaardid tööülesandega koostasime ka liite *-gi* ja *-ki* kordamiseks. Kaardil tuleb antud sõnadele liita *-gi* või *-ki* ja ümberpöörduvalt: *-gi* ja *-ki* ette kirjutada sobivaid sõnu.

Sõnavara rikastamiseks on kasulikud harjutused, kus antud nimisõnale tuleb leida sobivaid omadussõnu (II, III ja IV kl.). Kaardil on näiteks antud sõna *mänd*. Õpilased leiavad sellele sobivad omadussõnad: *kahar, haraline, roheline, kidur, sirge, vana, üksik*.

Õige mitmete ortograafiareeglite õpetamisel saab edukalt kasutada kokkuvõtlikke tabelleid ja skeeme.

II klassis koostame tabeli nimisõnade kohta ainsuses ja mitmuses. I klassis kirjutavad lapsed küsimustele *kes?* ja *mis?* vastavad nimisõnad tabeli kujul. Tabeli täidame algul ühiselt tahvlil.

Käänamise õppimisel IV klassis valmistas iga õpilane endale klassis oleva tabeli eeskujul käänamistabeli, mille ülemine osa on liikuv. Käenatavaid sõnu saab vahetada, hästi saab näidata üksikute käänete tulemist, jälgida tüve muutumist jne.

Mitmesuguseid tabelleid koostame ka pööramise õppimisel IV klassis.

Need on mõned näited meie poolt kasutatud iseseisva töö võttest eesti keele lugemise ja grammatika õpetamisel.

Ei tule mõelda, et me kõike seda, millest eespool juttu on, igas tunnis rakendame ning klassi piltidesse ja tabelitesse uputame. Kasutame neid võtteid üksnes siis, kui tunni teema selleks sobib.

Tehtud töö väärtust hinnatakse tulemuste järgi. Missugused on siis meie töö tulemused? Võime julgesti öelda, et tulemused on muutunud paremaks kui paar aastat tagasi, millal hakkasime töötama praeguses kollektiivis.

Meie töös on veel väga palju puudusi. Õpetaja kutseala on juba kord niisugune, et siin ei saa kunagi täit rahuldust tunda töötulemuste üle, ikka tundub, et palju on veel puudu või peaks olema paremini. On vaja sügavat huvi ja armastust oma töö ja õpilaste vastu, et mitte kunagi rahulduda saavutatuga, vaid õpetades ise kogu aeg õppida.

SISUKORD

Juhtkiri. Eesti NSV 17. aasta-päev	385
S. Kisselgof. Aususe ja tõearmas-tuse kasvatamisest	390
O. Niinemäe. Pedagoogiliste näi-tuste organiseerimise kogemusi	400
A. Toomus. Mõningaid geograa-fia õpetamise küsimusi	409
E. Vahersalu. Elektrotehnika praktikumi korraldamise koge-musi XI klassis	414
H. Kurve. Некоторые приемы наглядности на уроках рус-ского языка	421
T. Ussisoo. Plekitööd	430
H. Kuusik ja H. Luha. Oplaste iseseisev töö eesti keele tun-nis liitklassis	438

СОДЕРЖАНИЕ

Передовая. 17-ая годовщина Эстонской ССР	385
С. Кисельгоф. Воспитание че-стности и правдивости у детей	390
О. Нийнемяэ. Опыт организа-ции педагогических выставок	400
А. Тоомус. Некоторые вопросы обучения географии	409
Э. Вахерсалу. Опыт проведения электротехнического практи-кума в XI классе	414
Н. Курве. Некоторые приемы наглядности на уроках рус-ского языка	421
T. Уссисоо. Работы по жести	430
Х. Куусик и Х. Луха. Само-стоятельная работа учеников на уроках эстонского языка в слитных классах	438

OIENDUS.

«Nõukogude Koolis» nr. 6, 1957 lk-l 375 ülal vasakpoolsel veerul ülesandes nr. 2 on lahenduse algul murd ²²/₅₇, peab olema: ²²/₆₇.

Toimetuse kolleegium: R. Kalling, R. Meriloo (toimetaja), L. Prits, M. Salum, J. Tohver, A. Valsiner.
Toimetaja aj. kt. L. Hallop.

Toimetuse aadress: Tallinn, Tõnismägi 11, tel. 454-25. Ladumisele antud 2. VII 1957. Trükkimisele antud 16. VII 1957. Trükiarv 2640. Paber 70×108, ¹/₁₆. Trükipoognaid 4,0. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 5,48. Arvestuspoognaid 5,84. MB-03386. Tellimise nr. 1091. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk 54/58.

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi Kirjastuste ja Polügraafiatööstuse Peavalitsuse Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus.

Ilmub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 3 rubla.

Tellimishind: 6 kuud — 18 rubla.

На эстонском языке.

«Ныукогуде кооль» («Советская школа»). Орган Мин. Просв. ЭССР.

12 A B C 1957

WV 15714

Rbl. 3.—

I 9765

7)